

ЗМІСТ

НАША ОБКЛАДИНКА

- 1-а сторінка.* Педагоги-новатори в Україні: від минувшини до сучасності.
- 2-а сторінка.* Василь Кремень про світочів освіти і проект „Педагоги-новатори в Україні”.
- 3-я сторінка.* Зверніть увагу: передплата на друге півріччя! Журнал пропонує своїм передплатникам нову форму підвищення кваліфікації.
- 4-а сторінка.* МОН і президія АПН України нагороджують директорів шкіл – номінантів проекту „Педагоги-новатори в Україні”.

Інноваційна школа

- Педагоги-новатори в Україні – проект АПН і нашого журналу: 3-а сторінка Проекту* 4
Світлана Белуха. Лисичанська багатопрофільна гімназія: від школи повного дня – до сучасного закладу корпоративної культури 5
Володимир Долгополой, Олена Суліма. Кредо її життя – служіння дітям і людям 17
Педагоги-новатори в Україні – проект АПН і нашого журналу: 4-а сторінка Проекту 25
Микола Гузик. Філософсько-світоглядні основи педагогічної системи М.П. Гузика та особливості його авторської дидактики 26
Приватна школа може краще виховувати дітей, ніж державна. Інтерв'ю Миколи Гузика Ользі Виговській. 35
Ірина Барматова, Володимир Барматов. Школа сприяння здоров'ю. Сучасна модель навчального закладу. Концептуальне обґрунтування науково-дослідної експериментальної роботи 39
Олена Чинок. Майстерня школи: школа для всіх і кожного. В пошуках практично-орієнтованої освітньої концепції 60
Дванадцята міжнародна виставка навчальних закладів „Сучасна освіта в Україні – 2009” 83
Зверніть увагу!
Незабаром перший Міжнародний фестиваль інтелектуальних ігор 86

Педагогіка школи

- Вірні традиціям: зберігаємо спадщину славетних Марина Гриньова.* Досвід видатних педагогів Полтавщини в управлінській діяльності. Всеукраїнський науково-практичний семінар на кафедрі педагогічної майстерності ПДПУ імені В.Г. Короленка 88

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

МОН, АПН, ВАК

Всеукраїнський
науково-
практичний
журнал

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 22 листопада 1999 р.
Серія КВ № 3826 від 9 березня 2004 р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ
ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

Постанова Президії

ВАК

У К Р А І Н И

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

Головний та науковий
редактор

Ольга ВИГОВСЬКА

Коректор

Олена ПАВЛОВСЬКА

Художній та відповідальний
редактор

Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Верстка

Владислав ЗАХАРЕНКО

Відповідальний редактор
Тетяна ГОДЕЦЬКА

Фотокореспондент
Наталія БОЙКО

© О. Виговська, ідея та концепція
© О. Виговський, дизайн та оформлення
© „Директор школи, ліцею, гімназії”, 2009

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П. ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
„ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА“
ЦЕНТР СПРИЯННЯ
СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ
ім. МИКОЛИ ПИРОГОВА

Передплатні індекси:

22953

23974

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Ірина **БАРМАТОВА**
Іван **БЕХ**
Оксана **БЕЛКІНА**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Ольга **ВИГОВСЬКА**
Микола **ГУЗИК**
Ірина **ГОРЕЦЬКА**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Галина **ЄЛЬНІКОВА**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Людмила **КАЛІНІНА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Володимир **ЛУГОВИЙ**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Василь **МАДЗИГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНИЙ**
Валентин **МОЛЯКА**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Віктор **ОЛІЙНИК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Людмила **ПАРАЩЕНКО**
Павло **ПОЛЯНСЬКИЙ**
Павла **РОГОВА**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Ганна **САЗОНЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

Педагоги-новатори минушини: пам'ятаймо у свята і в будні!

- Микола Євтух, Андрій Ткаченко, Олена Штепа, Наталія Беляєва, Ірина Кривошапка.* Спадщина А.С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності. Аналітичний звіт про Міжнародну науково-практичну конференцію **93**
- Макаренкознавці про Макаренка та макаренко-знавство: через серце і розум — до істини. *Круглий стіл вчених і практиків:* інформаційно-аналітичний огляд точок зору науковців і педагогів **99**
- До 120-річчя від дня народження А.С. Макаренка: фоторепортаж з Полтавського ДПУ імені В. Короленка **109**
- Тетяна Рудецька, Марина Тарасенко.* Вивчаємо педагогічні ідеї, що пройшли випробування часом **110**
- Наші ювіляри* **112**

*Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 6 від 5.03.2009 р.)*

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ „Директор школи, ліцею, гімназії”

- Статті мають бути написані спеціально для часопису „Директор школи, ліцею, гімназії” (ніде раніше не друкovanі і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам ВАКУ до наукових праць, а за тематикою — інтересам директорів шкіл та керівників середньої освіти.
- Редакція лишає за собою право скорочувати, редагувати, а також структурувати статті, вносити зміни в їх назву.
- За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.
- Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на інших носіях.
- Фотографії подаються в оригінальному вигляді або в електронних графічних форматах tiff та jpg.
- Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.
- Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду), стислою анотацією.
- Авторські статті друкуються мовою оригіналу.

Електронна пошта редакції: **director@oldbank.com**

Адреси редакції: 01033, м. Київ, а/с 116;

03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.

Повний або частковий передрук матеріалів журналу „Директор школи, ліцею, гімназії” можливий лише за письмової згоди редакції.

Підписано до друку 30.04.2009 р. Формат 70x100 1/16.

Папір офсетний. 9,5 умов. друк. арк. Наклад 1750.

Віддруковано на ЗАТ „Книга”. Зам. 9-36.

Свідоцтво ДК №2325 від 25.10.2005 р.

Центр ССР ім. Миколи Пирогова

03037, м. Київ, вул. Освіти, 6

Свідоцтво: ДК №1709 від 9.03.2004 р.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

Новаторство директорів, управлінців є особливо цінним, тому що мета кожного колективу залежить від того, як директор школи, установи організує, надихне, створить психологічну атмосферу в колективі, відпрацює здорову систему цінностей в ньому. Тому керівник навчального закладу як новатор — це потужна сила.

Василь Кремень
Президент АПН України,
голова Ради проекту „Педагоги-новатори в Україні”

Я вбачаю велике майбутнє саме за приватними школами, але тільки в тому випадку, коли вони не будуть копіювати офіційну директивну педагогіку і відповідні школи, а стануть дієвими, активними, практичними осередками нової педагогіки, орієнтованої на природні задатки ключових талантів кожної окремої дитини, тобто на персоналізоване навчання, а не навчання „скопом”, яке властиве державній школі.

Микола Гузик
Директор авторської школи М.П. Гузика, м. Южне Одеської області,
науковий керівник приватної авторської школи М.П. Гузика м. Одеси,
член-кореспондент АПН України

ОСВІТА УКРАЇНИ

П'ЯТА ВИСТАВКА-
ПРЕЗЕНТАЦІЯ
„Інноваційні
технології навчання”

(Київський палац
дітей та юнацтва
29 жовтня 2008 р.)

Всеукраїнський щорічний проект „Педагоги- новатори в Україні”

3-я сторінка
Світлана БЕЛУХА
та Світлана ГАВРИШ

„Чоловіча посада шкільного керівника з жіночим обличчям”

ПРО ПРОЕКТ

Всеукраїнський щорічний проект „Педагоги-новатори в Україні” започатковано за ініціативи головного редактора журналу „Директор школи, ліцею, гімназії” Ольги Виговської та за підтримки АПН України й членів редакційної Ради журналу в жовтні 2006 року.

Відтоді щорічно під час чергової міжнародної виставки МОН, АПН і „Карше” презентується його нова сторінка.

Першу сторінку Проекту – „В.Ф. Шталов: його ідеї працюють і сьогодні” відкрито у жовтні 2006 року. – Дивись наш журнал: 2006. – №6. – С. 32.

„М.М. Палтишев: опонент чи соратник сучасної педагогіки” – друга сторінка проекту „Педагоги-новатори в Україні”. – Дивись наш журнал: 2007. – №6. – С. 50, 63.

„Чоловіча посада шкільного керівника з жіночим обличчям” – третя сторінка проекту „Педагоги-новатори в Україні” – У цьому числі журналу.

„Авторська приватна школа в українському суспільстві” – четверта сторінка проекту „Педагоги-новатори в Україні”. – У цьому числі журналу.

ОРГАНІЗАТОРИ Проекту:

- Редакційна Рада Всеукраїнського науково-практичного журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”;
- Рада Всеукраїнського Проекту АПН України та журналу „Педагоги-новатори в Україні”.

Голова Ради Проекту:

Василь Кремень, президент АПН України.

Співголови Ради проекту – академіки: Олександр Ляшенко, Нелля Ничкало, Олександра Савченко.

Запрошуємо Вас, шановний читачу, до участі в наших наступних сторінках Проекту!

За поданням Президії АПН України Світлану Василівну Белуху та Світлану Андріївну Гавриш нагороджено медалями ім. Василя Сухомлинського.

Президент АПН України, голова проекту „Педагоги-новатори в Україні” Василь Кремень наголосив: „Я хотів би привітати Світлану Василівну, Світлану Андріївну з тим, що ми чуємо про ті ідеї, які відтепер будуть впроваджені в закладах інших областей. Я глибоко переконаний, що роль директора школи надзвичайно велика. Ще раз переконався, що якщо сучасний керівник, то і сучасний заклад. Тому успіхів у роботі, всіляких гараздів”.

Микола Палтишев, Народний учитель СРСР, герой 2-ої сторінки Проекту, а віднині його експерт, звертаючись до С.В. Белухи, зауважив: „Ви створили такий колектив, котрий видить кожного ребенка, им хочется идти в школу, потому что их заметили. И это ваше достоинство. ...Быть народным – тяжело. Вы плакали, но это от счастья. Дай Боже таких слез радости Вам побольше”.

За традицією Третю сторінку проекту „Педагоги-новатори в Україні” відкрила Ольга Виговська, яка зазначила: „Сьогодні надзвичайно знакова подія: ми перейшли від формату вчителя у формат директора школи...”

Ці заклади варті того, щоб ми про них дізналися більш глибоко та детальніше. Тож знайомтеся з їхньою роботою на сторінках цього часопису.

ЛИСИЧАНСЬКА БАГАТО-ПРОФІЛЬНА ГІМНАЗІЯ:

ВІД ШКОЛИ ПОВНОГО ДНЯ – ДО СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

29 жовтня 2008 року у Києві відбулася презентація третьої сторінки проекту „Педагоги-новатори в Україні”, започаткованого АПН і журналом „Директор школи, ліцею, гімназії”, яка проходила під назвою „Чоловіча посада з жіночим обличчям”. Однією з героїнь цієї сторінки була знана не тільки в Луганській області, а й в Україні, країнах СНД директор Лисичанської багатoproфільної гімназії **Белуха Світлана Василівна*** – Народний учитель СРСР, заслужений учитель України.

На презентації були присутні й виступили випускники гімназії різних років. Із їхніх виступів у слухачів склався образ: Лисичанська багатoproфільна гімназія – це сучасний заклад, де вчать думати, де вчать культурі, де директор – справжній лідер і добротворець, педагог не за посадою, а за покликом серця, життєве і професійне бажання якого завжди незмінні: зробити так, щоб життя дітей, педагогів, людини в цілому було світлим і красивим. І саме задля цього вона живе, думає, працює. А разом з нею працює високомобільна професійна педагогічна команда.

Сьогодні Лисичанська багатoproфільна гімназія – це унікальний загальноосвітній середній заклад з багатьма особливостями орга-

нізації навчально-виховного процесу. Унікальність перш за все полягає в тому, що у невеликому промисловому місті створено цілісну педагогічну систему, яка забезпечується силами не зовсім звичного для школи педагогічного співтовариства. Суб'єктами навчання і виховання учнів є не тільки 37 вчителів-професіоналів (62% мають вищу кваліфікаційну категорію), а й значний склад науковців – 6 докторів наук, 23 кандидати наук, 8 старших викладачів вищої школи.

Гімназія реалізує свої завдання в комплексі з вищими навчальними закладами: Луганським національним університетом імені Тараса Шевченка, Луганським державним медичним університетом,

Див. вріз: Біографічна довідка

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

БЕЛУХА

Світлана Василівна, директор багатoproфільної гімназії м. Лисичанська Луганської області, закінчила Воронежський державний педагогічний інститут в 1968 р., вчитель-методист, Народний учитель СРСР, Заслужений учитель України, Відмінник народної освіти України.

Народилася 17 травня 1942 року в с. Ковпаки Новоайдарського району Ворошиловградської області.

Після закінчення школи у 1959 р. працювала спочатку

старшою піонерською вожакою, заступником директора з виховної роботи, директором школи повного дня, директором багатoproфільної гімназії.

В основу діяльності створеного Світланою Василівною закладу покладено концепцію розвитку особистості, духовності, формування високої розвинутої людини. Директор прагнула й прагне завжди єдиного: щоб її творіння – гімназія – було храмом науки й осередком культури. Завдяки її толерантності, професіоналізму, тонкій дипломатії в гімназії працює ціле сузір'я провідних учених, які керують науково-дослідною роботою учнів і учителів.

Незважаючи на величезний педагогічний досвід та багаторічну працю, життя Світлани Василівни – постійний пошук. Вона вивчає, досліджує нове, раціональне, запроваджує його в подальшу роботу гімназії. Нею були написані й надруковані статті „Удосконалення педагогічної взаємодії на основі діагностичних даних про його учасників” (зі збірника „Нові педагогічні технології в контексті сучасних концепцій змісту освіти” – М. Луганськ, 1998р); „Лисичанська багатoproфільна гімназія” (з досвіду роботи) в журналі „Освіта Донбасу”, № 2, 2002р.; розроблено власну систему педагогічного моніторингу (газета „Директор школи”, 2007 р.).

„Шукаю! Дію! Творю! Вірю!” – девіз, яким Світлана Василівна керується в житті та роботі. Вона – член Всеукраїнської асоціації ліцеїв і гімназій, асоціації „Спадкоємці В.О. Сухомлинського”, делегат трьох з’їздів учителів України, має **державні та відомчі нагороди**:

- Нагрудний значок „Відмінник народної освіти” – 1980 р.
- Почесне звання „Заслужений учитель Української РСР” – 1984 р.
- Почесне звання „Народний учитель СРСР” – 1991 р.
- Почесна грамота Міністерства освіти і науки України – 2005 р.
- Медаль „За заслуги перед Луганщиною” III ступеня – 2006 р.
- Почесна грамота Міністерства освіти і науки України „За вагомий особистий внесок у розвиток обдарованої молоді” – 2006 р.
- Дипломи Міністерства освіти і науки України і Академії педагогічних наук України „За активну інноваційну діяльність по модернізації національної системи освіти” – 2006 р., 2007 р.
- Переможець конкурсу „Сто кращих керівників шкіл України” – 2007 р.

Східноукраїнським національним університетом імені В.Даля, Горлівським державним педагогічним інститутом іноземних мов.

Гармонійний зв’язок – „гімназія – вищі навчальні заклади” – простежується в усіх напрямках діяльності й відбивається в індивідуальному навчальному плані та в річному плані гімназії. Річний план складений не за розділами, а за проектами програм: „Економіка. Господарство. Діловодство”, „Освіта”, „Наука”, „Біля витоків інтелекту”, „Джерело”, „Обличчям до дітей”, „Учнівське самоврядування”, „Діти України”, „Альянс”, „Здоров’я”. Вони розроблені працівниками гімназії у співтворчості з науковцями. Так, наприклад, програма психологічного забезпечення, супроводу, корекції навчально-виховного процесу складена психологом гімназії і доктором педагогічних наук Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка, програма роботи з обдарованою молоддю та науково-дослідницької роботи з учнями складена заступником директора з наукової роботи та кандидатом наук Луганського національного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка. Такі підходи до планування задовольняють бажання вищих навчальних закладів і спроможності гімназії.

Одним із головних напрямків перетворення освітньої сфери України є особистісна орієнтація освітнього процесу. У Лисичанській гімназії цей напрям реалізується через профільне навчання. Особистісна орі-

ентація виражається в тому, що максимально задовольняє освітні потреби учнів і батьків. Відмінність гімназії від звичайних загальноосвітніх шкіл у тому, що вона не тільки дає учням глибокі й міцні знання, не тільки розвиває творчі й інтелектуальні здібності, але й дає можливість одержати довузівську наукову й професійно-практичну підготовку за такими напрямками: технологічний, фізико-математичний, хіміко-біологічний, історичний, філологічний. Учні 10-11 класів 2 рази на місяць займаються на базі вищих навчальних закладів, де мають змогу користуватися бібліотекою, електронними посібниками та підручниками, лабораторним приладдям, а також слухати лекції викладачів університетів із застосуванням мультимедійних технологій. Зміст профільної підготовки ретельно розроблений відповідно до специфіки навчального плану гімназії, складений у співробітництві з викладачами вищих навчальних закладів. Вчителі гімназії викладають поглиблено матеріал базового рівня, а викладачі вищих навчальних закладів розв'язують нестандартні завдання, рівень складності, важкість яких вищі в порівнянні із завданнями середньої школи.

Позитивний бік існуючої системи профільної підготовки полягає в тому, що передбачає систематичну самостійну творчу роботу учнів. Крім того, у ході підготовки вузівських завдань в учнів виникає необхідність консультування у вчителів-предметників та викладачів

ВИСОКОПОВАЖНІ ГОСТІ ГІМНАЗІЇ

Гімназію відвідували президент АПН СРСР **Костомаров В.Г.**, директор науково-дослідницького Інституту художнього виховання АПН СРСР **Тодоров Л.В.**, завідувача відділом філософії, соціології і культури АПН СРСР **Буєва Л.П.**, вчений секретар президії АПН СРСР **С.І. Демидова**, а також перший президент АПН України **Ярмаченко М.Д.**, академік **Тхоржевський Д.О.**, член-кореспондент, завідувач кафедри педагогіки Київського лінгвістичного університету **Євтух М.Б.**, начальник координаційного відділу **Бабич В.Г.** та вчений секретар відділу історії та теорії педагогіки АПН України **Ігнатенко П.Р.** Разом зі своїм колективом приїздив до гімназії президент Асоціації гімназій і ліцеїв України **В.М. Алфімов.**

„Дивом морально-естетичного виховання” назвали гімназію учасники Всеукраїнського семінару завідуючих кабінетами виховної роботи обласних інститутів підвищення педагогічної освіти. Вразила гімназія представників Московського вільного університету „Еврика” і учасників VII Всеукраїнських педагогічних читань **В.О. Сухомлинського** (серед них була директор Павлівської середньої школи **В. Деркач**), а також численних представників освіти області, України та країн СНД. Відвідувачка з Вінниці так написала в книзі відгуків: *„І зміст, і форма – усе тут не байдуже!”*.

Спеціалісти з Німеччини, які перебували на нафтопереробному заводі, відвідали гімназію як культурний центр міста. Волонтер зі Сполучених Штатів Америки **Маршеллі Махтен** із задоволенням працювала в гімназії протягом двох років. Дивовижним було перебування в гімназії члена спілки композиторів **Капрелова В.О.**, Народного артиста СРСР **М.В. Голубовича**. „Мерседесом в освіті” нещодавно нарік гімназію народний депутат України **Ю. Бойко**.

Гімназія – це педагогічна система з розвинутою культурою, яка вийшла з „особливої атмосфери”, „особливого духу”, „клімату”, „аури” (так визначали своє перебування у цьому закладі високоповажні гості).

„Дети у нас обучаются по профилям, а их более 26. Это по 8-10 человек в каждой группе, что сказывается на их уровне знаний – 96,8 % имеют достаточный и высокий уровни. Мы особо гордимся, что 287 гимназистов стали учителями.

Я как директор, как человек счастлива, что иду на работу с радостью, не хочется ни одного дня пропустить. Поэтому без отпусков уже 50 лет...”

Світлана Белуха

РЕЖИМ ПОВНОГО ДНЯ

Діти живуть в гімназії весело, цікаво, захоплююче і пізнавально завдяки чіткому, продуманому, упорядкованому навчально-виховному процесу в режимі повного дня. Він має свої особливості і складається із трьох напрямків діяльності:

I. Класна та аудиторна на базі гімназії та на базі ВНЗ навчальна діяльність

Уроки, заняття, години швидкочитання, консультації, години корекції знань, академічні години на базі профільної диференціації, семінари-практикуми, лекції, факультативи, курси за вибором, індивідуальні заняття.

II. Позакласна діяльність

Розвиваюча навчально-пізнавальна:

Олімпіади, конкурси ерудитів, турніри кмітливих, вікторини, предметні тижні, дні з життя відомих людей, години поезії, години функціональної грамотності, науково-дослідницька діяльність.

Морально-етична:

Години виховання культури почуттів, радіобесіди, фотовітражі, експрес-інформація.

Спортивно-оздоровча:

Спортивні години, години загальнофізичної підготовки, секції, спецмедгрупи, спартакіади, змагання.

Режимні години:

Харчування, динамічні паузи (музична, ігрова, пізнавальна), фізкультхвилинка (після 25 хвилин уроку), аутогенне тренування, прогулянки (спортивні, ігрові, екскурсійні).

Організаційно-художні:

Години мистецтва, музикознавства, ритміка та хореографія, сучасний танок, вітальні, гуртки за інтересами, клуби, конкурси, свята.

III. Позашкільна діяльність

Культурний саморозвиток і дозвілля: туризм, кіно, робота в бібліотеці, систематичне відвідування обласного драмтеатру, філармонії, музеїв, виставок, міського музичного лекторію.

Практика для учнів 10-х класів за профілями:

- Луганський національний університет імені Т. Шевченка – у замських та міських таборах.
- Східноукраїнський національний університет імені В. Даля – на підприємствах міста.
- Луганський державний медичний університет – у лікарнях міста.
- Господарсько-трудова: дизайн гімназії та упорядкування шкільних приміщень і шкільного подвір'я.

Особливістю організації виховної роботи є те, що вона, на відміну від звичайних шкіл, ведеться не після занять, а входить до розкладу у режимі повного дня. Навчальні заняття чергуються зі спортивними годинами, годинами спілкування, годинами поезії, годинами кіно, годинами емоційного розвантаження, годинами мистецтва, уроками ритміки і хореографії, гуртками за інтересами, клубними годинами. На формування художньої культури і загальної культури гімназистів спрямовані уроки етики, естетики, світової художньої історії і культури, міжособистісних стосунків. Життєві компетентності дивчат формуються на уроках „Красиве й корисне”, а хлопців – на уроках „Трудового навчання”.

ВНЗ. Це теж позитивний момент, бо він народжує додаткову індивідуальну співпрацю учня і вчителя, учня і викладача та сприяє особистісно орієнтованій взаємодії. З боку адміністрації гімназії, вчителів існує своєчасна психолого-педагогічна підтримка учнів з метою запобігання небажаних явищ. Кожного тижня заступник директора з навчальної роботи збирає учнів профільних груп і в діалозі обговорює освітні проблеми учнів, а також контролює їх пізнавальний рівень. Це сприяє корекції дій усіх співучасників особистісно орієнтованого профільного навчального процесу.

Позитив спільної роботи в єдиній системі „гімназія-ВНЗ” полягає ще і в тому, що всі випускники влаштовані і працюють у різних галузях господарства: освіта – 279, промисловість – 200, економіка – 220, охорона здоров'я – 87, наука – 41, транспорт – 25, правознавство – 27, міжнародні відносини – 16, сільське господарство – 8.

„Навчаючись, не втрачимо” (М. Рерих). Як було уже зазначено, навчально-виховний процес у гімназії здійснюється силами педагогічного співтовариства, тому в процесі формування учня як особистості є **багатомірна модель спілкування**, яка характеризується врівноваженими стосунками з усіма учасниками навчально-виховного процесу. **В основу філософії навчання покладені такі принципи:**

- знання повинно давати розуміння існуючого

світу, природи, людей, сенсу життя;

- процес навчання повинен бути емоційним, дійсно творчим, пізнавальним;
- духовність уроку — це оптимістична віра вчителя в здібності кожного учня;
- будувати навчальний процес на засадах гуманізації, вести навчання у формі „рівний — рівному”;
- навантаження, позбавлене сенсу і мотивації, є перенавантаженням.

Оцінювання процесу навчання ведеться за критеріями:

- якість знань учнів;
- задоволення від процесу пізнання.

Особливістю організації внутрішнього життя гімназії є рейтингова форма оцінювання якості всіх видів діяльності учнів і вчителів, а також авторський моніторинг „Освіта впродовж життя”. В останні роки в практику управління навчальними закладами активно ввійшли технології комплексного моніторингу як засобу одержання інформації про стан системи з метою прийняття рішень щодо переходу її на якісно новий рівень. Існуючі моніторингові програми передбачають, як правило, показники й критерії педагогічної діяльності й розвитку учнів протягом шкільного життя. Наша ж програма моніторингу називається „Освіта впродовж життя” і складається не тільки з інтегративних показників, що відбивають стан успішності учнів під час шкільної пори, а й після її закінчення, у студентські роки. Після закінчення кожного семестру директор гімназії і колектив знають, як навчаються у вищих навчальних закладах випускники гімназії.

Такий моніторинг відіграє особливу роль у створенні цілісного способу життя педагогічного колективу, який повинен неформально піклуватися про те, яку особистість він плекає.

Сучасне життя вимагає сучасного виховання дітей та молоді. Основним завданням нашого навчального закладу є виховання інтелігентної, все-

бічно розвиненої, творчо обдарованої, високодуховної особистості з почуттям національної ідентичності, з активною життєвою позицією. У гімназії створені всі умови для втілення цього головного завдання. І якщо в навчальному процесі зусилля спрямовуються на розвиток особистості, то у виховному полі гімназії вони спрямовані на розгортання особистості, на розгортання її творчого потенціалу.

Школою підготовки учнів до самостійного життя, розвитку здібностей самостійно вирішувати проблеми є учнівське самоврядування. Гімназістам надано право брати участь в організації шкільного життя, вносити свої ініціативи. Вони входять до складу методичних об'єднань вчителів, виступають на педрадах, разом з учителями приймають заліки у молодших школярів, входять до складу комісії при захисті рефератів та курсових робіт, думки учнів ураховуються при підготовці до батьківських зборів.

На шляху до успіху учня, формування його особистості педагогічний колектив гімназії велику увагу приділяє такому суб'єкту виховання, як сім'я. Без взаємодії з батьками неможливо вдосконалити навчально-виховний процес. У гімназії ця взаємодія організована у вигляді **педагогічного всеобучу батьків „З чого і де починається Людина?”**, який діє за такими напрямками:

- пропаганда педагогічних знань (у формі диспутів, конференцій, зустрічей, свят, форумів батьків за тематикою загальної педагогіки);
- диференційована робота з батьками (проводиться кураторами у вигляді контрольних для дорослих, репортажів із учительської, пошти батьків, відкритих листів батьків, міні-уроків з урахуванням індивідуально-вікових особливостей дітей);
- індивідуальна служба для батьків (консультації з учителями-предметниками, відвідування уроків);
- психологічна служба для сім'ї (у

визначений день і час до гімназії приходить сім'я учня у повному складі для спілкування і консультацій з психологом щодо формування знань з психології у навчанні і вихованні).

Зустрічі з батьками завжди ретельно готуються, інформація про успішність дітей подається у коректній формі. Коло питань, які обговорюються на конференціях, диспуатах, круглих столах різноманітне за тематикою, формою взаємодії та емоційному забарвленню. Робота з батьками в основному ведеться в суботні дні й продумується таким чином, щоб комунікація й перебування в гімназії були приємними, культурними й затишними. Відсутність батьків чи членів родини учня на зборах у гімназії вважається неприпустимим: без поваги суб'єктів виховання один до одного сам процес стає безсилим. Ціннісна позиція гімназії щодо сім'ї та її впливу на формування базових рис особистості у подальшому житті ґрунтується на таких засадах: сім'я – це витвір людського мистецтва, а найкраще, що можуть подарувати своїй дитині батьки, – це любов один до одного. Ми пізнаємо себе віддзеркалюючись: через погляд на нас інших. На святі останнього дзвоника щороку ми чуємо від батьків: „Дякуємо вам за те, що виростили нам доньку, сина”. І немає більшого щастя для колективу гімназії, ніж відчуті, що зусилля принесли якісний зріст Людини.

„...Школа майбутнього повинна якнайповніше використовувати для гармо-

нійного розвитку людини все, що дає природа і що може зробити людина для того, щоб природа служила їй”, – ці пророчі слова В.О. Сухомлинського безпосередньо стосуються природи самої людини. І без знань цієї людської природи, без знань індивідуально-типологічних особливостей особистості вчителів та учнів, без застосування цих знань в освітньому просторі, абсолютно неможливо будувати навчально-виховний процес, тим більше зробити його ефективним. У Лисичанській багатопрофільній гімназії це зрозуміли давно. Вікова та педагогічна психологія тут не є „мертвим” додатком до формової освіти педагогів, а є тією основою, на якій будується все життя в гімназії.

Вже дуже багато років у нашому навчальному закладі застосовується практика проведення діагностики психолого-педагогічних особливостей учнів гімназії. За результатами цієї діагностики щорічно складаються картки індивідуально-психологічних особливостей учнів, а на їх основі – „Пам’ятки учителю” (вони вклеєні у класні журнали). У пам’ятках представлено загальну характеристику психофізичних, психологічних особливостей певного віку, результати психологічного обстеження конкретних учнів за такими складовими: рівень домагань, темперамент, особливості пам’яті, уваги. Розроблені для кожного конкретного класу пам’ятки слугують орієнтирами для учителів, які працюють в цьому класі, оскільки містять конкрет-

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

З 2004-2005 навчального року в Лисичанській багатопрофільній гімназії проходить експериментальне дослідження за проблемою „Роздільне навчання хлопців і дівчат: організація навчально-виховного процесу з урахуванням гендерних вимірювань”. Сутність експериментальної роботи спрямована на те, щоб вдосконалити створений соціокультурний простір навчання та виховання учнівської молоді, в якому як хлопчик, так і дівчинка мали б можливість побудувати свої зв'язки зі світом, природою, іншими людьми та самим собою на підставі врахування специфіки гендерних стосунків у суспільстві, особливостей своєї статі, закономірностей взаємодії між статями, наявних у суспільстві гендерних стосунків тощо. Беручись за експеримент, педагогічний колектив гімназії поставив собі за мету досягти усвідомлення кожною дитиною (хлопчиком, дівчинкою) соціокультурних особливостей своєї статі; розвинути в учнів навички взаємодії із представниками іншої статі, перенести акценти з утвердження принципової різниці у ставево-рольових позиціях учнів на врахування гендерної специфіки дівчат і хлопчиків та виховувати гендерну рівність, що дозволить зменшити вплив негативних факторів гендерної дискримінації на перебіг навчально-пізнавальної діяльності, комунікативної взаємодії учнівської молоді.

Експеримент організовано таким чином: в одній паралелі набирається два класи: клас хлопчиків (А) та клас дівчат (Б). Більшість уроків у них проходить окремо (винятки – уроки хореографії). Але діти не ізольовані, у них є простір для спілкування в позаурочний час: на перервах, прогулянках, клубних годинах. Експеримент триває. Але вже можна говорити про його поточні результати.

На сьогоднішній день інформаційне забезпечення експериментального дослідження знаходиться на досить високому рівні. Завдяки наполегливій роботі колективу педагогів та науковців, що працюють у гімназії, за час проведення експерименту були укладені тематичні списки літератури за проблемами гендерної педагогіки та психології, питань гендера у різних галузях життєдіяльності суспільства, теорії та методики організації роздільного навчання у школі. Систематизовано перелік баз даних Інтернету з питань роздільного навчання у школі, гендерної психології та педагогіки. Зібрана бібліотечка за проблемами експериментальної роботи.

До поточних результатів експерименту можна віднести створення пакету діагностичних методик, які спрямовані на дослідження питань гендерних стереотипів учнівської молоді, педагогів гімназії, гендерних ролей, моделей взаємин між представниками різної статі. Успішності експериментальної роботи сприяє впровадженій у практику діяльності гімназії постійно діючий семінар для вчителів „Особистість у гендерних характеристиках та діяльнісних проявах” (керівники – кандидат педагогічних наук Л.Л. Бутенко, кандидат педагогічних наук С.Б. Бажутіна).

ний персоніфікований матеріал для будови адекватної взаємодії з учнями даного класу, максимального урахування специфіки саме цього класу.

Не менш важливим для створення екологічного середовища в гімназії є знання адміністрацією індивідуально-типологічних особливостей педагогів (діагностика і її результати містяться у „Психологічному портреті колективу”) і врахування їх, наприклад, при створенні розкладу. Так в жодному разі не опиняться поруч уроки двох учителів, які мають однаковий темперамент. Враховується також специфіка роботи вчителя з різними віковими групами учнів. І якщо вчитель взагалі працює в різних класах, то протягом одного дня уроки у нього будуть лише в групах однієї вікової категорії.

Однією з важливих особливостей гімназії є вміння вдало поєднати ефективну практичну діяльність з постійним науковим пошуком. Гімназія входить до структури і є експериментальним майданчиком і науковою лабораторією духовно-морального виховання при науково-дослідницькому інституті духовного розвитку людини Східноукраїнського університету ім. В. Даля.

Створення розвиваючого освітньо-виховного середовища неможливе без певної системи методичної роботи. У гімназії вона існує як система багаторівневих і багатофункціональних взаємопов'язаних дій. А стрижнем системи є науки середі: до гімназії щосереді приїздять науковці і одночасно працюють з учнями,

з учителями, з кураторами, з батьками. Їх проводять доктор філологічних наук Л.М. Синельнікова, доктор педагогічних наук В.М. Чорнобровкін, доктор біологічних наук С.М. Федченко, кандидат педагогічних наук О.М. Хімченко, кандидат математичних наук І.П. Заїка. Через наукові діалоги, семінари, тренінги вибудовуються ефективні моделі сучасної освіти і виховання, згадуються забуті педагогічні істини, вирішуються проблемні питання сучасної педагогічної практики. Наукові середі підживлюють сучасними ідеями не тільки педагогічних працівників гімназії, а й педагогічну спільноту міста.

Сьогодні Лисичанська багатопрофільна гімназія – це не тільки заклад повного дня, але і заклад високої **корпоративної культури** з усіма її зовнішніми й внутрішніми ознаками. Ознакою корпоративної культури є символи існуючої системи: її емблема, девіз, гімн, прапор, форма одягу, традиції. Вони завжди відіграють важливу роль для будь-якої організації.

На емблемі гімназії латинський вираз „Через терні до зірок!” – він символізує життєві випробування особистості на шляху до духовного злету, а на пелюстках – п'ять чеснот: Шляхетність, Честь, Знання, Совість, Гідність, у яких поєднані вищі цінності, пізнання і служіння яким гімназійне братство сприймає як своє гуманне завдання.

Текст гімну гімназії складений випускницею і покладений на музику її батьком.

Прапор гімназії – зеленого кольору. Він символізує молодість, радість, сподівання; це колір проростання і розквіту. Є також дрес-код, гімназійна форма: всі учні обов'язково носять костюм. Модель костюму індивідуальна, сучасна, але стиль для усіх – діловий. Хлопці 5-6 класів носять метелик, а юнаки 7-11 класів – краватку. В день чоловічого чи жіночого свята дозволяється одягнутися за власним смаком. На заняттях з фізичної культури передбачається два

ЗДОБУТКИ ГІМНАЗІЇ

У цьому році гімназія відзначає своє повноліття. З 1992 року (перший випуск) до 2008 року гімназію закінчили **1235 учнів**, з яких **330** – медалісти. **834** колишні гімназисти уже закінчили вузи, кожний шостий із них отримав червоний диплом, **437** – стали спеціалістами, **302** – продовжують навчання в магістратурі, **40** – в аспірантурі, **5** – стали кандидатами наук, **128** – отримали другу вищу освіту.

Серед теперішніх здобутків гімназії – найбільша кількість призерів міських предметних олімпіад, призери і учасники обласних і Всеукраїнських конкурсів, призери конкурсів захисту науково-дослідницьких робіт, призери міжнародних конкурсів „Кенгуру”, „Російське ведмежа”, міжнародного конкурсу знавців української мови ім. П. Яцика, призери інтелектуального турніру „Ерудит”, призери змагань „Нащадки козацької слави”, краща в місті футбольна команда, нарешті, пристойні результати державного незалежного оцінювання якості знань випускників і успішність дітей: кожен навчальний рік майже всі 467 учнів гімназії закінчують на достатньому і високому рівні. Про престижність гімназійної освіти свідчить і той факт, що тут навчаються діти не тільки з міста, регіону, обласного центру, інших областей, а навіть із Росії.

Але ми вважаємо, що головними досягненнями є все-таки те, що за роки існування гімназії створено висококваліфікований стабільний колектив (із гімназії йдуть лише на пенсію, а молоді спеціалісти, здебільшого випускники гімназії, потрапляють у теплі обійми колективу), який спроможний створювати атмосферу довіри й взаєморозуміння між дітьми та дорослими. До головних результатів діяльності гімназії сміливо можна віднести й повсякденну чесну працю дорослих і дітей, яка перетворює навчальний заклад у справжній соціокультурне середовище. Всі, хто потрапляє до гімназії у справах або випадково, залишають її з вдячністю.

ІСТОРІЯ ГІМНАЗІЇ

Гімназія як ефективна система народилась не на хвилі новомодних перетворень. Статус закладу з особливою системою культури – це результат рівня і масштабності діяльності команди однодумців, яка пройшла свідомий, вибудований на науковій основі практичний шлях. Веде свою історію гімназія з 1977 року.

Спочатку це була школа повного дня, в якій директор і педагоги невтомно працювали над проблемою комплексного виховання школярів, над формуванням їхньої громадської активності, багато зусиль доклали до розвитку особистої творчої ініціативи, до підвищення педагогічної культури батьків, до гуманізації та демократизації всіх аспектів шкільного життя. **В основу педагогічної філософії гімназії були покладені наукові думки В.О. Сухомлинського**, його гуманістичні й моральні ідеї, а педагогічна майстерність відточувалась на основі науково-педагогічного сприйняття академіка **І.А. Зязюна**. І саме тоді гімназія народилась як будинок радощів для дітей, будинок творчості для вчителів, будинок спокою для батьків. У 1991 році на базі школи було відкрито науково-творчу регіональну лабораторію з питань демократизації й гуманізації навчально-виховного процесу під керівництвом відомого вченого-педагога **М.Ю. Красовицького**.

Подальшу велику роль у визначенні векторів руху гімназії відіграла наукова школа **Галини Павлівни Шевченко** – члена-кореспондента АПН України, заслуженого діяча науки й техніки України, директора Інституту духовного розвитку людини та завідувача кафедри ЮНЕСКО „Духовно-культурні цінності освіти і виховання” Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Разом із **Антоненко Т.Л., Бутенко Л.Л., Карпенком І.М., Міхном О.О., Павловою Л.Д., Педиско О.Г., Черв'яковою Н.І.**, співробітниками тоді кафедри педагогіки Луганського державного педагогічного інституту ім. Т. Шевченка, Галина Павлівна підтримала, вселила світлу віру, з'єднала два важливих крила освітнього процесу – вузівську науку і середній навчальний заклад нового типу – заради шляхетної ідеї духовного розвитку особистості й підготовки учнів до вступу у вищі навчальні заклади. Гімназія відбулася і завдяки вагомому внеску ректорів вищих навчальних закладів (**А.О. Клімову, В.С. Курилу, О.М. Коняєву, О.А. Голубенку, В.Г. Ковешнікову, В.К. Івченку і В.М. Докашенку**).

Від початку її існування між педагогами і викладачами було зроблено загальну установку: випускник гімназії повинен не тільки мати глибокі та міцні знання, а ще й щоб вони були співвіднесені з високим рівнем культури. Тому цілком зрозуміло, що це потребувало соціальної єдності й згуртованості, філософії „загальної долі” від учасників навчально-виховного процесу, які протягом ось уже 18 років ретельно пропусають свою педагогічну діяльність через професійний етичний фільтр.

Будівля гімназії є пам'яткою архітектури, яка зветься „Мала Європа”, більш того, у цій будівлі наприкінці XIX – початку XX століть функціонувала жіноча гімназія товариства „Просвіта” для дітей керівного складу содового заводу. Тож, як кажуть, сам Бог велів продовжувати благородну справу.

види форми: на спортивному майданчику – спортивний костюм, у спортивній кімнаті – білі шорти і біла футболка. Обов'язковим для всіх є змінне взуття. У гімназії на кожному поверсі дзеркало: гімназист повинен бути завжди підтягнутим і охайним. Круглий стіл в учительській – це теж елемент корпоративної культури, він підкреслює демократичність взаємостосунків між адміністрацією і вчителями, між учителями і учнями (за круглим столом засідає учнівська рада).

За роки творчої життєдіяльності у гімназії склалися свої багаті **духовні традиції**, малі й великі. До малих належать, на перший погляд, зовсім незначні, такі як вигляд розкладу занять: він рукописний і кольоровий (кожний вид діяльності має свій колір). Після канікул, свят традиційно вносяться деякі зміни в інтер'єр або оформлення класів, холів, службових приміщень. Після перерв у заняттях з будь-яких причин навчально-виховний процес у гімназії починається не з уроків, а з години вражень. Тиждень у гімназії починається з Гімну України, з оголошення плану на тиждень.

Серед великих традицій – традиція посвяти в гімназисти. Гімназисти протягом усього шкільного життя посвячуються двічі: в 5-му та 10-му класах. Для п'ятикласників посвята – це перше свято, на якому вони вливаються в гімназійну сім'ю. Це свято, яке несе казковий характер, оскільки, з одного боку,

діти начебто прощаються з дитинством, а з другого, роблять перші кроки для здобуття почесного звання „Гімназист”. А для учнів десятих класів „Посвята в гімназисти” проходить під гаслом „Моя майбутня професія”, оскільки саме в десятих класах гімназисти обирають своє майбутнє. Основною метою цього заходу є об’єднання класних колективів та продовження традицій гімназійного братства.

Ще однією прекрасною традицією гімназії стало проведення предметних тижнів. Суть їх проведення полягає в нетрадиційному поданні вчителями своїх предметів. Наприклад, під час проведення тижня природничих наук був організований показ літніх завдань учнів у форматі відеофільмів, у холі був створений зоопарк із м’яких іграшок, де кожний представник „тваринного світу” розрізнявся за своїм видом, класом та місцем перебування. Діти не тільки милувалися іграшками, а влаштовували справжні екскурсії по вольтерах з науковими повідомленнями про світ тварин. На клубних годинах у цей час проводилися пізнавальні вікторини, заочні подорожі та „Робінзонади”.

Під час проведення тижня іноземних мов на перервах лунають твори іноземних авторів і виконавців, на клубних годинах іде знайомство з традиціями, побутом та звичаями англо- та франкомовних народів за участю учнів, вчителів і випускників гімназії, які перебували за кордоном.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ГІМНАЗІЇ

В основу концептуальної діяльності покладені такі **стратегічні завдання**:

- все, що гарне для гімназії, – гарне для України;
- жити теперішнім, зазираючи в майбутнє;
- постійно поновлювати знання, підвищувати рівень професійної компетентності;
- не розчаровувати батьків та учнів;
- зберігати все найкраще;
- передбачати наслідки педагогічної діяльності;
- постійно адаптувати свою діяльність до динамічних умов зовнішнього середовища;
- бути гнучким до інновацій.

Діяльність гімназії як системи побудована на таких принципах:

- людина, дитина – найвища цінність;
- освіта повинна бути підготовлена вихованням;
- команда – це колектив індивідуальностей, а не індивідуалістів;
- плодами праці кожного створювати репутацію навчального закладу.

Найвищі базові цінності для гімназії – здоров’я, знання, духовність.

Внутрішня комунікація членів колективу зорієнтована на досягнення загальної мети. Всі живуть і працюють за правилом: гімназія – це дзеркало, в якому ти можеш бачити своє відображення: почуття, цінності, амбіції, але і гімназія шукає у кожному своє відображення: модель для посилення успіху.

3 роками в закладі склалися свої стереотипи поведінки:

- підтримувати дух командної роботи;
- відчувати, що ти несеш позитивний заряд і нести позитивне відчуття життя іншим;
- нести високий рівень відповідальності;
- нарощувати власний потенціал і створювати внутрішні програми для колег;
- підтримувати контакти з широким колом цікавих людей;
- вести активний пошук сучасного прогресивного досвіду й інформації.

Діловий і духовний рівень комунікації членів колективу сформував свій **стиль спілкування**:

- тон спілкування тільки доброзичливий, коректний, толерантний;
- не висловлюватись негативно про колег, про навчальний заклад;
- дякувати людині за відвертість, ширість;
- широко поважати себе, колег, заклад;
- нести відповідальність за те, що ти говориш і робиш;
- протягом робочого дня віддавати перевагу професійному спілкуванню;
- дотримуватись демократичних підходів до думок інших з приводу своїх власних уявлень про культуру;
- пам’ятати, що чим більша різниця у статусі, тим більший прояв ввічливості до інших.

Тиждень української мови та літератури вирізняється своїм національним розмаїттям, гостинними світлицями, літературними вечорами та театральними постановками. Діти з задоволенням беруть участь у підготовці та проведенні цих заходів.

Варто зазначити, що в кожному загальногімназійному заході є своя маленька традиція, яка повторюється щорічно, і хоча кожного року свята проводяться в різноманітних формах, обов'язково є елемент, який характеризує захід як гімназійний. Наприклад, на випускному вечорі існує прекрасна традиція передачі „Факелу знань” наступному поколінню. Але не тільки цим знаменний випускний вечір. Найхвилюючою миттю є вихід випускників на сцену із запаленими вогниками у повній темряві. Вони піднімаються на сцену під супровід вже традиційної пісні „Завіса”, яка символізує кінець шкільного життя, а запалені вогники – частинки тепла, яку випускники пронесуть протягом свого життя, не забуваючи, що слово „гімназист” – це не просто статус, а почесне звання.

Найголовнішим святом гімназії і щорічним сюрпризом для батьків є гала-концерт, який підводить підсумок клубних годин всього навчального року. Саме на ньому діти отримують можливість повністю розкрити свої обдарування перед батьками та гостями свята. Тут вони і ведучі, і танцюристи, і співаки. А ще на цьому заході презентуються всі досягнення учнів: відмінників у навчанні, переможців конкурсів-захистів Малої академії наук, призерів та учасників спортивних змагань і творчих конкурсів.

Виховна робота надихає учнів на розвиток емоційного світосприйняття. Спільна робота учнів та вчителів дозволяє пізнати одне одного в нетрадиційних формах роботи, що покращує їх взаємостосунки. Всі свої сили колектив гімназії спрямовує на те, щоб гімназія стала не тільки шко-

лою, а й домом, вчителі не лише вчителями, а й справжньою родиною, і навіть через роки після закінчення гімназії майже всі випускники приходять в ці рідні стіни зі словами визнання. Саме це породило ще одну чудову традицію – зустріч випускників в останню суботу січня.

До внутрішніх виявів корпоративної культури гімназії належать, безперечно, особистість директора, місія, вид послуг, стратегічні завдання, принципи діяльності і базові цінності (див. вріз на С. 15).

Сучасний дух гімназії – це дещо колективне, що стало особистісним. Це відкрита контактна система, яка не є конкурентним середовищем для навчальних закладів міста: ми разом формуємо Людину, тому в освітньому просторі міста і регіону гімназія – надійний партнер. Корпоративні правила гімназії не оформлені, не прописані, вони склалися та існують природним шляхом. Педагогічний колектив живе як єдиний організм, як колективний вихователь. Кожний знає, що до уваги береться тільки діяльнісний підхід до справи, береться будь-яка ідея, але не у вигляді догми, а у вигляді відповіді на питання: яку користь це принесе дітям? Від директора і до технічного працівника – усі працюють на імідж, на успіх закладу. Це чітка організація праці. Адміністрація і вчителі – партнери в реалізації стратегій навчання і виховання.

„Не запізнись у XXI століття” (Б. Гейтс). Під таким гаслом працює сьогодні Лисичанська багато-профільна гімназія, її вчителі, учні, батьківська громада, розуміючи, що зміни, які з'явилися на порозі нового тисячоліття, потребують постійного прокреслювання нової траєкторії прогресивного розвитку. І гімназія як сталий колектив готова приймати виклики часу, виконувати нові стратегічні задачі. А бажання директора Світлани Василівни Белухи досить земне і гуманне: *„Я хочу, щоб поважали те, що віддано робиш...”*

КРЕДО ЇЇ ЖИТТЯ – СЛУЖІННЯ ДІТЯМ І ЛЮДЯМ

Кожен заклад, трудовий колектив починається з його керівника. Ось уже 25 років техніко-економічний лицей № 61 очолює і цілеспрямовано веде вперед талановитий керівник, педагог високого профілю, добра людина і чарівна жінка – Світлана Андріївна ГАВРИШ.

Лицей по праву вважається одним з найкращих у місті, а в цьому заслуга, насамперед, Світлани Андріївни, бо він – її дітище, в нього вона вкладає могутній інтелект, вогонь серця й душі.

Секрет її успіхів у роботі простий і доступний кожному: надзвичайна любов до своєї справи, адже її педагогічний стаж – 45 років. Ця любов настільки глибока, що ніякі життєві незгоди, неприємності не можуть перешкодити виконувати нелегкі, але почесні обов'язки вчителя, директора.

*Для неї свято – кожен день,
Коли кипить робота плідна,
Коли вона серед людей,
Яким як світло необхідна.*

Так, необхідна! І педагогічному колективу, який їй відданий і вдячний за доброту, чесність, здатність завжди прийти на допомогу; і дітям, бо є для них авторитетом, вони люблять і поважають Світлану Андріївну як директора й талановиту вчительку; і батькам, які вдячні за прекрасні умови виховання підрастаючого покоління. Адже саме завдяки їй всі кабінети в лицей – зразкові, оформлені за сучасними технологіями, це

творчі лабораторії вчителів та учнів.

Коли 1992 року Світлана Андріївна домогалася присвоєння середній школі № 61 статусу техніко-економічного лицю, ніхто в „педагогічних верхівках” не вірив, що зі звичайної середньої школи в робочому районі може бути створений передовий навчальний заклад – державно-батьківський техніко-економічний лицей № 61, де будуть вчитися обдаровані діти, де вони отримуватимуть якісні знання. Нині ТЕЛ № 61 – експериментальний навчальний заклад Дніпропетровського національного університету. У лицей працює 81 педагог, 21 має звання „Відмінник освіти України”, 28 – учителі вищої категорії, 23 – учителі-методисти. Директор допомагає молодому вчителю, морально підтримує досвідченого, тому в колективі всім комфортно, і ця особлива аура доброзичливості сприяє тому, що вчителі працюють по 40 років і не хочуть йти з лицюю.

Володимир ДОЛГОПОЛИЙ

Проректор ДОІППО,
Заслужений учитель України

Олена СУЛИМА

Голова профкому НВК
Техніко-економічного лицю
№ 61

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ГАВРИШ Світлана Андріївна, директор навчально-виховного комплексу техніко-економічного ліцею № 61 м. Дніпропетровська, Народний учитель України, Заслужений учитель України.

Народилася 14 травня 1946 року в с. Сурсько-Литовське Дніпропетровської області.

Брала приклад з батьків, які дуже піклувалися про дітей (їх у родині було шестеро) та своїх учителів. Змалечку мріяла працювати з дітками.

Розпочала трудову діяльність у 1963 році старшою піонервожатою Новоолександрівської середньої школи Дніпропетровського району Дніпропетровської області. В цій же школі працювала 1971 по 1978 рік вчителем української мови і літератури, заступником директора з навчально-виховної роботи.

З 1 березня 1978 року, отримавши на філологічному факультеті Дніпропетровського університету диплом педагога, вперше переступила поріг СШ № 61 – і одразу почала працювати заступником директора з навчально-виховної роботи, а з 1984 року – директором.

За ініціатииви Гавриш С.А. НВК № 61 з 1990 року став базовим експериментальним навчальним закладом Дніпропетровського національного університету. Як результат – щорічні призиви місяця в предметних олімпіадах усіх рівнів. За останні 5 років 253 учні вибороли призиви місяця на предметних олімпіадах всіх рівнів. За 15 років ліцей випустив 581 медаліста.

Ліцей № 61 є експериментальним майданчиком регіонального рівня в проєкті „Школа духовності, школа здоров'я, школа майбутнього”. Педагогічний колектив дбає про здоров'я своїх ліцеїстів, старанно готується до „Євро – 2012”. Разом з батьківською громадськістю обладнана в ліцеї есвотренажерна зала з 19 тренажерами провідних німецьких фірм.

У травні 2008 року Світлану Гавриш обрано координатором директорів Дніпропетровської області в проєкті „Школа майбутнього”.

Вона має такі **державні та відомчі нагороди**:

- Медаль Макаренка – 1977 р.
- Відмінник освіти України – 1979 р.
- Грамота Міністерства освіти України – 1980 р.
- Заслужений вчитель України – 1994 р.
- Подяка губернатора області – 1996, 2000, 2001 роки.
- Медаль „За вірну службу рідному місту” – 2001 р.
- Подяка мера міста – 1996, 2005 роки.
- Грамота і медаль Верховної Ради України „За заслуги перед українським народом” – 2006 р.
- Народний вчитель України – Указ Президента України № 940 від 2 жовтня 2007 року, посвідчення № 1.
- Лауреат Першої Державної премії Верховної Ради України – постановою Верховної Ради України № 119 від 15.01.2008 року в номінації „Кращий директор – новатор 2007 року”.

Відповідно до укладеної угоди доценти і професори ДНУ викладають 25 спецкурсів, підібраних за профілем майбутнього фаху учнів. Як результат – щорічні призиви місяця в предметних олімпіадах усіх рівнів

„Родзинка” ліцею № 61 – комп'ютерна підготовка високого рівня, економічний і юридичний напрямок освіти, можливість вивчення двох іноземних мов, цілеспрямована підготовка ліцеїстів до вступу у вищі навчальні заклади.

Експериментальний спортивний зал європейського рівня, в якому є 18 сучасних тренажерів – подарунок батьків. Вони розуміють, що ліцей є державно-батьківським, і їхня допомога завжди потрібна.

На міжнародній виставці в Одесі „Педагогіка – 2007” ТЕЛ № 61 отримав диплом оргкомітету, став призером багатьох інших всеукраїнських та міжнародних виставок з педагогічних досягнень (Ганновер, Німеччина – 1995, 1996, 1997 роки; Париж, Франція – 1998, 1999, 2000 роки; Київ – 2007, 2008 роки тощо).

З метою глибокого вивчення традицій українського народу, його менталітету та виховання любові до рідної мови і в зв'язку з ювілейною датою – 90-річчям Соборності України була організована робота 33-х пошукових експедиційних загонів для дослідження розвитку і становлення української мови з часів Київської Русі до сьогодні. Матеріали, зібрані під час дослідницького проєкту, було узагальнено в 35 альбомах, які розміщено в науково-етнографічному

комплексі „Спектр чарівності” під девізом „Троянди мові України”.

Окрасою ліцею є нещодавно створений зусиллями батьків, учнів та педагогічного колективу естетичний комплекс „Етикету, краси і моди”. Мета цього комплексу – навчити учнів розуміти і сприймати красу, сприяти формуванню емоційної сфери дітей, адже багатство емоційної сфери людини свідчить про її духовне багатство. І хоча заклад має техніко-економічне спрямування, з ліцею виходять діти з різнобічними здібностями, стають справжніми громадянами України.

З метою естетичного розвитку в контексті регіонального експерименту „Школа майбутнього, Школа здоров’я” були зібрані науково-дослідницькі матеріали учнями і батьками про видатних художників, діячів мистецтв від епохи Відродження до сьогодення. Зібрані матеріали даного проекту оформили в 33 альбоми, які розмістили в „Залі етикету, краси і моди”.

Особливої уваги заслуговує урочиста подія, що відбулася 14 травня 2005 року – відкриття народознавчо-дослідницького комплексу „Гімн матері! Гімн Україні!”. Не випадково музей присвячений жінці. Адже на її тендітних, але дужих плечах лежить велика відповідальність за майбутнє людства. А красу жінки-матері оспівували з давніх-давен, бо мати – найрідніша в усьому світі людина. Саме тому учні ліцею зібрали унікальні науково-дослідницькі матеріали про зіркові жіночі постаті та їх внесок у розбудову України від часів святої

рівноапостольної княгині Ольги до сьогодення, помістили його в альбомах і на стендах „Провісниці волі”, „Українські музи не мовчали”.

Музей вважається одним із краших у місті. Вражає ніжність і теплота, які там панують. Недаремно кажуть, що у мами – найласкавіші руки. Ними і створено цей музей – руками Матері!

*Мама – найдорожче
слово в світі!*

*Де б не був ти,
щоб ти не робив,
Назавжди вона твій
шлях освітить*

*Кожним словом,
серцем золотим!*

Наш ліцей – це велика шкільна родина, де всі працюють у співдружності й беруть приклад з учителя учителів – директора, учні наслідують своїх учителів – порадників, а батьки допомагають у вихованні дітей. Воістину справедливі слова: „Особистість виховується особистістю!”

Учні ліцею є активними учасниками Малої академії наук при Дніпропетровському національному університеті. Із 36 кабінетів – 35 зразкові, обладнані за євростандартами. В інноваційному комп’ютерному комплексі ліцеїсти вивчають Інтернет-технології. НВК ТЕЛ № 61 має свій сайт.

Ліцею завжди допомагає опікунська рада, батьківський комітет, рада батьків і матерів. Світлана Андріївна начебто непомітно вміє побудувати той місточок, який

„У ліцеї є 4 культури: культ матері, культ людяності, культ знань, доброти і порядності. Протягом 20 років працює рада матерів, рада батьків, піклувальна рада, і вже 10 років немає жодного правопорушення, бо кожна дитина – особистість”.

Світлана Гавриш

Електронна адреса ліцею:
liceum61@mail.ru

Директор школи, ліцею, гімназії № 2 2009

веде до сердець кожного батька чи матері ліцеїста.

Люди, які досягають успіху в житті, – це ті, які шукають у ньому свою нагоду, свою родзинку. Звичайно ж, тут спрацює авторитет директора. Багато наших випускників повертаються працювати в стіни рідної школи. Серед них: донька Світлани Андріївни – *Тетяна Григорівна Павлюк* (заступник директора з навчальної роботи, стаж 25 років), *Олена Григорівна Сулима* (голова профкому, стаж 25 років), *Юлія Валеріївна Буц* (вчитель початкових класів, стаж 8 років), *Віра Степанівна Шестакова* (вчитель початкових класів, стаж 29 років), *Дмитро Анатолійович Сінько* (учитель фізкультури, стаж роботи 5 років). Саме за їхньою допомогою і був створений шкільний музей „Шкільна родина”, який працює під девізом „Гармонія шкільних сердець”. 4 роки тому, на 50-річчя школи, він став місцем зустрічі випускників декількох поколінь (див. вріз на С. 23).

На виконання Указу Президента України від 04.07.2005 №1013/2005 „Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” з метою пошуку, підтримки і розвитку інтелектуально обдарованих дітей, самореалізації творчої особистості в сучасному суспільстві в НВК ТЕЛ № 61 був розроблений план реалізації проекту „Обдаровані діти”, за яким у навчальному закладі розробляються та впроваджуються сучасні системи та технології навчально-виховного процесу та його психологічного супроводу. Інтерактивні методики навчання і виховання дозволяють дітям розробити свідомий вибір, сприяють за-

своєнню ними нових знань, завдяки чому вихованці набувають вмінь приймати свідомі рішення і відповідати за них.

В НВК ТЕЛ № 61 створено банк даних обдарованих дітей, який щорічно поновлюється та розширюється. Створено *раду з роботи з обдарованими дітьми*. Систематично проводиться індивідуальна робота різного характеру з батьками обдарованих дітей. З метою розвитку пізнавальної творчої діяльності обдарованих дітей їх закріплено за вчителями вищої категорії, систематично створюються програми індивідуального навчання та розвитку здібних дітей професорами та доцентами ДНУ, які викладають різні спецкурси: новітні комп'ютерні технології, розв'язування нестандартних задач з фізики та математики, мікропроцесорні технології, основи кібернетики та довузівська підготовка.

В НВК ТЕЛ № 61 працює „Школа олімпійського резерву” з математики, фізики, української мови, економіки. Як результат спільної роботи учителів навчального закладу з викладачами ДНУ, в цьому навчальному році є переможцями міських олімпіад 38 учнів, переможцями обласних олімпіад – 3 учні. В ліцеї постійно ведеться робота по підвищенню результативності участі в олімпіадах різного рівня.

Щоб запалити вогник цікавості у дітей, пробудити їх інтерес до науки, навчити логічно їх мислити, аналізувати, робити висновки та стимулювати учнів до самостійного здобуття знань, на осінню сесію

Директор школи, ліцею, гімназії № 2 2009

ПРО ДИРЕКТОРА ЛІЦЕЮ

Світлана Андріївна – невтомна трудівниця. Ліцей для неї – рідний дім. І коли б Ви не завітали до освітнього закладу, в будні чи свято, – директор завжди на робочому місці, бо улюблена робота для неї не тягар, а щастя.

Нелегка праця учительська. Але девіз Світлани Андріївни – завжди вперед, після кожного здійсненого кроку готуватися до наступного, всі думки віддавати тому, що треба зробити у майбутньому.

Вона із тих людей, в котрих природою закладена позитивна енергія; це особистість, яка несе світло. Недарма її ім'я – Світлана – та, що несе світло, світло знань, мудрості, людяності. Всю душу і серце віддає вона нашому ліцею. Колектив, очолюваний нею, – переможець багатьох всеукраїнських і міжнародних виставок інноваційних педагогічних досягнень. Сьогодні ліцей є базою „Дніпропетровської школи молодого журналіста” при редакції газети „Дніпро вечірній”.

Світлана Андріївна – принциповий, доброзичливий, відповідальний керівник з креативним мисленням. Піклується про життєве самовизначення дитини, тому роботу НВК направляє на створення умов, у яких формується творча особистість з широким науковим світоглядом, практичними навичками самостійних пошуків з чітко сформульованою навчальною метою. У своїй діяльності використовує демократичний принцип управління, який передбачає співробітництво, взаємоповагу, усунення авторитарного стилю керівництва. У закладі панує атмосфера гласності.

Слід зазначити, що у трудовій книжці Світлани Андріївни є тільки два записи. А що ж між ними? Цікава і захоплююча, важка і копітка праця кожного дня. У нашого директора немає другорядних питань, усе для неї є важливим, а ентузіазму, творчості і новаторства вистачить на всіх. Вона в постійному пошуку, є генератором усіх ідей. Неодноразово Світлані Андріївни пропонували очолити відділ народної освіти, але наш директор залишилася з нами, у своєму рідному ліцеї, який став для неї другою домівкою. Постійно допомагає і учителям, і дітям стати духовно багатими, освіченими людьми. Спілкування з нею завжди легко, цікаво. Директор ніколи не забуде про день народження вчителя, ювілей прибиральниці та визначні події в житті дітей. З кожним днем ми стаємо впевненішими у своїх діях, і це завдяки материнському піклуванню Світлани Андріївни.

Батьки вдячні їй за прекрасні умови виховання підростаючого покоління (див. С. 23). Світлана Андріївна Гавриш всю роботу спрямовує на формування творчої особистості з широким науковим кругозором, піклується про життєве самовизначення дитини. Вчитель від Бога прищеплює своїм вихованцям любов до рідної мови, вміло плекає нову генерацію молоді незалежної України на зорі ХХІ століття.

Ми вдячні Світлані Андріївни за її неспокій, за невтомну працю, за надану нам можливість працювати у ліцеї нового типу (див. С. 23, 24).

Володимир ДОЛГОПОЛІЙ,
Олена СУЛИМА

Дніпропетровського відділення МАН України було направлено 20 учнів. У II етапі роботи Дніпропетровського відділення МАН України виявили бажання взяти участь 7 учнів. Їх науководослідницькі роботи були направлені на конкурс-захист робіт учнів-членів ДВ МАН України. Наукові керівники готують учнів до захисту робіт, щоб посісти призові місця.

На базі актовий зали була проведена зустріч зі співробітником Дніпропетровського аерокосмічного центру, кандидатом технічних наук, доцентом ДНУ, автором 20 книг Шевцовим Василем Юхимовичем, який презентував свою книгу „Русь”. З метою всебічного розвитку обдарованої дитини з Дніпропетровським аерокосмічним центром було налагоджено співробітництво. Ліцеїсти є слухачами Заочної аерокосмічної школи НЦАОМУ Малої академії наук України. У січні 2009 року на базі науково-технічного факультету ДВ МАН України проводився обласний конкурс „*Мирний космос*”. В цьому конкурсі брав участь 11-А класу А. Шаталов. Тема його роботи „*Ракетна та космічна техніка минулого та сучасного*”.

З метою розвитку творчих здібностей учнів з різних дисциплін та їх дослідницької діяльності в межах навчального закладу проводяться конкурси творчих робіт учнів. Ліцеїсти завжди беруть активну участь у щорічному Всеукраїнському інтерактивному конкурсі „*Колосок*”, який проходить в листопаді місяці (в 2008

році було 118 учасників). Для участі у міжнародному математичному конкурсі „Кенгуру-2009” зареєструвалось 137 учнів. Для забезпечення умов самореалізації особистості, збагачення культурного та інтелектуального потенціалу в ліцеї № 61 був проведений фестиваль танцювальних колективів під девізом „Крок до зірок”.

У ліцеї працює школа адаптації молодого вчителя „Данко”, академія інноваційних технологій „Факел”, що об'єднує 12 предметних кафедр (див. вріз на С. 23).

Під керівництвом директора, зусиллями Світлани Андріївни, вчителів, учнів і батьків створено духовно-естетичний комплекс „Перлини України”, оформлено науково-етнографічний комплекс „Троянди мови України!” під девізом „Ти відродилася, як Фенікс, хоч тричі розстріляна була”, модернізовано музей Бойової слави „Вони подарували нам мир”, що носить статус народного.

Музеї та народознавчі комплекси стали центром виховної роботи в ліцеї. В них систематично проводяться тематичні, оглядові екскурсії для гостей та учнів ліцею, виставки, семінари, зустрічі з ветеранами війни, цікавими людьми Дніпропетровська. У народознавчих комплексах проходять народознавчі свята, уроки з курсу „Місто мого дитинства”.

Окрасою ліцею став музей Матері. Жінці-матері присвячували вірші, поеми, пісні, художники змальовували її неповторну красу та чарівність, бо мати — найрідніша в усьому світі людина.

Від редакції УЧИТЕЛІ ПРО ЛІЦЕЙ

В.А. Филь, учитель: „Мудрость... Ею обладают все учителя, преподающие здесь. А значит, лицей обладает огромным богатством, оно дороже жемчуга. А тон во всем добром здесь задал директор лицея С.А. Гавриш. Цель ее — превратить молодых специалистов*, только что пришедших со студенческой скамьи, в гениальных учителей. Гениальность — это то, что дается Богом от рождения. Чтобы она не погибла, а развилась и утвердилась, и работает наш лицей”.

* Більше половини членів педколективу — молоді вчителі у віці до 35 років. Багато хто з них колишні учні Ліцею (ред.).

Г.Г. Онищенко: „Школа адаптації молодого вчителя „Данко” надає можливість вчителям усвідомити свою роль як у житті своїх учнів, так і держави, зробити крок на шляху до педагогічної зрілості.

Вчителі розкривають свій діалоговий рівень, демонструють різноманітність власних інтересів та захоплень, враховують основні завдання, що визначені в „Концепції освіти XXI століття”, комісії Юнеско: навчити пізнавати, навчити робити, навчити жити разом”.

В.Ю. Львошенко: „Я третій рік працюю вчителем історії. І хоча у кожного з вчителів свій характер, своя манера поведінки, але у всіх, в першу чергу, проявляється людяність та увага до колеги. У такому оточенні відчуваєш себе впевнено і хочеться зробити набагато більше для всієї великої родини”.

М.Ю. Продайко: „Працюю в ліцеї з весни 2008 року. Найбільше мене вразили стосунки, що склалися між керівником навчального закладу та трудовим колективом, від яких всім затишно і тепло. Я щаслива і горджуся тим, що працюю поряд з такими людьми!”

Л.В. Бабко, вчитель хімії: „Я в ліцеї з 1996 року. Директор С.А. Гавриш привітно зустріла мене, підбадьорила, вселила віру в свої сили, дала багато цікавих порад.

Володіючи надзвичайним художнім смаком, наш директор зробила величезний внесок в естетичне оформлення як предметних кабінетів, так і в інтер'єр закладу”.

БАТЬКИ ТА УЧНІ ПРО ЛІЦЕЙ

Батьки переконані, що їх допомога потрібна ліцею — державно-батьківській школі.

„В нашій сім'ї двоє школярів. До ліцею ходять за лубки. Сильна навчальна база, чистота і сучасний інтер'єр — запорука якісної освіти” (Батьки учня 1-А класу Антона Верешаки).

„... Моя донька з плачем ходила до дитсадка, але з радістю біжить до ліцею. ... Коли дитина з довірою і любов'ю отримує належні знання і освіту — це успіх!” (Мама учениці 1-А класу).

„Дивує самовідданість нашої директорки С.А. Гавриш. Ліцей — повністю її дітище, в нього вона вкладає свій інтелект, вогонь свого серця і душі. Він по праву вважається одним з найкращих в місті” (Мама Давидової Анастасії).

„У вільний час до нас приїздить театр та цирк. Ми і самі проводимо концерти і вистави...” (Настя Пеклуха).

„Тут вчилися мої батьки, мій брат і моя тьотя. Мені подобається ліцей за просторі класи, гарних вчителів, за красиві малюнки на стінах, за велику кількість квітів, за дружну шкільну сім'ю” (Аріна Єршова).

„Ліцей вчить нас, розвиває нас... І взагалі, наш ліцей точно стане школою майбутнього!” (Владислав Тихомиров).

Наша держава пишається своїми легендарними жінками: *Марусею Богуславною* – дівчиною, яка визволила сотні бранців з турецької неволі, *Настею Лісовською*,

Роксоланою, яка правила Туреччиною кілька десятиліть і багато зробила для свого рідного краю, *Марусею Чурай* – дивовижною поетесою з Полтавщини, пісні якої будили в душах людей потяг до волі.

Широко відоме в Україні й за її межами ім'я *Катерини Білокур*. Про цю видатну художницю розповідає стенд під назвою „Через терни до духовності”.

Згадали ліцеїсти і про сучасних українських жінок, які прославляють свою державу. Серед них неперевершена *Ніна Матвієнко*, видатна поетеса *Ліна Костенко*, відомий політик, прем'єр-міністр і наша землячка *Юлія Тимошенко*.

Особливе місце посідають стенди про жінок, які протягом багатьох років плідно і творчо співпрацюють з музеєм. Це *Н.М. Деева* – голова Дніпропетровської обласної державної адміністрації, *С.Б. Баляй*, яка успішно очолює управління освіти та науки Дніпропетровської міської ради, *О.В. Лозенко* – заступниця міського голови, *Ю.В. Потемун* – завідувачка Бабушкінського райво. В найтяжчі хвилини вони завжди першими приходять на допомогу. І ліцеїсти їм за це щиро вдячні.

Інтер'єр музею виконано в українському стилі, переважають блакитний, жовто-золотистий кольори – символи материнської доброти, теплоти, затишку, сонячності – символи України.

Серцем кімнати є галерея ікон Божої Матері, що символізують святість материнства, вічність буття.

СЛОВО ДИРЕКТОРКИ ТА СЛОВО ПРО НЕЇ:

з газетних публікацій*

„Наші учні чудово усвідомлюють особисту відповідальність за власне майбутнє”, – вважає директор ліцею Світлана Гавриш. – Прищепити їм це – одна з найголовніших задач вчителів і батьків. Кожна дитина талановита – потрібно лише допомогти їй розкрити цей Божий дар! Ради такого не можна жаліти ні сил, ні засобів. Не дарма ж у розвинених країнах і батьки, і держава розуміють необхідність вкладення коштів в майбутнє своєї сім'ї і своєї країни. Коли-небудь прийдемо і ми до цього. Але... не спізнитися б...”

Чим наш ліцей відрізняється від звичайної школи?

Перш за все, тут ведеться велика науково-практична підготовка талановитої молоді, розробка і апробація нових педагогічних технологій навчання та виховання. Структура закладу складається з таких новацій: I ступінь – початкова школа, II ступінь – проліцейські класи, III ступінь – підготовка до вступу у ВНЗ за такими напрямками: математика, економіка, банківська справа, основи кібернетики, ділова англійська мова, культурологія, мистецтвознавство, психологія і ергономіка; IV ступінь – менеджер-бухгалтер, комп'ютерне забезпечення банківських операцій, менеджер-еколог, журналістика, юриспруденція. (Світлана Гавриш).

ПОДЯКА ДИРЕКТОРУ ВІД ДЕРЖАВИ ТА ПРО ЇЇ СТАВЛЕННЯ ДО ЦЬОГО

Два роки тому ВР України прийняла постанову „Про вручення щорічної премії Верховної Ради України педагогічним працівникам загальноосвітніх, професійно-технічних, дошкільних і позашкільних навчальних закладів за 2007 рік”. І ось прекрасна новина: в числі 30 лауреатів і С.А. Гавриш. До речі, в 2007 році вона також була удостоєна звання Народний вчитель України, при тому – першою в країні.

Але про це вона сама прагне не особливо згадувати.

– Ви краще більше розкажіть про наших учнів, про їх перемоги, про те, які у нас педагоги чудові, батьки чуйні, – просить Світлана Гавриш (журналістів – *ред*).

Але, думаю, розказувати потрібно і про таких, як вона, які особистим прикладом відстоюють своє право учити і виховувати інших.

„Днепр вечерній”

* Див. віз на С. 20

Інноваційна школа

12-а Міжнародна виставка
навчальних закладів
„Сучасна освіта в Україні
– 2009”

(Київський палац дітей
та юнацтва 25 лютого 2009 р.)

Всеукраїнський
щорічний проект
„Педагоги-
новатори
в Україні”
4-а сторінка
„Авторська
приватна школа
в українському
суспільстві”

ДУХОВНІСТЬ
методологія, основа й засіб
творення особистості дитини.

Автори:

ГУЗИК Микола Петрович, директор авторської школи М.П. Гузика м. Южного Одеської області, науковий керівник приватної авторської школи М.П. Гузика (м. Одеса), член-кореспондент АПН України;

БАРМАТОВА Ірина В'ячеславівна, директор приватної школи „Співтворчість” (м. Київ).

МАЙСТЕРНЯ ШКОЛИ:
школа для всіх і кожного

Автор:

ЧИНОК Олена Іванівна, директор приватної авторської гімназії „Гармонія” м. Києва, кандидат філологічних наук (м. Київ).

Директор школи, ліцею, гімназії № 2 2009

ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ М.П. ГУЗИКА

ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО АВТОРСЬКОЇ ДИДАКТИКИ У СПЕКТРІ МОЖЛИВОСТЕЙ

*Інноваційна
школа*

Справжньою школою для дітей є та, яка орієнтована на створення моно-

літного фундаменту конкретної особистості, на якому вона вибудовуватиме надійну споруду власного життя. Такою школа може бути лише за однієї умови, а саме: коли діятиме в унісон з Божою метою стосовно кожної дитини, коли школа зосереджується на своєчасному відкритті природного таланту дитини, на його ефективній реалізації й динамічному розви-

тку, а відтак – на виконання дитиною Божих сподівань, які Він має стосовно неї, заради яких Він і послав її в цей світ.

Отже, педагогічна система, та створена на її основі Авторська школа М.П. Гузика стоять на новому для сучасної освіти України філософсько-світоглядному фундаменті, який за своєю сутністю є християнсько-гуманістичним.

Що є найсуттєвішим в цій філософії і чим вона відрізняється від так званого світського гуманізму, на якому вибудована державна українська педагогіка в цілому і сучасна школа зокрема?

Зосередимось на цих принципових запитаннях, тому що найправильніше їх розуміння дає можливість осмислити грань, яка розділяє християнську релігію і світську школу, тобто встановлює межу дії конституційного закону про відокремлення релігії і церкви від держави, а в нашому випадку – державної школи.

За конкретних умов ми повинні зрозуміти те, наскільки ми мали права і рацію на заміну усталеного секулярно-атеїстичного світоглядного підґрунтя сучасної школи. Чи не є в нашій педагогіці і нашій дії як директора державної школи звичайне порушення норм конституції України?

Ні, наша педагогіка не суперечить нормі Конституції про відокремлення школи від церкви і освіти від релігії. Щоб зрозуміти це, потрібно усвідомити справжню суть релігії і гуманістичної світської школи.

Отже, гуманізм підкреслює цінність людини. Різниця між світським і

**Микола
ГУЗИК**

Директор авторської школи М.П. Гузика м. Южного Одеської області, науковий керівник приватної авторської школи М.П. Гузика м. Одеси, член-кореспондент АПН України

християнським гуманізмом в одному – в розумінні тих якостей особистості, які є дійсно ціннісними, тобто такими, які зумовлюють особливий статус людини як господаря власної долі і долі світу. Світський гуманізм наполягає на тому, що людина все може, себто все їй дозволено. З цього приводу німецький філософ Фрідріх Ніцше писав: „*Оскільки Бога не існує, людина сама буде власне життя*”. В 1946 р. Жан Поль Сартр висловився так: „*...Людина сама виробляє власну систему цінностей, здійснюючи самостійний вибір*”. В 1970 р. Джон Рендел писав: „*...Людам потрібно вірити в самих себе, в свої неперевершені можливості*”. Таким чином, кожний з цих гуманістів абсолютизував людину і відкидав Бога. В цьому і полягає природа секуляризму – релігії гуманності.

Якої явної помилки припускаються світські гуманісти? Що є шкідливим в їх розумінні суті людини?

Навіть не дуже добре „озброєним оком” можна помітити принаймні **чотири нісенітниці**.

Найперше, безбожники переоцінюють можливості людини у визначенні власної долі, а ще більше – в самостійному керуванні нею. Насправді людина не може знати, що з нею станеться в наступну мить, а про план і результат всього життя і поготів. Будь-хто з нас добре знає, що наші уявлення про себе і те, чим ми є насправді, ніколи не співпадають. Отже, ми значно більше залежимо від зовнішніх обставин і впливів, аніж від самих себе. А якщо

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ГУЗИК Микола Петрович, директор Авторської загальноосвітньої школи № 3 М.П. Гузика м. Южно Одеської області, закінчив Мелітопольський державний педагогічний інститут, вчитель-методист, кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України, член-кореспондент АПН України.

Народився 2 листопада 1941 р. в с. Гірське Миколаївського району Львівської області.

Гузик Микола Петрович – відомий український педагог-новатор, автор та засновник експериментальної школи-комплексу, що визнана однією з кращих у Європі (1994 р.) і в Україні (2006 р.). Наукові та практичні досягнення цієї школи покладені в основу реформи шкільної освіти в нашій державі.

Він є автором нової педагогічної системи, яка ґрунтується на ідеях персоніфікованого навчання, що набула широкої популярності серед учителів України і багатьох країн зарубіжжя. Відповідно до неї він створив особливу модель школи та дидактико-методичну систему, відому в педагогічному світі як Комбінована система організації навчально-виховного процесу М.П. Гузика.

Принциповою ознакою її є персоніфікація навчання, розвитку й виховання дитини за змістом, у якому поєднуються академічні стандарти з тими, що відповідають таланту даної дитини.

Його науково-методичні роботи, опубліковані в фаховій пресі, відомі у світі, перекладені на мови різних народів (англійську, німецьку, польську, монгольську та інші). Має надруковані наукові праці: книги та журнальні статті, запатентовані наукові відкриття в галузі педагогіки.

Він очолює Всеукраїнський експеримент з проблем організації індивідуального та персоніфікованого навчання школярів за програмою Академії педагогічних наук України, розробленою у відповідності до його педагогічної системи. Плідна робота педагога, вчителя і директора школи неодноразово відзначалась у постановках Колегії Міністерства освіти і науки України та Президії АПН України, що приймалися за результатами Всеукраїнських наукових експертиз роботи школи.

Миколою Петровичем неодноразово проводились міські, обласні, всеукраїнські та міжнародні семінари-практикуми і наукові конференції з питань організації особистісно орієнтованого навчання за Комбінованою системою. Починаючи з 2005-06 навчального року, на базі Авторської школи М.П. Гузика проводяться щорічні Міжнародні педагогічні фестивалі, на які збираються найкращі директори і вчителі шкіл для вивчення його педагогічного досвіду.

Микола Гузик постійно читає лекції на курсах підвищення кваліфікації, проводить відкриті уроки для вчителів Одеси, Одеської області та інших областей України для всіх, хто бажає працювати за Комбінованою системою. Щороку бере участь у Всеукраїнських педагогічних читаннях. ▶

це так, то чи можемо ми довіритися собі, якщо від нас майже нічого не залежить?

Друга помилка. Секуляризм чомусь бере на себе право заявляти, що тільки йому надано право вважатися наукою, а інші дослідження і точки зору мають бути заборонені як псевдонаукові.

Така позиція вчених-безбожників не витримує жодної критики, тому що абсолютно всі фундаментальні відкриття в науці, ті, які є справді істинними, зробили саме вчені-християни або представники інших релігійних вірувань. Якщо і були якісь відкриття у безбожників, то всі вони негативно впливали на людину і світ в цілому.

Дуже показовою в цьому відношенні є секулярна педагогіка, що, як уже видно кожному, завела у глухий кут сучасне суспільство,

свідками крайньої кризи якої є ми самі.

Третя помилка в тому, що атеїсти вважають духовність функцією розуму. Тому процес виховання духовної людини вони намагаються здійснювати шляхом накопичення нею відповідної інформації. Але ж досвід виховання людей не підтверджує цього припущення.

Якщо це було б істиною, то тоді будь-яка добре інформована людина мала би бути високодуховною. Геніальні інтелектуали повинні обов'язково ставати духовними геніями. Зрозуміла річ, що такої закономірності ніхто ще не спостерігав у реальному житті. В ньому, швидше навпаки, великі розумники частіше бувають неперевершеними негідниками, аніж праведниками.

Четверта помилка, яка найфатальніше впливає на результат виховання дітей, полягає в тому, що секуляристи не визнають усталеність і конкретне призначення таланту особистості. В зв'язку з тим, що секулярна педагогіка вважає можливим прищеплювати дитині ті чи інші здібності, на практиці виходить, що наслідком такої роботи є одне: зруйновані природні ключові задатки конкретного виду таланту особистості і неспроможність її успішно та ефективно жити і діяти у відповідності до її життєвого призначення.

П'ята помилка пов'язана з примітивно-еґоїстичними цілями, які ставляться перед виховною системою школи і, зокрема, тим виховним ідеалом, до якого вона має прагнути. Секуляристи вважають, що вищою метою

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України № 172 від 13.03.2008 р. Гузик М.П. призначений науковим керівником дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітньої школи I – III ступенів № 24 міста Тернополя зі створення „Відкритої Європейської школи III тисячоліття” за його педагогічною системою, згідно цільової соціальної програми „Школа майбутнього” на 2007 – 2010 рр., затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.09.07 р. № 1071, з метою створення та випробування інноваційних моделей новітніх навчальних закладів „Школа майбутнього”, діяльність яких спрямовується на удосконалення механізму надання освітніх послуг.

Глибока освіченість, справжня інтелігентність, висока педагогічна компетентність вченого-педагога, щире, доброзичливе ставлення до людей – ось ті якості, які забезпечують його високий авторитет серед педагогів України, батьків та дітей.

Має державні нагороди:

- медаль Н.К. Крульської, 1978 р.,
- орден „Знак Пошани”, 1981 р.,
- медаль В.О. Сухомлинського, 1991 р., 2006 р.,
- почесне звання „Заслужений працівник освіти України”, 1991р.

виховання є академічна та громадянська свобода особистості. Отже, якщо випускник школи буде більше за інших знати і вміти, вільно себе почувати серед інших, не заважаючи останнім робити те ж саме, то в такому випадку суспільство стане ідеальним. Але окрім академічної і громадянської освіченості є ще інші фактори, які пов'язані з реальним життям людини. Є дуже багато прикладів, коли освічені і демократично налаштовані країни і народи зникали з лиця землі, в той же час коли варвари і підневільні розквітали, завойовували і нищили перших. В індивідуальному житті людей таких прикладів ще більше. Спитаємо себе: „Хто такі сучасні українські олігархи і правителі? Чи багато є серед них таких, які найкраще освічені і найліпше розуміються на громадянській свободі?”

Шоста помилка секулярного світського гуманізму полягає в поглядах на людину як на виключно матеріальну субстанцію, що складається тільки з фізичного тіла. Тому вважається, що шляхом удосконалення анатомічної і фізіологічної складових цього тіла можна покращити людину і зробити її такою, якою вона має бути в ідеалі.

Все це обмежує, перш за все, саму людину у самопізнанні і самовихованні. Педагогічна наука і практика за цих умов позбавляється „очей”, „слуху” та інших „органів відчуття”, якими вона може сприйняти істину, а тому абсолютно не розуміється на предметі своєї діяльності.

Від редакції

ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ШКОЛИ У ВИХОВАННІ ТАЛАНТУ ДИТИНИ

Або Чого державна школа не може собі дозволити*

Для неї ця справа є і надто складною, і надто дорогою. Складність її полягає у необхідності відмовитись від директивної педагогіки, що є абсолютно неможливою справою з огляду на наявність величезного прошарку людей, інститутів і інституцій, які непогано користуються нею, а тому стоять „на смерть” за неї. Зважаючи на те, що саме в їх руках освітні гроші суспільства (батьків), що в свою чергу означає концентрацію влади, ніхто і ніщо не може заставити їх відмовитись від сформованої ними освітньої системи.

З цих причин живучість формальної, директивної, бездітної вітчизняної педагогіки не може бути здолана за рахунок тих чи інших реформ згори. Адже всі вони, без винятку, є прихованим намаганням закріпити цю педагогіку, „підлатати”, „підфарбувати і припудрити” її старезне лице новою термінологією на кшталт „особистісно орієнтоване навчання”, „дитиноцентризм”, „розвивальне навчання”, „інтерактивне навчання” та ін.

Формальна державна педагогіка не може бути здолана і за допомогою зусиль низу окремих педагогів. Це пояснюється тим, що тиск, який чинять на революціонерів у державних школах, не може бути ними витриманим. Рано чи пізно, всі вони в той чи інший спосіб відходять у небуття, а тому кардинального впливу на державну систему освіти не спричиняють. Тому чимало прикладів у сучасній педагогіці. Де, скажімо, система В.О. Сухомлинського, в якій зі шкіл її можна побачити у дії? Який вплив на українську освіту спричиняє досвід О.А. Захаренка? Як змінилась наша школа під впливом напрацювань В.Д. Шаталова, М.П. Шетиніна, М.М. Палтишева та інших відомих новаторів?

Хіба що лінійний не помічає того, що центральне педагогічне твердження, на яке спирається сучасна державна школа, а саме *науковий світогляд*, мало рачію у часи її проголошення — Яном Амосом Коменським, тобто у середньовіччі, коли наукові знання були прерогативою невеликої кількості освічених людей. У ХХІ сторіччі наука перестала бути тим мірилом, за допомогою якого можна виокремитись, як було раніше, серед інших своєю освіченістю, життєвою успішністю, достатком і суспільною цінністю. За умов полікультурного, глобалізаційного людського середовища на перший план виходять інші пріоритети, а саме: уміння особистості запропонувати іншим неперевершений продукт свого неповторного природного таланту, саме над цим має працювати справжня, природовідповідна педагогіка.

Чи може сучасна державна школа враз змінити свої освітні пріоритети щодо розвитку таланту у дітей? Звичайно, не може, тому що не хоче. Їй значно комфортніше в тих умовах, у яких вона утримує дітей, які їй не належать, які є горем і боєм тільки для їх батьків.

Наш досвід роботи у приватній школі „Творення особистості” дає нам усі підстави стверджувати, що такі можливості є реальними для приватних шкіл та про те, якими можуть і повинні стати наші приватні і державні школи.

Якщо наша сучасна державна школа є прямим зліпком з тих соціально-економічних, політичних і культурних відносин, які існують в Україні, то приватна школа має активно створювати і формувати бажане для школярів — їх майбутнє суспільство.

* З інтерв'ю М.П. Гузика О.І. Виговській — див. С. 35.

Дух і душа – не тілесні субстанції дитини, які і виражають її сутність і які тому мають стати головним об'єктом виховного впливу, за цих умов залишаються у зоні недосяжності секулярної педагогіки.

СТРУКТУРА ШКОЛИ

Оптимально сформована структура сучасної Авторської школи-комплексу М.П. Гузика складається з таких **п'яти основних підрозділів**:

Академічна багатопрофільна і багаторівнева школа (загальноосвітня школа, гімназія, ліцей і коледж (вищий навчальний заклад I–II рівнів акредитації)). Ця школа є освітнім підрозділом єдиного комплексу, що забезпечує досягнення учнями знань, умінь та навичок із академічних предметів та засвоєння ними методів і прийомів навчально-пізнавальної діяльності. Вона покликана здійснювати розвиток наукового світосприйняття та мислення, щонайширшу та суттєву інформованість особистості з кола академічних предметів. Ця школа забезпечує високу якість академічної освіти, що зумовлює конкурентоспроможність її випускників під час вступу до престижних державних ВНЗ України та зарубіжжя. Варто зазначити: хто закінчував Авторську школу М.П. Гузика і вирішив навчатися далі, одержав вищу освіту або перебуває на шляху до цієї мети.

Багатопрофільна різнорівнева дитяча школа мистецтв (відділення загального художнього розвитку, відділення для розвитку художньо обдарованих дітей, відділення професійної підготовки творчо обдарованої молоді). У конкретних умовах Авторської школи М.П. Гузика учні залучаються до таких видів мистецтв: образотворчого, вокально-хорового, музичного, хореографічного і театрального.

Багатопрофільна різнорівнева фізкультурно-спортивна школа (відділення фізичної реабілітації і загального фізичного розвитку дитини, відділення професійного спорту). Школа забезпечує фізичний розвиток дітей та підтримку належного стану їхнього здоров'я відповідно до фізичних можливостей та уподобань учнів.

Багатопрофільна трудова політехнічна школа (відділення загального трудового розвитку дитини, відділення професійного трудового розвитку, виробниче відділення). Школа призначена для організації ефективного розвитку дітей та підтримки трудового таланту відповідної категорії учнів.

Школа соціального розвитку дитини. Це комплекс позакласних структур на зразок молодіжних клубів, які працюють над проблемами соціальної тематики і в яких навчають школярів цій роботі.

Тому незадіяність духу адекватною діяльністю веде або до спотворення його сатаною, або до повного знищення. Душа ж, яка залишається без відповідного позитивного впливу на неї і потрібної постійної роботи, переключається на управління з боку природних тілесних тваринних інстинктів і стає глухою навіть до будь-якого звичайнісінького здорового глузду, не говорячи про високі людські ідеали.

Отже, у нашій педагогічній системі ми не знаходимо ознак так званого світського гуманізму („секуляризму”), який з тих причин, про які згадано вище, не може вважатися істинною наукою тому, що протирічить практиці як її найголовнішому критерію. Виходячи з істинних філософсько-світоглядних критеріїв, ця так звана наука є не чим іншим, як ще одним видом світової релігії, ім'я якій „атеїзм”, крайньою формою якої є „войовничий атеїзм”, яку ще можна назвати „сатанізмом”, тобто релігією сатани.

Педагогічна система М.П. Гузика вибудована на християнському гуманізмі, що не є новим чи надзвичайним в історії світової і вітчизняної педагогіки. Саме на цьому підґрунті і виникла європейська педагогіка, завдячуючи працям автора класно-урочної системи Я.А. Коменського. Більше того, сучасні так звані світські державні школи Англії, Франції, Німеччини, Бельгії, Іспанії, Італії, Нідерландів, Канади, Австралії і багатьох інших успішних країн світу побудовані саме на засадах християнського гуманізму.

До 20-х років ХХ століття в школах України викладався „закон Божий”, а молитва учнів і вчителів до Бога була обов’язковою щоденною процедурою. Гуманістична християнська педагогіка сформувала унікальну українську націю і її державу, яка у свій час стояла на передових позиціях світової освіти і культури, тоді як так звана світська її трохи не відправила у небуття.

Відмовляючись від не-ефективного радянського способу державного устрою, економіки, мислення і життя, ми повинні насамперед відмовитися від радянської секулярної системи навчання і виховання підростаючого покоління як такої, що забезпечувала формування особливого типу безбожників – слугів „імперії зла”.

Християнський гуманізм не відкидає людину. Він тільки ставить її на законне місце у відносинах між нею і її Творцем, які розписані Ним на весь період існування людини: земний (тимчасовий) і небесний (вічний). Саме усвідомлення дитиною її духовної сутності і особливого призначення на землі та у вічності уможливорюється тільки за умов визнання нею свого Небесного Отця та тісної постійної взаємодії з Ним. Тому тільки та педагогічна система, реальна школа і конкретний навчально-виховний процес, які забезпечують цілісне сприймання кожної окремої дитини як Божого Творіння, необхідного Йому для виконання найсуттєвіших функцій життя на Землі та Небі, яке власне Він створив за своєю

ВИБІР ПІДРОЗДІЛУ

Під час навчання в Авторській школі-комплексі М.П. Гузика кожен учень відповідно до своїх здібностей, нахилів, уподобань, покликань, домінуючого типу природних ключових компетентностей чи конкретного виду таланту може обрати для себе як провідний той чи інший навчально-виховний підрозділ й успішно навчатися в ньому. Для цього в школі створені необхідні умови. Це, зокрема, педагогічно доцільно сформоване навчально-виховне середовище, запропонована автором Комбінована система організації навчально-виховного процесу, яка забезпечує значно вищий рівень його індивідуалізації, передбачаючи диференціацію змісту освіти і ступеня його засвоєння, темпу навчання з опорою на індивідуально-вікові, особистісні характеристики і ключові компетентності учнів.

Назва „Комбінована система організації навчально-виховного процесу”, за М.П. Гузиком, відображає один із загальних підходів, що покладений в основу створення авторської системи і який полягає у доцільному використанні (комбінуванні) і трансформації ряду продуктивних психолого-педагогічних ідей, спрямованих на реалізацію особистісно орієнтованого навчання. Її суть полягає у запровадженні різнорівневого навчання на основі вільного вибору учнями реалізації навчально-виховних програм. Ця система дає змогу школярам найповніше засвоїти базові курси й індивідуально розвиватися, виконуючи диференційовані та персональні навчально-виховні програми.

Індивідуалізація навчання досягається завдяки персональним і диференційованим навчальним програмам. Диференційовані програми (А, В, С) відрізняються ступенем узагальнення знань і відповідним до нього рівнем мисленнєвої діяльності, що виявляється у кінцевому результаті згідно з вимогами програми.

За системою М.П. Гузика виділяються **три типи персоналізованих програм**. Кожен з них відповідає конкретному завданню у формуванні та розвитку інтелектуальної та діяльнісно-операційної сфери особистості.

Перший тип програми націлює процес навчання дитини на засвоєння суто академічної інформації певного виду складності та системної сформованості (одиниці знань, класи знань, системи знань).

Другий тип цих програм охоплює інтегровану інформацію у межах міжпредметних зв’язків та узагальнену, яка спрямована на реалізацію і розвиток типів ключових природних компетентностей.

Третій тип програм складається з академічної інформації міжпредметного характеру, інтегровану у конкретний тип чи вид персоналізованого таланту дитини.

Реалізація цих програм здійснюється за індивідуальним вибором школяра, виходячи з рівня його академічної компетентності і сформованості таланту. Ідея глибокої диференціації навчання і рівня отриманої учнем освіти пронизує всю педагогічну систему М.П. Гузика.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Персоналізоване навчання забезпечується особливою технологією, в якій чітко виділяють три етапи навчально-виховного процесу, а саме:

Перший – навчання дитини вчителем (займає не більш 20% шкільного часу).

Другий – самостійне учіння дитини (займає не менше 70% її навчального часу).

Третій – моніторинг навчальних, розвивальних та виховних досягнень дитини (займає 10% її навчального часу).

Під кожний з цих етапів вчителем розробляються відповідні дидактичні матеріали, які супроводжують навчально-розвивальний і виховний процес.

Незмінними є такі **вимоги до організації навчання**:

Усі учні мають бути забезпечені тими програмами, що використовуються на даному занятті. Це необхідно для того, щоб вони ще до уроку змогли зорієнтуватися і вибрати ту з них, яка відповідає їхнім можливостям та уподобанням.

Перша частина заняття має бути присвячена підготовці до виконання учнем однієї з програм та роботи над нею. Учитель створює умови для пошуку дитиною необхідної інформації, одержання належних посібників, які потрібні для виконання програми.

Друга частина заняття присвячується перевірці результатів виконання програм учнями.

Це досягається шляхом:

а) письмового самостійного відтворення окремих завдань програми (письмова контрольна робота);

б) опитування учнів за допомогою технічних засобів фіксації звуку чи зображення;

в) опитування учнів однієї групи за допомогою іншої;

г) створення спеціальної контрольної групи із вчителів, які працюють на відповідній кафедрі.

Після засвоєння програмного матеріалу згідно з Комбінованою системою М.П. Гузика проводяться **контрольно-залікові уроки**. Їх два види, які відрізняються за цілями, змістом і технологією.

Перший з них називається формальним (обов'язковим) туром тематичного заліку. Другий – творчим (довільним) туром тематичного заліку.

Перший вид уроку має на меті перевірку обсягу та рівня засвоєння тих навчальних досягнень, які є обов'язковими для кожного учня.

Другий – виявлення найвищих показників розвитку учнів. Цей тур заліку не обов'язковий для всіх. У ньому беруть участь лише ті, хто бажає реалізувати та продемонструвати свій академічний талант.

Творчі заліки проводяться, як правило, після вивчення декількох розділів. Найпоширенішими формами творчого заліку є різні форми та види змагань (олімпіади, дискусії, конкурси, інтелектуальні розваги та ін).

Навчально-пізнавальна праця учня в Авторській школі М.П. Гузика не виснажує його духовні, душевні і фізичні сили. Наша система є здоров'язберігаючою, оскільки вона надає дитині творчу свободу діяти у відповідності зі своїм талантом і відкидає будь-яке насильство.

ідеєю і Планом, є природо-доцільними, справжніми та високоефективними.

Шкільна освіта, у світоглядному фундаменті якої знаходиться *християнський гуманізм*, не зацікалюється лише на академічних знаннях. Для вчителя – християнського гуманіста дитина – це не комп'ютер, пам'ять якого потрібно набити якомога обширнішою інформацією. Головне, про що він піклується, це як учень змінюється на краще, як успішно він удосконалює свою духовну сутність, яким чином дитина реалізує свій талант для блага людей та власного матеріального і духовного добробуту. Для досягнення такого ефекту процеси шкільного життя повинні бути наповнені позитивними людськими стосунками, емоціями і справжніми духовними цінностями.

Уроки та інші форми організації навчально-виховного процесу повинні мати особистісний характер, бути націленими на плідотворну діяльність дитини, кінцевим продуктом якої є той чи інший ціннісний витвір її персонального таланту.

Вчитель-християнський гуманіст сприймає дитину у тілесній, душевній і духовній цілісності і адекватно виховує кожну окрему її іпостась, маючи для цього відповідні важелі впливу. Стосовно виховання духу, в його повному розпорядженні є **чотири природні джерела духовної сили дитини**, а саме:

- Бог, до якого вона навчена звертатись і з яким має потребу постійно спілкуватися;

- духовно розвинені вчителі-християни, які її духовно наставляють та навчають;
- Святе Письмо, яке їй доступне у будь-який час, в тому числі і на шкільних уроках;
- жива природа, яка є видимим творінням Божого генію і яка надихає дитину на пізнання і спілкування з її Небесним Отцем.

Душа дитини також знаходиться під постійним благотворним впливом власного її духу і відродженого духу вчителів-християн. В атмосфері живого і сильного духу, що зумовлює підпорядкування душевних бажань дитини її совісті, яка контролює і направляє всі дії у відповідності до Волі Божої, зростає стійкий християнський характер особистості, її висока мораль; формуються справжні духовні цінності. За умов живого духу і орієнтованої на Бога душі навчання стає реальною потребою дитини, а не тяжкою, виснажливою сізифовою працею, направленою на заучування параграфів зі шкільних підручників заради оцінки вчителя, якою вона по суті звикло виступає. Діти звільняються від насильства і рабської залежності від учителя-предметника, стають вільними його співпрацівниками, вірними друзями і відповідальними партнерами у спільному навчально-виховному процесі.

Християнський гуманізм як форма світосприймання і головний принцип побудови освітньої системи в цілому, а також форма відносин між вчителем і учнем зокрема може існувати поза християнською релігією. Це уможливорюється за умов, коли ті чи інші культурні складові церкви не стають предметом

МОДЕЛЬ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

В Авторській школі Миколи Гузика проводиться науково-дослідна робота з метою створення моделей особистісно орієнтованого навчання та виховання учнів. При школі відкрито ряд експериментальних майданчиків – загальноосвітні школи №№ 1, 5 м. Энергодара Запорізької області, №№ 4, 7 м. Іллічівська Одеської області, № 1 м. Краснодона Луганської області, школа „Радуга” м. Ялта Автономної Республіки Крим, Ананівська школа-ліцей № 2 Одеської області, Ківерецька загальноосвітня школа № 5 Волинської області. У них відпрацьовуються розроблені в Авторській школі М.П.Гузика моделі організації особистісно орієнтованого навчання. У 1994 році Авторська школа М.П. Гузика занесена до реєстру ЮНЕСКО як одна з кращих у Європі.

На базі Авторської школи М.П. Гузика проводилось виїзне засідання Президії Академії педагогічних наук України з теми „Реалізація компетентнісного підходу в навчально-виховному процесі Авторської школи М.П. Гузика”. Президія АПН України відзначила, що розроблена і впроваджена в цьому навчальному закладі система особистісно орієнтованого навчання належить до найбільш цілісних і науково обґрунтованих, що багаторічна експериментальна апробація цієї системи в діяльності ряду шкіл в різних регіонах України засвідчила її ефективність. Президія АПН України схвалила діяльність Авторської школи М.П. Гузика з реалізації компетентнісного підходу в навчально-виховному процесі. Було вирішено за доцільне продовжити дослідно-експериментальну роботу з розвитку особистісно орієнтованої педагогічної системи в Авторській школі М.П. Гузика.

Що є найбільш суттєвим в авторській моделі організації особистісно-орієнтованого навчання?

Це принципово інша трактовка мети, змісту і кінцевих продуктів інтелектуальної діяльності учня на уроці.

За М.П. Гузиком, метою навчання є досягнення дитиною *трьох кінцевих результатів*, а саме:

- пізнання Бога і усвідомлення власної духовної сутності, зорієнтованої на досягнення Царства Божого.
- усвідомлення дитиною власного природного таланту, засвоєння нею методів і прийомів послугування ним у реальному житті тут і тепер, а також досягнення найкращих результатів у його розвитку;
- виховання християнського характеру, орієнтованого на постійне духовне зростання, служіння конкретним людям, громаді і суспільству.

Суттєво відрізняється зміст навчання дітей від традиційного. За нашою системою, засвоєння академічної інформації не є самоціллю, а тільки однією з умов своєчасного відкриття в дитині природних ключових задатків її майбутнього таланту, його повної реалізації у навчально- ►

вивчення та практичного застосування у шкільному середовищі.

Саме тому *в школі Гузика, в нашій системі і практиці навчання дітей немає нічого з того, що характеризує ту чи іншу християнську конфесію, окрім філософсько-світоглядної наукової основи християнства, яка є звичайною креаціоністичною філософією, нашу школу і педагогіку не можна вважати релігійною. Вона за своєю сутністю є світською, але не секулярною, як інші, а ідеалістичною*

виховному процесі, що відбувається безпосередньо на уроках, а також динамічного його розвитку. Для виконання цих умов створюється особливий інтегративний зміст навчання за рахунок органічного поєднання академічного досвіду дитини (знань, умінь, навичок) з такими видами навчально-пізнавальної і практико-діяльній праці, в яких задіюється її персональний талант. Як правило, це різні види інтелектуальної, виробничої або обслуговуючої праці, на які є попит у реальному оточенні учня. Цей зміст навчання подається учневі у вигляді спеціальних інтегрованих персоналізованих програм, що стають предметом виконання на етапі самостійного учіння, про який мова йшла вище.

Іншими є кінцеві **продукти навчання**. Вони різні в залежності від тих персоналізованих програм, які самостійно обирає учень для власної роботи.

Це можуть бути звичайні шкільні бали, якщо дитина знаходиться тільки на початковому етапі опрацювання того чи іншого блоку навчальної інформації. Але якщо вона бажає перейти на більш високий рівень користування академічними здобутками, то вона має можливість реалізовувати ті чи інші інтегровані програми, які відповідають її персональному таланту.

За цих умов вона повинна виробити і реалізувати споживачу інтелектуальний товар або послугу. Такий реальний кінцевий продукт навчально-виробничої діяльності учня уже оцінюється не шкільними балами, а грошима, відповідно до існуючої кон'юнктури ринку товарів і послуг.

Саме в такий спосіб діти Авторської школи М.П. Гузика привчаються до реального життя, де існують такі реалії, як необхідність себе утримувати, боротися і чесно перемагати в конкуренції, реалізовувати свій творчий і виробничий потенціал. Саме він допомагає учневі збагнути, для чого Бог йому дав талант, як ним користуватись для власного і суспільного блага та яким чином його ефективно і динамічно розвивати.

з християнсько орієнтованою філософсько-етичною світоглядною основою.

Завдячуючи цій орієнтації, Авторська школа М.П. Гузика дає учням **можливість**:

- індивідуального старту в освіті (до першого класу приймаються діти, починаючи з 4-річного віку, в залежності від їхніх можливостей засвоювати персональні програми навчання);
- вибору персонального змісту та методики навчання за загально-освітніми, гімназійними та ліцейними навчальними програмами;
- індивідуального темпу проходження шкільної програми;
- поєднання навчання в різних видах навчально-виховних закладів (академічній, мистецькій, спортивній, професійній, вищій школах);
- одночасного навчання у старшій школі та Одеському Національному університеті ім. І.І. Мечникова (Коледжі підприємництва та соціальної роботи).

І найголовніше – використувати доленосний „золотий” період життя дитини для своєчасного розкриття, ефективної реалізації та динамічного розвитку її природного, неповторного таланту.

Таких унікальних можливостей не має жодна вітчизняна педагогічна система, а значить, жодна сучасна школа України.

Отже, *особистісно орієнтоване навчання, за нашою системою, – це такий спосіб організації шкільного життя дитини, коли вона отримує безмежні можливості для вільної навчально-пізнавальної діяльності згідно з її природним талантом та власним бажанням діяти саме в його царині.*

ПРИВАТНА ШКОЛА МОЖЕ КРАЩЕ ВИХОВУВАТИ ДІТЕЙ, НІЖ ДЕРЖАВНА

Інтерв'ю Миколи Гузика, засновника і наукового керівника приватної авторської школи М.П. Гузика м. Одеси, головному редактору журналу „Директор школи, гімназії, ліцею” Ользі Виговській

Інноваційна
школа

На Україні вже давно з'явилися приватні школи. Вони є у кожному обласному центрі та у більшості міст з населенням від 20-ти і більше тисяч. Незважаючи на цей факт, дискусія про необхідність таких шкіл у нас і досі триває.

Нещодавно в Києві відбулась педагогічна виставка, на якій наш журнал презентував приватні школи України, присвятив їм і 4-ту сторінку проекту „Педагогіноватори в Україні”, серед яких було представлено матеріали однієї з приватних шкіл міста Одеси, а саме: Авторської школи М.П. Гузика „Творення особистості”. Її науковий керівник і засновник Микола Гузик зголосився для читачів нашого журналу, своїх колег-директорів, дати інтерв'ю, яке ми й пропонуємо Вашій увазі.

? **Виговська О.І.:** Миколо Петровичу, суспільство знає Вас як автора і директора першої на Україні авторської школи, яка ось уже двадцять років діє у місті Южному Одеської області.

Школа Ваша визнана не тільки в нашій державі, а й у світі. Достатньо згадати, що ще у 1994 році вона була занесена до списку кращих шкіл Європи за рейтингом ЮНЕСКО, а в 2005 році її офіційно визнали однією з найкращих шкіл України. Ваша школа, яка є державною, втілила усі ті інновації, які характерні для вашої педагогічної системи, а тому, з огляду на це, здається

не зовсім логічним було створювати ще одну школу М.П. Гузика, але уже на приватній основі.

! **Гузик М.П.:** На перший погляд, дійсно, особливого сенсу для мене особисто як педагога-новатора, автора нових ідей у педагогіці, створювати ще і приватну школу в добавок до Авторської школи М.П. Гузика м. Южного, не було особливої потреби. Адже все те, що я бажав і про що мріяв, я зі своїми колегами здійснив

на практиці. Місто Южне і Україна отримали принципово нову високо-ефективну сучасну школу, якою можуть не тільки пишатися, але й вільно користуватись на практиці. І не зважаючи на це, ми не стали, як-то кажуть, „відпочивати на лаврах”, а взяли за створення ще однієї, але вже приватної школи, яка по суті є теж авторською школою М.П. Гузика.

Отже, що нас зацікавило на створення приватної школи у місті Одесі? Перш за все, це бажання відволікти директорів приватних шкіл від тієї хибної традиції, яка існує в цій царині, а саме від фактичного копіювання державних шкіл у їх світоглядно-філософській, цільовій, змістовій та технологічній основі.

Вивчення вітчизняних приватних шкіл свідчить про те, що їх відміна від державних полягає не в такій докорінній відміні, яка, зрештою, створює принципово нову молоду людину, а саме: морально більш крашу, дійову і творчу, позбавлену споживацької орієнтації, талановиту і націлену на виконання тієї життєвої місії, заради якої Творець її послав на Землю тут і тепер. Як правило, ця відміна заключається у чисто формальних, другорядних речах. Так, наприклад, в одних приватних школах процес навчання більш-менш індивідуалізується. В інших — створюються кращі ті чи інші умови для праці і відпочинку дітей. В третіх — навчають без домашніх завдань тощо. Але в усіх випадках, як правило, програми і підручники, уроки і процес навчання майже нічим не відрізняються від тих, що діють у державних школах.

Тому, створюючи приватну школу в місті Одесі, де є більше як три десятки шкіл, які працюють за власні кошти батьків, ми мали на меті лише одне — продемонструвати іншу модель приватної школи, яка не повторює державну в тих її складових, які є тупиковими у розвитку вітчизняної шкільної освіти. Ми бажали проде-

монструвати на практиці, що у приватних шкіл може існувати інший шлях до якісного виховання дітей, значно кращий і ефективніший, ніж той, по якому крокують державні і традиційні приватні школи України.

? *Миколо Петровичу, ви мене заінтригували. Скажіть, а що саме нового ви втілили у вашу модель приватної школи?*

! *Таких фундаментальних інновацій три.*

Перша стосується світоглядно-філософської основи нашої педагогічної системи і школи, на якій вона побудована. Традиційні вітчизняні і приватні школи вибудовуються на так званому світському гуманізмі, а простіше сказати — атеїзмі.

В чому полягає хибність цього погляду? Чому „світський гуманізм” не спроможний стати надійною основою, на якій можна побудувати ефективну систему навчання, розвитку і виховання людини?

Вся біда світських гуманістів і та, яку вони несуть підростаючому поколінню і суспільству, полягає у відриві людини від її Творця. В результаті вона втрачає істинні знання про себе, свої дійсні можливості і, що найголовніше, — розуміння сенсу власного життя.

Педагогіка, яка власне не розуміється на дитині як безсмертному духовному Божому творінні, яка вважає її тільки набором суто тілесних властивостей, рефлексів і добре відтренерованих м'язевих та розумово-відчуттєвих і психічних рухів, не спроможна, а ні теоретично, а ні практично організувати істинне виховання і справжнє життя дитини.

Саме тому, при всіх її амбітних претензіях на виховання підростаючого покоління, *світсько-гуманістична школа нічого справді професійного і корисного суспільству не принесла.*

Ми всі бачимо, як з року в рік, від покоління до покоління, лю-

дина гіршає і гіршає, і заводить сама себе у глухий кут. І якщо людство не відмовиться від штучного відриву своїх дітей від Творця Світу та його Господаря, то вони її врешті-решт доконають разом із собою.

Ви можете спитати, а при чому тут приватна школа?

Приватна школа як заклад, який створюється батьками дітей і фінансується ними, може запровадити у своїй школі той погляд на світ і людину, який відповідає Істині, а не шкідливим вигадкам бездуховних державних діячів.

Ось чому ми вбачаємо у приватній школі ту реальну силу, яка шляхом відкритої конкуренції за учня, може залишити атеїстичну державну школу без відповідного контингенту дітей та вчителів. Саме наша приватна школа „Творення особистості” цю можливість недержавних шкіл демонструє на практиці, що видно хоча би з того, що ніхто з наших батьків уже не віддають своїх наступних дітей в якісь інші школи, а тільки в нашу, яка стоїть на духовно-гуманістичній (християнській) філософсько-світоглядній позиції.

Друга фундаментальна риса нашої приватної школи полягає у персоніфікованій освіті, яка надається учням. Що це таке „персоніфікована освіта”? (Див. врізи на С. 31, 32).

Це такий її зміст і такі педагогічні технології, які орієнтують навчально-виховний процес на своєчасне відкриття, повну реалізацію і динамічний розвиток задатків природного ключового таланту дитини. У протизвагу державній школі, де засвоєння суто академічних стандартів знань, умінь та навичок є кінцевою метою навчально-виховного процесу, у нас - формування власного досвіду дитини у роботі над своїм талантом і його застосуванні на практиці, користуючись відповідною предметною інформацією. Зважаючи на те, що саме талант дитини є вирішальним дієвим

механізмом, за допомогою якого вона спроможна виконати її Божественне призначення на Землі, концентрація виховної уваги на розвиток таланту є тим єдиновірним центром, на якому мають сходитися усі навчальні, розвивальні і виховні впливи суспільства, школи, вчителя, батьків і самої дитини. ***Безумовне формування і розвиток природного ключового таланту кожної дитини – ось той справжній і неперевершений пріоритет, над яким має працювати справжня, природовідповідна та дійова педагогіка.***

Чи може це собі дозволити державна школа? Зрозуміло, що не може. Чому? (На це питання М.П. Гузик у своєму інтерв'ю відповідає редактору нашого журналу – див. вріз на С. 29).

Такі зміни у змісті і кінцевих продуктах навчально-виховної діяльності дітей можуть бути під силу тільки приватній школі. При відповідних умовах, а саме, коли, передусім, необхідність таких змін зажадають батьки, та чи інша приватна школа може вільно вийти за межі формального академічного навчання і запровадити щось інше, наприклад, персоніфіковану освіту, орієнтовану на розвиток природного таланту дитини.

Третьою проблемою сучасних державних шкіл, які не дають їй ніяких шансів у змінах на краще, є її неправильна орієнтація дитячого життя дітей. Вся шкільна система побудована так, що вона закріплює у свідомості і поведінці дитини можливість проживання дитячого віку у відриві від майбутнього, яке її очікує після закінчення навчання в школі.

Здобуття дитиною формальної академічної освіти не дає їй ніяких гарантій і переваг у продуктивному реальному житті.

Загальним правилом є те, що більшість сучасних випускників шкіл не мають жодної уяви про те, чим вони займатимуться у дорослому житті. Як наслідок, згодом випускників з ди-

ЩО ТРЕБА ЗРОБИТИ, ЩОБ ПРИВАТНА ШКОЛА СТАЛА БІЛЬШ ПРИВАБЛИВІШОЮ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

? Якими аргументами з нашого інтерв'ю, на Вашу думку, варто скористатися освітянським керівникам, щоб змінити ставлення суспільства до приватної школи?

! Підводячи підсумки сказаного нами, ми можемо зробити такі висновки:

Перший – приватна школа має сенс тільки тоді, коли вона не просто поліпшує державну школу в її світоглядних, змістовних і процесуально-технологічних складових, а коли вона вибудовується на абсолютно іншій педагогічній системі, головною ознакою якої є організація на розвиток природного таланту дитини і реалізацію її Божественної місії.

Другий – тільки через приватну школу можна здійснити ті революційні перетворення у вітчизняній науковій і практичній педагогіці, які визволять дітей від того освітнього академічного рабства, в яке вони заганяються сучасним українським суспільством, в якому вони позбавляються головного Божого дару – таланту.

Третє – приватні школи мають домогтися на повне самозабезпечення, маючи на увазі, перш за все, кадрове. Вони мають створити свої власні центри з перепідготовки педагогічних кадрів, свої видавництва, структури, які займаються виробництвом дидактико-методичного і технічного супроводу персоналізованого навчально-виховного процесу.

Четверте – приватні школи мають домогтися відновлення законного права їх батьків на ту частину з національного бюджету, яка виділяється на освіту дітей у державних школах.

П'яте – приватні школи мають домогтися делегування у Верховну Раду, Управління освітою на усіх рівнях своїх представників з метою захисту законних прав на їх фінансування на рівні тих норм, які існують у державних школах.

Я вбачаю велике майбутнє саме за приватними школами, але тільки в тому випадку, коли вони не будуть копіювати офіційну директивну педагогіку і відомі школи, а стануть дієвими, активними, практичними осередками нової педагогіки, орієнтованої на природні задатки ключових талантів кожної окремої дитини, тобто на персоналізоване навчання, а не навчання „скопом”, яке властиве державній школі.

пломами багато, а справжніх молодих фахівців – мало.

Наприклад, після педагогічного вузу до школи потрапляє не більше 4-5 % його випускників. Куди діваються інші? Деякі поступають ще на другу спеціальність. Більшість ідуть працювати в приватну торгівлю, займають низько кваліфіковані посади в банках, приватних фірмах, а великий відсоток – просто нікуди не влаштовуються.

Справжня школа має бути іншою.

В ній мають реально функціонувати ті відносини, які ми хочемо мати у майбутньому суспільстві. Діти мають займатися тими справами, які є перспективними у майбутньому. Вони мають управлятися так, як буде управлятися те суспільство, яке їм належить створити. В них мають визрівати ті потреби, які виникнуть у їх майбутньому для того, щоб вони навчилися ефективно їх реалізовувати. Вони мають жити і діяти в школі так, як хочуть це робити завтра, а не так як живуть і діють їх сучасні батьки і старше покоління. Школа має бути для школяра своєрідним полігоном, на якому він пристосовує себе до тих умов праці, культури і життя, які будуть домінувати завтра.

? Дякую Вам за інтерв'ю. Можу собі уявити, який галас здійметься серед ваших опонентів.

! Я Вам також дякую за надану мені можливість висказати свої думки з приводу державної і приватної освіти. Я переконаний, що якщо ми найближчим часом не відмовимося від секулярної (атеїстичної) педагогіки, то майбутнє нових поколінь буде значно гірше, ніж наше сучасне. І взагалі, я боюсь, що Україні завтра взагалі може не бути, якщо ми кардинально не змінимо виховання наших дітей, будемо продовжувати нагло забирати у них Бога і їх таланти, які Бог їм подарував.

ШКОЛА СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю

СУЧАСНА МОДЕЛЬ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

*Концептуальне
обґрунтування науково-
дослідної експеримен-
тальної роботи щодо
створення умов цілісного
розвитку особистості
у навчально-виховному
процесі*

*Кожна особа для виконання свого
обов'язку повинна виховуватись як ви-
сокий громадянин високого небесного
громадянства, і тільки тоді, коли вона
буде жити життям небесного громадя-
нина, зможе навести лад і в своєму зем-
ному житті.*
Микола Гоголь

*Турбота про здоров'я людини, тим більше
про здоров'я дитини, — це не просто комплекс
санітарно-гігієнічних норм, не перелік вимог
до режиму харчування, праці та навчання. Це
перш за все турбота про гармонійну повноту усіх
фізичних та духовних сил, і вінцем цієї гармонії є
радість творчості.*
Василь Сухомлинський

*Людина уявляє собою перехрестя трьох рівнів буття:
тілесного, душевного й духовного... Людина є цілісність,
але всередині цієї цілісності духовне в людині „протисто-
їть” тілесному й душевному в ній.*
Віктор Франкл

Духовний розвиток особистості є одним із основних завдань, що ще 10 років тому поставило українське суспільство перед сучасною школою. Закон України „Про загальну середню освіту” визначає одним з найважливіших завдань реформу освіти, яка здійснюється в Україні,

створення умов для збереження фізичного, психічного і духовного здоров'я нації. Відповідно до Концепції загальної середньої освіти в Україні, школа є „основним соціальним інститутом, що робить вирішальний внесок у ...забезпечення фізичного і духовного здоров'я нації” [24].

**Ірина
БАРМАТОВА**

Директор приватної
середньої загальноосвітньої
школи „Співтворчість”
м. Києва

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

БАРМАТОВА
Ірина В'ячеславівна,
співзасновник і директор
Приватної середньої
загальноосвітньої школи
„Співтворчість”, вчитель
математики.

Народилася 22 травня 1969 року в м. Бровари Київської обл.

У 1991 р. закінчила Київський державний педагогічний інститут.

З 1991 року по 1996 рік разом з чоловіком, **Барматовим Володимиром Анатолійовичем**, була співзасновником і директором освітньої компанії „Альтаір-клас”, яка включала в себе двадцять навчальних центрів і будувала свою діяльність на проведенні навчально-виховної роботи з дітьми за кращими вітчизняними та міжнародними методиками раннього розвитку і виховання гідного громадянина своєї країни.

У 1996 році разом з чоловіком створила школу, місією якої було визначено: „Через «нравственный разум» облагораживание общества и создание общества «творческого типа»”.

Головна ідея школи полягає в створенні системи життєдіяльності дитини, що забезпечує цілісний розвиток особистості на основі традиційних для України православного світогляду і православної культури. Школа працює під патронатом Української Православної Церкви.

Володимир
БАРМАТОВ

Співзасновник
приватної середньої
загальноосвітньої
школи
„Співтворчість”
м. Києва

Барматова І.В. з 1999 року є керівником експериментального педагогічного майданчика ГУОН м. Києва, де досліджує проблеми духовного розвитку особистості і здорового способу життєдіяльності дитини.

У 2004 р. наказом ГУОН м. Києва школа „Співтворчість” визначена як один з найкращих столичних навчальних закладів у питаннях експериментальної та наукової роботи.

У 2007 р. педагогічний колектив школи як призер міського етапу Всеукраїнського конкурсу „Захист сучасної моделі навчального закладу – Школа сприяння здоров'ю” отримав Подяку Міністерства освіти і науки України за пропаганду здорового способу життя у своєму навчальному закладі, мікрорайоні, дитячому та молодіжному середовищі.

Ірина Барматова є співзасновником Громадської організації „Асоціація приватних навчальних закладів м. Києва”, членом Правління Всеукраїнського православного педагогічного товариства.

За словами директора Інституту проблем виховання АПН України, академіка АПН України *Івана Беґа*, для успішного продажу себе на ринку праці людині слід мати необхідний стан здоров'я духу і тіла [4].

Але кардинальна проблема сучасного виховання полягає в тому, щоб пояснити своїм вихованцям, що **цінність фізичного здоров'я має виступати підпорядкованою смислотвірчим цінностям**. В іншому випадку людина потрапляє, так би мовити, у смислотвірний вакуум. Щодо цього, особливо показовим є досвід США й інших розвинених країн, де із здоров'я зроблено культ, основну мету життя, де мільйони людей займаються спортом: бігають, загартовуються, вживають харчові добавки тощо, а поряд з цим у багатьох з них відбувається криза втрати сенсу людського існування.

На жаль, культ здорового способу життя, так званий „тілоцентризм”, завойовує сьогодні слов'янські країни. Особливо ця проблема стосується системи освіти. За словами Алли Козакової, голови ради науковців Союзу вчених і педагогів Росії, з 7 до 14 років у дитини починається період виховання почуттів. Фіксація в цей період уваги дитини на проблемах свого тіла, свого фізичного здоров'я, харчування, методів особистої інтимної гігієни призводить до великої кількості іпохондричних неврозів та психосоматичних порушень. Відбувається розбалансування обох півкуль головного мозку. „Саме це, – за словами видатного дитячого психіатра *Галини*

В'ячеславівни Козловської, — призвело до того, що начебто ерудовані старшокласники не здатні до узагальнень, логічних переносів, мислять за шаблонами, висловлюють думки готовими кліше. У них відсутня гнучкість мислення, яка притаманна юності” [15, 18].

Видатний учений *Альберт Ейнштейн* зазначав, що „відповісти на питання про сенс життя означає мати релігійне відчуття” [37, С. 336]. Відносно цього у вигляді діагнозу, який поставлений хворобі нашої освіти, можна навести слова *К.Д. Ушинського*, який ще півтора століття тому застерігав: „Атеїстичне виховання дітей є потворою без голови і діяльністю без мети, заходом без спонування позаду і без результатів попереду” [35, С.452].

На нашу думку, зрозуміло, чому більшість сучасних шкіл, основною метою яких є гармонійний розвиток дитини, виховання духовної творчої особистості, здорового способу життєдіяльності дитини, не можуть в повній мірі реалізувати свою мету. Це відбувається тому, що в сучасній педагогіці відсутні чіткі формулювання понять духовності і духовного розвитку, здебільшого духовний розвиток особистості підмінюється її душевним розвитком, гармонійний розвиток, на думку професора В. Зеньківського, не тільки не забезпечує цілісного розвитку особистості, але й взагалі не відповідає внутрішній побудові людського організму.

Щодо питання **формування здорового способу життєдіяльності дитини**, то сис-

ВІЗИТКА ШКОЛИ

Приватна середня загальноосвітня школа „Співтворчість” створена 1996 р. У 2004 р. атестована Головним управлінням освіти і науки м. Києва.

Головна мета школи „Співтворчість”: якісна освіта, пробуджена до дії совість, сформоване почуття відповідальності завдяки створенню і розвитку цілісної системи життєдіяльності дитини протягом всього дня на основі традиційних для України православного світогляду і православної культури.

Місія школи „Співтворчість”: через „моральний розум” і лідерство — служіння облагороджуванню суспільства та створенню суспільства „творчого типу”.

Ідеал виховання:

- Шукай бути і будь людиною (М.І. Пирогов).
- В школі повинна царювати серйозність, яка допускає жарт, але яка не перетворює всієї справи на жарт, ласкавість без нудоти, справедливість без причепливості, доброта без слабкості, порядок без педантизму і, головне, постійна розумна діяльність (К.Д. Ушинський).
- Віра дитини починається не тоді, коли батько розказує сину про Бога, а коли малюк вчиться дякувати за смачно випечений пиріг (*Честертон*).
- Школа повинна бути, в першу чергу, місцем радості для дітей, спокою для батьків і творчості для вчителів (*В.О. Сухомлинський*).
- Турбота про здоров'я людини, тим більше про здоров'я дитини, — це не просто комплекс санітарно-гігієнічних норм, не перелік вимог до режиму харчування, праці та навчання. Це перш за все турбота про гармонійну повноту усіх фізичних та духовних сил, і вінцем цієї гармонії є радість творчості (*В.О. Сухомлинський*).

Під патронатом УПЦ Школа розробляє авторську програму „Основи православної культури і виховання традиційної християнської моралі”.

Школа має статус **міського експериментального майданчика** з питання розробки моделі загальноосвітньої школи повного дня з дослідженням впливу запровадженої моделі навчання і виховання на психологічний, духовний і фізіологічний розвиток учнів.

Співпрацювала (2003-2008 рр.) з лабораторією гігієни дітей та підлітків Київського інституту гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва Академії медичних наук України.

Висновки досліджень Інституту свідчать про те, що організація навчально-виховного процесу в приватній загальноосвітній школі „Співтворчість” є *наближеною до оптимальної моделі організації загальноосвітнього навчального закладу* (див. С. 56, 58)

У 2004 р. наказом ГУОН м. Києва Школа „Співтворчість” визначена як **один з найкращих столичних навчальних закладів** з питань експериментальної та наукової роботи.

У 2007 р. педагогічний колектив Школи як **призер міського етапу Всеукраїнського конкурсу „Захист сучасної моделі навчального закладу — Школа сприяння здоров'ю”** отримав **Подяку Міністерства освіти і науки України** за пропаганду здорового способу життя у своєму навчальному закладі, мікрорайоні, дитячому та молодіжному середовищі.

У ШКОЛІ ЗАПРОВАДЖЕНО:

- п'ятиденний навчальний тиждень;
- режим повного дня (з 8 до 20 години);
- чотириразове харчування; за потребою – дієтичне і пісне харчування;
- постійний медичний і психологічний супровід;
- денний відпочинок (сон) для шестирічних дітей;
- в початковій школі – дві паралелі класів, в старшій школі – одна паралель.
- кількість дітей у класах – до 16 (невелика наповнюваність класів і школи дозволяє максимально нівелювати вплив таких негативних факторів, як шум, тіснота, відчуття дискомфорту від довготривалого перебування серед великої аудиторії);
- за потребою: піділ класів на підгрупи, індивідуальні заняття;
- куратор для кожного класу;
- власний навчальний кабінет для кожного класу, „власний простір” для кожного учня;
- закінчення навчального року: для учнів 5-8, 10 класів – заліково-екзаменаційною сесією; для учнів 4, 9, 11 класів – державною підсумковою атестацією.

У Школі вся навчальна програма є обов'язковою для всіх дітей. Діти відпочивають за рахунок зміни діяльності. Відведено відповідний час для прогулянки та самопідготовки.

У Школі працює досить жорсткий шкільний розпорядок. Розроблено пакет правил і обов'язків, які спонукають до усвідомленої дисципліни. Існуючі правила передбачають за їх систематичне порушення виключення зі Школи. Діти повинні розуміти, що є межа, де принижується людська гідність, і переступати яку не дозволено нікому.

Головні технології,

які опановують діти протягом навчання у школі:

- технології навчання навчатися;
  - технології розвитку мислення;
  - технології життєтворчості.
- Поряд з Державним компонентом діти вивчають:
- основи православної культури;
  - російську мову та літературу;
  - англійську мову (поглиблено);
  - німецьку мову;
  - основи підприємницької діяльності.

Учні Школи займаються на заняттях:

- розвитку уваги, пам'яті, творчого мислення; ТРВЗ;
- робототехніки і комп'ютерного моделювання;
- риторики;
- образотворчого мистецтва та дизайну;
- театрального мистецтва;
- хореографії;
- музичного мистецтва (хоровий спів, сольфеджіо);
- індивідуальної інструментальної музики (фоно, гітара), вокалу.

Проведення уроків з Основ православної культури відбувається в шкільній каплиці імені святого Нестора Літописця.

На базі Школи працює клуб „Муромець” Київської Федерації Слов'янського Кулачного Бою. Виховна система бойового стилю побудована на принципах православного християнства.

„При розподілі предметів в загальноосвітній школі варто мати на увазі не науки і їх частини, а душу учня в її цілісності і її органічний, поступовий, всебічний розвиток...” (К.Ушинський)

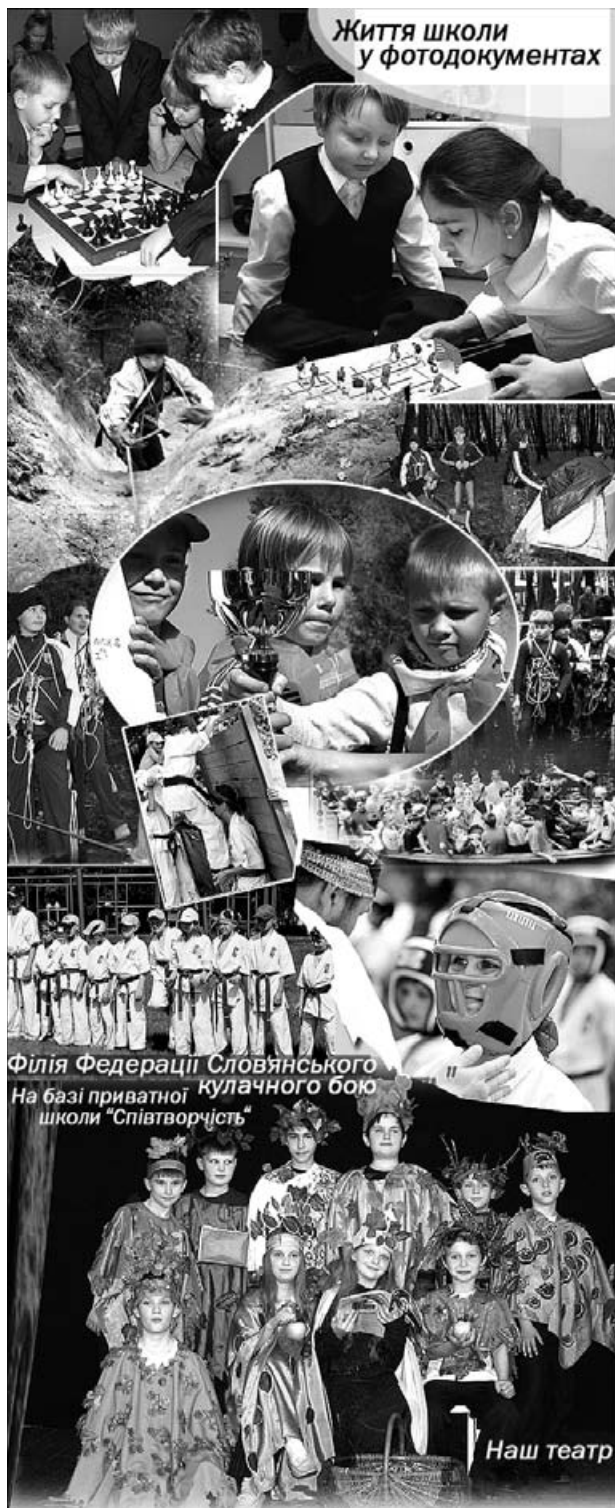
тема роботи багатьох шкіл здебільшого зводиться до профілактики захворювань і надмірній концентрації уваги в процесі навчально-виховної роботи на фізичному розвитку дитини. Але фізичне здоров'я, культура розуму та почуттів, сильний характер, здорові соціальні відносини не рятують від можливих глибинних, часто трагічних конфліктів в душі людини, а особливо дитини. Ці душевні конфлікти нерідко приводять до душевних, психічних захворювань, неврастенії або „до соціального авантюризму, в якому іноді шукає порятунку збентежена, розгублена душа... Відновлення цілісності передбачає розвиток усіх сил, усіх сторін в людині, – але не той „гармонійний” їх розвиток, який не відповідає ні внутрішній структурі людини, ні умовам її визрівання, – а розвиток, що зберігає ієрархічний принцип в конституції людини. На цьому шляху ми стоїмо перед наявністю світлого й темного полюсу в людині. Тема виховання як зміцнення духовного начала може отримати свій належний смысл тільки як підготовка до життя у вічності уже тут, на землі... Суттєве і основне в духовному житті полягає в пошуках Безкінечного й Абсолютного” [16, С. 36-130].

Сучасна Україна є багатонаціональною державою, в якій співіснує велика кількість культурних систем, релігійних конфесій, кожна з яких має власні ідеали, власну систему моральних і духовних цінностей. Всі вони претендують на провідну позицію у справі ду-

ховного виховання дітей та молоді. Як результат, можна почути голоси на користь створення та впровадження у школах України начебто *позаконфесійної*, а іншими словами, „позавіроповчальної” програми, яка б давала уяву про основні моральні сентенції, загальні для всіх релігій та віросповідань, задовольняючи тим самим будь-яку релігійну та культурологічну систему.

На нашу думку, такий підхід є досить небезпечним, оскільки, базуючись на суто теоретичному викладенні, він, як ми вважаємо, призводить до вихолощування самої суті духовного виховання, яка полягає в наданні дитині певних світоглядних орієнтирів, що, завдяки їхньому глибинному, особистісному сприйняттю, могли б в подальшому служити орієнтиром в поведінці в реальному житті.

Саме функцію „оживотворення” моральних норм, прикладення їх до реального життя і покликана виконувати релігія. „Джерело моральної сили, здатної до розвитку і свідомої, і добровільної дисципліни, — за словами відомого філософа і публіциста *Л. Тихомирова*, — тільки в релігії. Всі інші виховні засоби, якими розпоряджається суспільство, лише розподіляють моральну силу, народжену релігією... З боку соціального значення релігію нічим не замінити. Релігія примушує поважати волю Бога в законах, Ним встановлених... Дія релігії призводить до гармонії між особистістю і суспільством, без ступілого схилання перед соціальним життям, але і без спряму-

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ НАПРЯМІВ ШКОЛИ

Школа „Співтворчість” має статус школи з **українською мовою навчання**. Але діти, як правило, із *російськомовних сімей*. Колектив Школи мріє, що девізом співвідношення української і російської культур у душі дитини будуть слова Гоголя: „Я не знаю, хто я – росіянин або малорос, але я знаю в точності, що Бог щедро обдарував обидві природи (тобто російську і українську – *І.Б.*) і зробив так, щоб одна доповнювала іншу!” [10, С.141].

Колектив Школи впевнений: **хто може говорити, може й співати**. „Культура виховного процесу в школі, – за словами *В.О. Сухомлинського*, – багато в чому визначається тим, наскільки насичене шкільне життя духом музики... Музика випрямляє душу людини... Музичне виховання – це не виховання музиканта, а перед усім виховання людини” [31, С.171].

На думку багатьох вчених, спів необхідний для дитини так, як і фізична зарядка кожного дня. Вібрації, які виникають в організмі при співах, сприяють відновленню багатьох життєво важливих функцій і виліковують багато захворювань, особливо пов'язаних з дихальною системою організму.

За словами їх колеги, академіка *Томаса Бланка*, діти, які багато співають, краще виконують різноманітні шкільні тести, у них краще розвинуті вимова, мислення та координація. За висновками шведських вчених, люди, які співають в хорах або групах, живуть значно довше, ніж ті, які не співають [15].

За словами *Джаннетт Вос* („*Революція в навчанні*”): „Музика знижує стрес, збільшує енергію й покращує пам'ять. Музика робить людей кмітливішими” [17 С. 312].

Уроки **театру** пробуджують в дітях цікавість до мистецтва та до особистої творчості, розвивають мову, уміння чітко і правильно говорити, не боячись публічних виступів; розвивають пам'ять, спостережливість, фантазію, уяву, уміння орієнтуватися у просторі, володіти своїм тілом та голосом. За допомогою театру діти відкривають для себе нові можливості виражати свої почуття і ставлення, пізнавати нові характери, відображати різноманітні життєві ситуації, навчитися співпереживати та розуміти людей.

Культурнізації уроків театру – вечори театральних мініатюр та шкільні вистави. В репертуарі: „Тен” і „Голий король” Е. Шварца, „Еще раз про Золушку” Г. Полонського із репертуару театру „Современник”, „Такої рогатий, такої лохматий” – політична казка для дорослих І.Я. Медведевої, „Слуга двух господ”, ювілейна вистава „Хрещення Русі”, пантомімічна вистава „Німе кіно” та інші.

В ХХ ст. все більше доказів здобуває ідея про глибинний **взаємозв'язок математичного знання і культури**. Слідом за Піфагором, який казав, що „світом правлять числа”, та Альбертом Ейнштейном, який стверджував, що природа – це реалізація найпростіших математичних ідей, український математик Володимир Левицький ще в 1927 р. говорив, що „поступ математичних та природописних наук на ▶

вання його зруйнувати і створити якийсь новий світ” [32, С. 123-126].

Наголошуємо: **по-перше, не буває духовності „взагалі як такої”, у відриві від певної релігійної системи**. Всі ж намагання створити моральну систему, яка була б дієвою, але при цьому не базувалася на жодній з існуючих релігій, призводитимуть до створення ще однієї, нової релігії, або до повної безпорадності перед окультизмом і сектантством, які вже сьогодні приходять до наших дітей без нашого дозволу і калічать не тільки психіку, але й життя. Глибокий аналіз цього явищу дав видатний український педагог *Г. Ващенко* на прикладі морально-виховної системи колишнього СРСР і фашистської Германії. *Подруге*, говорячи про духовне відродження нашої країни, треба зауважити, що саме поняття „*духовність*” не є однозначно позитивним. Нацизм, фанатичний релігійний фундаменталізм вищою мірою духовні, але ця духовність руйнівна [6].

„*Ми багато років були позбавлені релігійного виховання. Повна відсутність релігійних знань на фоні пошуку світоглядної альтернативи зруйнованому ідеологічному атеїзму привело до незахищеності по відношенню до будь-якої релігійної проповіді. Саме ця ситуація привела до нестримного зростання захоплення окультизмом, магією. Велика кількість дітей опинилися в тоталітарних сектах або культах, що інколи невиліковно порушує психіку дитини*” [7].

Митрополит Кирило,
нині – Патріарх РПЦ

Світська педагогіка розуміє життя людини як тим-

часовий період, обмежений рамками земного життя, скінчений і зарозумілий. Педагогіка, що має релігійне християнське обґрунтування, розглядає буття людини в категоріях „вічності” і „безсмертя” і спрямовує виховання на конкретну особистість, яка пов'язана відповідальністю перед Богом не тільки за своє життя, але і за зберігання і розвиток історичних і культурних традицій народу, частиною якого вона є.

Світська педагогіка, декларує духовне життя, має на увазі лише його психологічне проявлення, підмінює духовне душевним, старанно уникає визнання реальності духовного світу. Досвід виховання, що релігійно обґрунтоване, показує, що не можна „організувати” духовне життя в людині через розвиток її психофізичних функцій. Не можна прийти до духовного зростання через розвиток інтелекту, волі або почуттів, хоча духовне життя і опосередковується цим розвитком душевних складових.

У світській педагогіці поняття „добра” і „зла” носять відносний характер. У педагогіці, що має релігійне християнське обґрунтування, вони абсолютні: зло не можна виправдати і не можна естетизувати (хоча останнє стало характерною рисою сучасності).

Засновник наукової педагогіки К. Ушинський писав: „Оточіть людину тільки всілякими благами, і ви побачите, що вона не зробиться кращою, але навіть не буде щасливішою, і що-небудь з двох: або буде тяжитися самим життям, або швидко

українських землях” є необхідною умовою для українського народу, „щоб вповні ввійти в сім'ю культурних народів”.

Навчати винахідництва у математиці. „Що ж таке в дійсності винахід у математиці? Він полягає не в тому, щоб створювати нові комбінації з уже відомих математичних фактів... Творити означає вміти розпізнавати, вміти вибирати такі факти, які відкривають нам зв'язок між законами, відомими вже давно, але які помилково вважалися раніше роз'єднаними між собою”. (Постулат А. Пуанкаре)

Для спілкування зі світом колектив Школи намагається, в першу чергу, дати дитині якомога більше різних мов, тому що світ багатомовний. І мова іде не тільки про мову математики, комп'ютерні мови або іноземні, а й „про мову пензлика і фарб, про мову мелодії і гармонії, про мову квітів і рослин, про мову поетичного образу і казкового символу, про мову театральних декорацій і акторської гри... Чим більше таких мов засвоять діти, тим багатограннішим буде їх погляд на світ, тим багатшою буде їх душа, тим легше будуть вони сприймати величне і прагнути до ідеалу, тим сильніші будуть вони духом”

Симон Соловейчик [29, С.359]

Перехід до ринкових відносин вимагає істотних змін до підготовки учнів у середній школі. Одними з принципів громадянського суспільства, здорової економіки є принципи поваги до свободи волевиявлення іншого, до творчої ініціативи, приватної власності, усвідомлення необхідності винагороди за добросовісну і плідну працю.

На жаль, ще досі в Україні поняття „підприємливість”, „підприємець” сприймаються з певним негативним відтінком. Однак життя засвідчує необхідність засвоєння підприємницьких якостей кожним громадянином як однієї з основних рис сучасної професійної трудової діяльності.

„Велика кількість працюючих співвітчизників усе ще продовжують сприймати державу під кутом зору патерналізму, чекаючи від неї широкомасштабних програм соціального забезпечення, не усвідомлюючи того, що головним завданням держави в європейському розумінні є забезпечення захисту соціальних і економічних прав та інтересів громадян, а не гарантоване забезпечення їхнього добробуту. У виробленні державницької ідеології України важливо розрізняти поняття соціальної відповідальності та поняття патерналізму”.

Василь Кремень,

Президент АПН [21, С.76]

Перед сучасними учнями шодня постає безліч питань, пов'язаних з економікою, яка є не просто теоретичним навчальним предметом, а частиною їхнього життя.

Вивчення основ економіки та основ підприємницької діяльності дозволяє сформувати в учнів продуктивне економічне мислення, сприяє подоланню споживацької поведінки учнів у сім'ї, школі, протягом власного життя.

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ

1. Принцип Христокентричності

Христокентризм – принцип Богоспівкування, Богопізнання, Богопочитання, Богоуподоблення. Підставою і змістом Православ'я є Ісус Христос і Його вчення.

2. Школа – одна з рівноправних частин життя особистості

Щоб кожного зробити гарною людиною, або іншими словами, навчити, „великому щастю”, вчителю потрібно лише одне: „Переконати вихованця (раз і назавжди) в тому, що він, учень, не сирий матеріал, не поліно для обробки і переробки, не «чистий аркуш паперу», на якому будь-хто має право що завгодно надряпати, – все це фантазії невігласів. Переконати його в тому, що він, учень, – «Кладязь можливостей». В цьому, в першу чергу, полягає мистецтво вчителя, вершина його майстерності” (Ш. Амонашвілі).

3. Принцип науковості

Означає, що школа має надавати знання, які відповідають об'єктивній правді. Правдиве наукове знання єдине, й тому необхідно уникати такої організації навчання, за якої на нижчих його ступенях ми подаємо як правду те, що на вищих ступенях будемо визнавати як брехню, хоч і педагогічну. Таке навчання розвивало б у дітей безпринципність.

4. Принцип єдності навчання і виховання

Означає, що розвиток і формування особистості, опанування нею національної і світової культури здійснюється як єдиний процес, що передбачає набуття знань, вироблення ставлень і цінностей, які в кінцевому рахунку обумовлюють світогляд та ідеали людини. „Головна гідність викладача полягає в тому, щоб він умів виховувати учнів своїм предметом” (К.Д. Ушинський).

„Виховання – перш за все робота зі смислами, цінностями, системою відношень людини, її емоційно-вольовою і рефлексивною сферами, з усім тим, що дозволяє людині усвідомлювати, оцінювати та удосконалювати себе, роблячи при цьому головним критерієм власних дій і вчинків совість. Сьогодні в освітньому закладі виховна робота не може розглядатися як набір заходів, додаткових по відношенню до урочної діяльності. Вона є невід'ємною частиною цілісного освітнього процесу, що пронизує всі форми взаємовідносин та взаємодій між його суб'єктами” (М.Р. Бітянова, к.пс.н., професор МДППУ).

5. Принцип індивідуального підходу до кожної особистості

Передбачає врахування рівнів фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуального розвитку особистості; створення умов для реалізації здібностей і можливостей, характерних для даної людини; задоволення її духовних потреб, допомога у творчому зростанні, розвиток здатності до життєвого самовизначення; визнання неповторності кожної особистості. Еталони і стандарти змісту освіти виступають лише як кінцеві орієнтири навчання, шлях до яких виключно індивідуальний.

„Сила виховного впливу залежить від того, наскільки він індивідуальний для розкриття духовних рис кожного окремого школяра і наскільки він може викликати загальний дух приязні й доброти в кожній дитині” (Ш. Амонашвілі). ▶

буде принижуватися до ступеня звіра. Це моральна аксіома, з якої не вивернутися людині. Зерно її існування, безсмертний дух її потребує іншої їжі та, не знаходячи її, або томиться голодом, або покидає людину заживо. Тільки *релігія*, з однієї сторони, яка серцем людини вирішує світові питання, та *наука*, з іншої, у вищому, безкорисливому, філософському своєму значенні можуть відкрити і на землі їжу безсмертному духу людини.

Ось чому будь-яка *школа*, що забула вислів *Спасителя*: „*Не о хлебе едином жив будещи*” – і що готує людину тільки до матеріального життя, яким би витонченим це життя не було, і скільки б не потребувалося для нього пізнання, не виконує свого призначення: вона не готує людину до життя, але на перших же кроках збиває її зі справжньої дороги. Будь-яка школа, перш за все, повинна показати людині те, що в ній є найкоштовніше, примусивши її пізнати себе частиною безсмертного і живим органом світового, духовного розвитку людства. Без цього всі фактичні пізнання – хай навіть вони прямують до глибинніших математичних або мікроскопічних досліджень – не тільки не принесуть користі, але, напевне, шкоду *самій* людині, хоча, мабуть, і зроблять її корисною, а іноді і дуже шкідливою машиною в суспільному устрої” [33, С. 139].

Деякі батьки і педагоги висловлюють думку про те, що не можна вирішувати за дитину в що їй вірити і коли починати вірити. **Ми впевнені, що це не так.** Проблема

релігійного вибору надзвичайно складна. Соціологи стверджують, що лише 10-15% населення здатні до самостійного релігійного вибору, тільки у 15% яскраво виражений талант віри. Інші 85% у релігійній сфері готові бути „відомими” („ведомый” – рос.). Вони не заперечують, якщо їх віру хтось сформулює за них.

Традиційні християнська освіта і мораль – національне надбання українського народу, і вони мають знайти гідне місце у державній системі освіти. А вибирати кому вірити, чи взагалі вірити, дітям в майбутньому доведеться все одно самим, але їх вибір буде усвідомленим.

Віру нав'язати неможливо. З позицій богослов'я віра (як і здоров'я) – дар, з позицій філософії – діяння свободи. Але образ і зміст віри мають бути доступні для зростаючої самосвідомості. З традиційно-християнського погляду на людину впливає ряд фундаментальних засад, які визначають **природу виховання:**

- Людина наділена волею і розумом. Бог не диктатор, яким хоче бачити його людина з рабською психологією. Він поклав на неї відповідальність за себе, а отже, зобов'язав її завжди робити власний вибір, керуватися власною волею і розумом.
- Людина завжди між добром і злом і завжди в дорозі... Вихованість – це ...готовність до вибору, що супроводиться напруженням і намаганням... Драма людини в тому, що вона завжди повинна вибирати між бажаним, але

6. Принцип пріоритетності творчої діяльності перед репродуктивною

- До творчості здатен кожний!
- Творчою особистістю не народжуються, творчою особистістю можна тільки стати!
- Радість у житті можлива, кожен день може і повинен бути щасливим!
(Із постулатів ТРВЗ)

7. Принцип ставлення до праці, як особистісної потреби і як мірила самооцінки

*Скажи мені – і я забуду;
покажи мені – і я запам'ятаю;
дай мені можливість зробити
самому – і я навчуся.*

Вихователь має постійно піклуватися, щоб, з одного боку, відкрити вихованцю можливість знайти собі корисну працю в світі, а з іншого – викликати у нього невтомну спрагу до праці.

„Можливість праці і любов до неї – найкращий спадок, який можна залишити своїм дітям... Праця, безперечно, тягар, але тягар, без якого можливе поєднання людської гідності і щастя не можливе...”

Розумова праця чи не найважча праця для людини. Мріяти – легко і приємно, але думати важко” (К.Д. Ушинський).

8. Принцип поваги до власності як уособлення вкладеної праці інших людей

9. Принцип безумовної любові вихователя до вихованця, безумовної підтримки і допомоги дорослого дитині

*Ми вирощуємо метеликів, годуючи гусениць,
а не намагаємося приклеїти їм крильця*

- Визнання за дитиною права на помилку.
- „Педагогічний такт, який передбачає довіру до учня, підхід до нього з «оптимістичною гіпотезою»” (А.С. Макаренко).
- Довіра до дитини, яка повинна стати для неї стимулом.
- „Мистецтво осудження полягає в мудрому поєднанні суворості і доброти: учень повинен відчувати в осудженні педагога не тільки справедливу суворість, але й людську турботу про себе” (В.О. Сухомлинський).

10. Принцип особистого прикладу

Від іншого можу вимагати тільки те, що роблю сам!

Дитина повинна не чути, що дорослий завжди правий, а бачити це. Для виховання поваги до покоління батьків не потрібно, щоб кожний старший завжди визнавався правим, найбільш важливо, щоб дитина знала: вона може знайти правду у дорослих.

„Батьківська вимогливість до себе, батьківська повага до своєї родини, батьківський контроль над кожним своїм кроком – ось перший і найголовніший метод виховання!..

Суспільству потрібні люди, слухняні не іншим людям, а закону, совісті, обов'язку, честі” (А.С. Макаренко).

11. Принцип єднання свободи і відповідальності

Бог вирішує, через що нам треба буде пройти.

Ми вирішуємо, як пройти через це.

Бог, створивши людину без її згоди, спасти, протє, без її участі не може. Моральне виховання – це виховання для свободи через свободу, без якої не може бути і самої моральності. Педагогічне насилля неприпустиме.

„У християнській педагогіці свобода не є самоціллю, а лише необхідною умовою. Поза нею не існує моральності, але сама свобода зовсім не гарантує останньої. Тобто свобода може привести як до добра, так і до зла, і в цьому її трагічність. Для всієї педагогіки центральним стає питання взаємозв'язку свободи і моральності, або, іншими словами, узгодження у душі дитини дару свободи і добра” (О. Вишневський).

12. Принцип діалогічності

- Діалог – це позиція зрілості, а отже, уміння користуватися свободою і з гідністю нести тягар відповідальності.
- Людина може вважатися особистістю, яка відбулася, тільки тоді, коли в неї не просто з'явилися поняття добра і зла, а коли вони керують її волею. Тільки тоді вона стає здатною до справжнього діалогу зі світом, не розчиняючись у ньому, не втрачаючи своєї совісті.
- Теперішній час різноманіття ідеологій, наукових концепцій, релігійних поглядів, моральних оцінок, політичних пристрастей, художніх форм і напрямів ставить людину перед необхідністю самовизначення своєї позиції та її захисту. І те, й інше можливе лише у вільному діалозі.

13. Принцип соборності

Соборність означає збирання та єднання людей до вкола загальної справи. Це множина спрямувань, знань, думок, зусиль, дій, яка неодмінно спрямована до однієї мети. Людина має свою позицію, але питання вирішується „с сопереживающим взглядом на других, на общее дело” (В. Соловйов, М. Бердяєв, П. Флоренський).

14. Принцип синергії

Принцип творчого співробітництва. У процесі загальної справи ціле стає більше суми частин, що його складають. „Синергія – суть лідерства, основою якого є принципи” (С. Кові).

15. Принцип пріоритету смислової моральної сторони знань та засобів їх використання над їхньою функціональною значущістю

Головне – не набуття найрізноманітніших знань, а осягнення їхнього смислу. Школа сприяє розвитку здатності дитини розуміти своє „я”, осмислювати свої дії, передбачати їх наслідки як для інших, так і для власної долі; усвідомлювати цінність життя, гідного людини; виробляти свою життєву стратегію.

„Чим продуктивніша людина, тим більше її відповідальність за те, чи присвячені її зусилля чомусь високому, благородному, або нею керують егоїстичні спонукання. Творча активність стає дуже небезпечною, якщо вона безпринципна і глуха до абсолютних цінностей” (Р.М. Грановська, Ю.С. Крижанська).

16. Принцип ієрархічності

- *Враховує ієрархію суспільних відносин* (по відношенню до обов'язків та особистісної компетенції; по відношенню до віку). Передбачає виховання почуттів: „смирнення”, „послушництво”, „почуття обов'язку”, „повага до влади”, „повага до старшого”.
- *Враховує ієрархічну побудову людини.*
- *Враховує ієрархію цінностей.*

Простір освіти і культури повинен піднімати більш гідне над менш гідним. Саме цю вертикальність „змиває” масова „культура”. І цьому „потопу” повинна протистояти школа. Виховання не можливе без почуття святині, без „відчуття висоти”. Саме це відчуття робить людиноподібну істоту Людиною, дозволяє відчутти смисл виразу: „чоло, спрямоване до вічності”.

„невигідним” добром, і небажаним, але вигідним злом. Бажане і вигідне – виражають суперечність, закладену в самій природі людини, а тому до добра вона може йти, лише долаючи в собі своє емпіричне начало, приборкуючи його і утверджуючись в духовному через жертвовність...

- Людина – істота самовідповідальна, а тому змушена бути творчою... Людина зобов'язана все життя прагнути, намагатися, активно діяти, працювати, творити і т. ін. ... Бог не забезпечує людині дармовий матеріальний комфорт, не заперечуючи в принципі прагнення до нього. Християнство орієнтує, що добре життя людина для себе повинна будувати сама... **Вимога творчості є головною передумовою саморозвитку як окремої людини, так і суспільства.**

- **Здорова людина** поєднує в собі риси любові, мудрості, правди і творчості.

- На сторожі добра в душі людини стоїть сумління. Сумління завжди протестує проти зла, але ми, часто приваблені кінцевим результатом, все ж робимо його. За цієї ситуації стає очевидним, що людина дуже часто діє проти власної природи, душить своє сумління, ігнорує його, заганяє в підсвідоме і цим, зрозуміло, зумовлює глибинну деформацію своєї духовної сфери. Нагромаджуючись у підсвідомості, нереалізовані добрі сили душі порушують духовну рів-

новагу людини. Образно кажучи, „душа страждає”, бо людина пішла не за її покликом.

- Морально-етичний негатив, що нагромаджується в душі, трансформується у негатив емоційний, а цей, в свою чергу, – у негатив тілесний. Стикаємося з моментом саморуйнування людини, ініційованим на духовному рівні.
- Боротьбу добра і зла в душі людини, механізм „придушення” можна повернути і на позитив виховання. На думку *К.Д. Ушинського*, злі нахили можна теж загнати у несвідомий стан і цим самим розвивати позитивні якості душі. Як видається, саме тут, на морально-духовному рівні, людина володіє інструментарієм впливу на зміцнення власного здоров'я. Їй належить свідомими зусиллями, власною волею оволодіти примхами своєї фізичної природи і зосередитись на розвитку духовних чеснот душі” [8].

Головною метою освіти ми визначили формування цілісної особистості. „Освіта, – за словами *І.П. Сєвбо-Білецької*, – це спосіб відтворення цілісної людини” [3, С. 457]. **Цілісність** – це вірність своїм найвищим цінностям, переконанням та сумлінню, зв'язок з Безкінечністю, здатність брати на себе зобов'язання та їх виконувати, здатність робити вибір.

„Мета освіти – досягнути цілісності людини як з точки зору компетентності, так і сум-

ШКОЛА „СПІВТВОРЧІСТЬ” ЯК ПРОЕКТ

„Створення моделі приватної загальноосвітньої школи з поглибленим вивченням основ православної культури і вихованням на основі традиційних християнських цінностей, що забезпечує цілісний розвиток особистості”

Об'єкт проектування: ШКОЛА як система умов, які повинні бути створені і сприятимуть цілісному розвитку особистості.

Задачі:

- Провести теоретичний аналіз законодавчої бази щодо діяльності загальноосвітніх приватних шкіл на Україні, науково-педагогічних досліджень з проблем цілісного розвитку дитини, національного та міжнародного досвіду православної та християнської освіти, діяльності приватних шкіл.
- Розробити концепцію, пакет освітніх і виховних програм, методичне забезпечення, юридичний, структурний (структури, штатний розпис, функціональні обов'язки, правила, інструкції тощо), господарський (організація господарства школи, системи харчування, медичного обслуговування тощо) та фінансово-економічний блоки.
- Провести експеримент щодо впровадження розробленої моделі.

Оцінка результатів:

- медико-психологічні, соціально-педагогічні моніторинги;
- державна атестація школи з відзнакою.

Перелік конкретних проблем, на які спрямовано проект:

- Моральний занепад суспільства, духовна деградація молоді; розповсюдження в суспільстві тоталітарних сект, псевдорелігій, псевдонаукових знань.
- Відсутність в м. Києві загальноосвітнього закладу, де діти мали б змогу отримати не тільки повну середню загальну освіту з виконанням державних освітніх стандартів, але й основи православної освіти; де вся життєдіяльність школи була б підпорядкована формуванню православної культури, вихованню особистості на принципах традиційної для України християнської моралі.
- Наявність в змісті державних навчально-виховних програм псевдонаукових, інколи розтліваючих та окултних знань.
- Відсутність національної виховної програми, розробленої на принципах християнських філософії, педагогіки, психології та антропології.
- Відсутність у більшості педагогів будь-якої духовної освіти, вміння усвідомити власний духовний світ і залежність від його принципів власної життєдіяльності.

Очікувані результати від реалізації проекту:

Високоосвічені, творчі випускники-християни, здатні відбудувати молоду Українську державу, брати участь у відродженні християнських чеснот у суспільній свідомості, сприяти відродженню кращої культурної спадщини і традицій народу України.

Технологічний опис моделі православної Школи, що включає концепцію, структурний, ►

фінансовий, юридичний блоки, пакет освітніх і виховних програм, комплект підручників, посібників, дидактичного і методичного матеріалу, тощо.

Утвердження в суспільній свідомості православних цінностей.

Утвердження в державній системі освіти і суспільній свідомості системи християнської освіти як такої, що спроможна сформувати цілісну особистість, з активною відповідальною громадянською позицією, яка має вірний науковий світогляд і здатна творчо перетворювати світ на принципах Істини, любові і добра.

Створення на базі Школи науково-методичного і духовно-просвітницького центру.

Створення подібних навчальних закладів в межах м. Києва, на території України та за її межами.

Науково-дослідна діяльність Школи

Протягом десяти років Школа у якості експериментального дослідження здійснює розробку та впровадження авторської програми „Основи православної культури і виховання традиційної християнської моралі” (Наказ ГУО №130 від 25.08.1999 р.).

У березні 2003 р. з метою об'єктивної оцінки діяльності Школи було укладено договір про спільну діяльність між Школою і лабораторією гігієни дітей та підлітків Київського інституту гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва АМН України.

Мета спільної діяльності: дослідження результатів роботи приватного загальноосвітнього навчального закладу повного дня, а також впливу запровадженої моделі навчання і виховання на фізіологічний, психологічний і духовний розвиток учнів.

Процес спільного дослідження було затверджено в ГУОН м. Києва у якості експериментальної програми „Організаційно-педагогічний супровід здорового способу життєдіяльності дитини” (Наказ ГУОН м. Києва №238 від 09.09.2003 р.) – див. вріз на С. 51-58.

В результаті інтеграції цих двох експериментальних напрямів була визначена **загальна тема науково-дослідної роботи Школи:** „Створення атмосфери духовної культури в навчально-виховному процесі як необхідна умова цілісного розвитку особистості та формування здорового способу життєдіяльності дитини”.

Об'єкт дослідження: навчально-виховний процес Школи.

Предмет дослідження: організаційно-педагогічні умови, які створюють атмосферу навчально-виховного процесу в школі, сприяють розвитку особистості і формуванню здорового способу життєдіяльності дитини.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов, методів і засобів створення атмосфери духовної культури в школі, встановити взаємозв'язок між створеною атмосферою і розвитком особистості.

Гіпотеза дослідження: Якщо зміст, методи і технології, а також весь організаційний супровід здійснення навчально-виховного процесу наситити компонентами духовної культури, то створюються педагогічні умови для цілісного розвитку особистості та формування здорового способу життєдіяльності дитини.

ління, адже створення сили компетентності без створення відповідного напрямку цієї сили – це погана освіта. Більш того, компетентність в кінцевому результаті вихолощується, якщо не пов'язана з сумлінням”

Джон Слоун Дики
[19, С. 387].

В контексті визначення освітньої мети стає не актуальним навчання дітей адаптації до навколишнього середовища. Адже творчість є протилежністю адаптації: вона уявляє собою не стільки пристосування до зовнішніх умов, скільки їх активну зміну.

Готовність до творчості, творчого вирішення проблем, креативність є одним з механізмів психологічного захисту людини у складних умовах – як в трудовій діяльності, так і в кризових життєвих обставинах. Творча самореалізація у широкому сенсі складає основну рису, невід'ємну характеристику психічно здорової особистості. Так, відповідно до А. Маслоу, **психічно здорова людина** – це щаслива людина, яка ... любить навколишній світ, людей і творчо працює, реалізуючи свої здібності та таланти.

Моральність, духовність – це той рівень розвитку і особистості, і суспільства, який є консолідуючим началом, може об'єднати людей. Це та сила, яка здатна стимулювати національне відродження України, забезпечити громадянський мир і злагоду в суспільстві. Без пробудження таких моральних феноменів, як совість, патріотизм, людяність, підприємливність, творча ініціатива, навряд чи можна розраховувати на поліпшення ситуації у будь-якій країні.

Іван Бех [5]

**РЕЗУЛЬТАТИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ
ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ
РОБОТИ**

**Приватної середньої загальноосвітньої школи
„Співтворчість”
за 1999 – 2007 рр.**

У 2003 р. з метою об'єктивної оцінки діяльності Школи „Співтворчість” було укладено договір про спільну діяльність між Школою і лабораторією гігієни дітей та підлітків Київського інституту гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва АМН України, до компетенції якої входить розробка СанПіНу, визначення гранично допустимого навчального навантаження на учня в Типових навчальних планах України, гігієнічна оцінка усіх навчальних програм України, а також навчально-виховного процесу шкіл різного типу загалом.

Гігієнічна оцінка експериментальної організації навчально-виховного процесу передбачала:

1. **Моніторинг стану здоров'я учнів:**

- оцінка захворюваності;
- оцінка фізичного і біологічного розвитку; відповідність біологічного віку паспортному віку дитини;
- вивчення морфофункціональних показників кістково-м'язової системи, системи дихання, серцево-судинної систем організму;
- дослідження функціонального стану центральної нервової системи;
- визначення рівня агресії та шкільної тривожності;
- визначення короткотри-

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ПРОЕКТ

„Створення програми «Основи православної культури» для викладання в загальноосвітніх навчальних закладах України як курсу за вибором”

Впровадження відповідної програми можливе або як курсу за вибором для державних шкіл, або курсу, який визначає спеціалізацію приватної школи.

Цільова аудиторія: учні та вчителі школи, які вчатимуть „ОПК”.

Об'єкт дослідження: духовний розвиток особистості в шкільному віці.

Предмет дослідження: вплив морального виховання в межах традиційного православного християнського світогляду на формування особистісної світоглядної позиції учнів та внутрішнє, глибинне засвоєння православних моральних норм та цінностей.

Мета дослідження: Розробити навчально-виховний курс „Основи православної культури і виховання традиційної християнської моралі”, який розкривав би учням, що найважливіші етичні норми, засвоєні суспільством, є освяченими досвідом 2000-річної культури людських відносин, основаних на приматі духу; який сприяв би формуванню особистості з глибоким християнським світоглядом, розвиненим моральним почуттям, з вірою та совістю, а також такою особистісною позицією, при якій головною моральною цінністю є не просто життя по справедливості, а прагнення святості.

Гіпотеза: запровадження курсу сприятиме формуванню цілісного світогляду учнів, інтерналізації православних християнських цінностей, що є традиційними для України, втіленню їх у власне життя особистості.

Завдання, що вирішуються в ході дослідження:

- Обґрунтувати теоретичні та методичні підходи до створення системи морально-духовного виховання учнів на засадах християнської педагогіки.
- Визначити критерії духовного віку особистості з метою його діагностики для подальшої побудови виховної роботи з кожною конкретною дитиною.
- Розробити пакет педагогічних та психологічних методик для визначення рівня сформованості духовно-моральних якостей особистості.
- Розробити авторську програму курсу „Основи православної культури і виховання традиційної християнської моралі”, встановити можливу інтеграцію змістовних компонентів (культурологічного, методологічного, богословського) православної культури в освітній простір школи, створити робочі зошити, хрестоматії, посібники.
- Провести апробацію структури курсу на предмет відповідності особливостям фізіологічного, психічного та духовного віку учнів.
- Експериментально дослідити, яким чином впровадження курсу впливає на психічний та фізичний розвиток учнів, формування особистості.
- Розробити методичні рекомендації щодо роботи з курсом.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ШКОЛИ

Спасителя щодо заданості творчої направленості життя людини. „Будьте совершенны, как совершенен Отец ваш Небесный” (Мтф. 5.48)

Парацельса про найважливішу основу будь-яких ліків – любов. „Сила лікаря (вихователя) – в його серці, робота його повинна керуватися Богом...” [28].

Я. Коменського про пріоритетність духовної освіти над засвоєнням навчальних дисциплін [23].

К. Ушинського про необхідність побудови виховної роботи школи на основі християнського ідеалу; пріоритетність морального виховання над розвитком розуму і пізнання [33-36].

М. Пирогова про єдину точку відліку для всіх ідеалів виховання – Одкровення [26, С.119].

Л. Виготського про необхідність залучення емоційної сфери особистості в процесі виховної роботи; пріоритетність виховного процесу над навчальним процесом [9].

Л. Тихомирова про релігію як єдине джерело моральної сили [32].

Г. Ващенко про релігійність і патріотизм як головні джерела традиційного виховання українських дітей та Служіння Богіві і Батьківщині – дві абсолютні цінності українського народу [6].

В. Зеньківського про неможливість успішного виховання особистості без залучення знань християнської антропології; ієрархічну побудову конституції людини та світу її цінностей; духовну сторону людини як запоруку цілісності [16].

В. Сухомлинського про здоров'я як гармонійну повноту всіх фізичних та духовних сил, вінцем якої є радість творчості [30].

О. Вишневецького про необхідність вибору для створення сучасної системи виховання християнської стратегії; невідповідність між духовним, фізичним та психічним розвитком особистості та необхідність формування особистісного ставлення до духовно-моральних норм шляхом прищеплення їх до реального життя [8].

Лоуренса Кольберга про вікову класифікацію сприйняття моралі і як одну з головних життєвих задач людини – сформованість в людині автономної совісті [39, С. 32].

І. Беха про підпорядкованість цінності фізичного здоров'я смисложиттєвим цінностям [4].

О. Янушківичене про ієрархію як обов'язкову умову виховання; пріоритетність духовного початку як універсальної реальності людського життя. „Сповідуючи ієрархічний, а не гармонійний підхід до виховання, православна педагогіка вважає, що людині належить не „розвинути” та „реалізуватися”, а „спастися”... Усвідомлюючи формування особистості як її тілесне, душевне та духовне становлення, православна антропологія визнає пріоритет духовного початку як універсальну реальність людського життя... Саме дух є тим стрижнем, тим системостворюючим компонентом, який формує людину як єдине ціле, як особистість, створену за образом і подобою Божою” [39, С.9].

Стівена Кові про любов і служіння, які ведуть до цілісності особистості [19].

В. Франкла про найголовнішу передумову духовного і психічного здоров'я людини: знаходження сенсу життя і відповідальність як процес його знаходження в кожний момент людського існування.

„Ми живемо в століття почуття сенсовтрати. В таке століття виховання повинно бути направлено на те, щоб не тільки передавати знання, але загострювати совість так, щоб людині вистачило чутливості почути вимогу, яка розміщується в кожній окремій ситуації” [37, С. 39].

„Найбільші шанси вижити у концтаборі мали не ті, хто відрізнявся більш міцним здоров'ям, а ті, хто відрізнявся більш міцним духом, хто мав сенс, заради якого жити” [38, С.7].

валої пам'яті, характеристик уваги та процесів мислення;

- вивчення динаміки розумової працездатності в процесі навчальної діяльності.

2. Вивчення організації навчально-виховного процесу:

- оцінка організації харчування;
- умови адаптації учнів;
- відповідність обсягу навчального навантаження можливостям учнів;
- оптимізація розподілу навчального навантаження протягом дня, тижня, року.

3. Прогнозування змін в стані здоров'я дітей та надання індивідуальних рекомендацій для кожної дитини.

Були використані традиційні в гігієні дітей та підлітків **методи дослідження**: медико-біологічні, математичні, емпіричні, а саме: антропометричні, динамометричні, тест САН, тест Спілберга-Ханіна, тест Філіпса.

Для оцінювання функціонального стану організму учнів визначалась розумова працездатність за допомогою коректурних проб, результати яких оцінювались за якісними і кількісними показниками, а також проводилася інтегральна оцінка стомлення учнів в динаміці навчального дня за допомогою показника денної активності та коефіцієнта продуктивності.

Функціональний стан оцінювався за методикою експрес-оцінки рівня соматичного здоров'я, яку запропонував Г.Л. Апанасенко. До експрес-оцінки входить

показник Робінсона, який характеризує систолічну роботу серця.

Функціональний стан серцево-судинної системи визначали за гемодинамічними зрушеннями за допомогою проби з дозованим фізичним навантаженням.

Оцінку фізичного рівня розвитку учнів та його гармонійності проведено за даними антропометричних вимірювань за класичною методикою з використанням стандартно-сигнальних таблиць.

Визначення стану здоров'я проведено методом викопіювання даних поглиблених медичних оглядів із медичної документації школи з подальшою комплексною оцінкою.

Для оцінки психофізіологічного стану використовувались методики діагностики самооцінки, оперативної оцінки самопочуття, активності та настрою, рівня тривожності, рівня агресивності (методики Басса-Даркі, Є. Ільїна).

Для визначення досягнутого рівня „шкільної зрілості” учнів 1-го класу проводились тестові дослідження: тест Озерецького, Керна-Ірасека; визначалась чистота вимови звуків; оцінювались показники фізичного і біологічного розвитку.

Школа визначила наступні **критерії розвитку духовності учнів** відповідно до компонентів особистості:

Когнітивний. Найважливішим аспектом морального та духовного розвитку є система емоційно-оцінних ставлень особистості до світу, до себе та до інших людей, а також

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЬСТВА

У мові народу немає нічого випадкового. І якщо розглянути слова „освіта”, „просвіта”, то в етимології цих слів лежить слово „світло”. „Світло” на Україні завжди використовувалося в значенні „Світло Бога”. Освіта – це не просто процес олюднення людини, але осяяння світлом Творця.

Але перед нами велика проблема: доля майбутнього кожної нації – в руках окремих осіб, а особи ці – вчителі шкіл, які сіють той чи інший моральний початок в серця дітей. За словами *Митрополита Кирила* (нині – Патріарх РПЦ) „вчителі можуть бути благодійниками людства, але можуть і загубити ціле покоління...” [7]. У народі завжди казали так: „Май дух і вмій збудити його в дітях”. Преподобний *Серафим Саровський* звив: „Стяжи дух мирен, і во-круг тебе спасутся тисячі”. Саме **проблема спасіння** є метою православної педагогіки. Ті, хто сьогодні покликані на високу ниву національної педагогіки, не мають достатньо знань у духовній сфері, а значить, не спроможні повноцінно допомогти дітям у вирішенні духовних питань.

У багатьох вчителів відсутня будь-яка релігійна освіта. Засновник наукової педагогіки К.Д. Ушинський вимагав, щоб вчитель був людиною насамперед глибоко віруючою, вимагав свідомого проникнення до християнських джерел педагогічної науки [34, С. 41]. В. Зеньківський зазначав: „Більшість сучасних педагогів бояться релігійного обґрунтування педагогіки. Вони, визнаючи за дитиною право „Бути собою”, відчувають відразу до будь-якого насилля над особистістю дитини. Але охорона свободи в розвитку дитини зовсім не суперечить релігійному обґрунтуванню педагогіки, а, навпаки, тільки в ньому і отримує належний смисл” [16, С.15].

Одним із центральних понять педагогіки є **поняття особистості**. Вчення про особистість – методологічна основа будь-якої педагогічної системи. У більшості сучасних шкіл впроваджується особистісно-орієнтоване навчання, проголошено принцип дитиноцентризму. Але більшість вчителів, ставлячи перед собою мету виховати особистість, не мають належної уяви про саме поняття „особистість”, яке в повній мірі може дати лише релігія, хоча визначають особистість найвищою цінністю. Але В. Зеньківський зазначав, що не можна проголошувати ідею особистості вищим принципом педагогіки. „Особистість пов’язана завжди з якимось соціальним цілим, вона включена в порядок природи, в своєму внутрішньому житті звернена до світу цінностей, шукає опори і наповнення у Бога. Абсолютний характер поняття особистості отримує лише по відношенню до Бога. Поняття особистості не може бути абсолютизоване і в людській сфері: сфера цінностей не утворюється особистістю, а навпроти, її утворює і годує” [16, С.25].

„Освіта, – за словами філософа *І.О. Львіна*, – сама по собі, справа формальна. Вона дає формальні розумові вміння – зосереджуватися, ►

до самої духовності, моралі. Категорія ставлення поєднує в єдине ціле різноманітні сторони пізнання – природничу, філософську, релігійну. Глобальне ставлення особистості до інших та до самої себе розглядається як спрямованість.

Емоційний. Визначається ставленням до моральних категорій та розвиненістю моральних почуттів.

Серед моральних почуттів, що дослідники найчастіше згадують, аналізуючи духовність особистості, найчастіше називаються **емпатійність** та **совість** як почуття провини за власні незадовільні вчинки. *Емпатія* у формі співчуття або переживання пов’язана з умінням людини „проникати” в чуттєвий світ інших. Така чутливість є спонукальною силою, спрямованою на допомогу іншим.

Поведінковий. За словами професора *О. Вишневського*: „Моральна поведінка – це не лише знання правил моралі, а й прийняття їх, життя, відповідне до них, віра в них, готовність їх відстоювати” [8, С.30].

Отож, основним критерієм духовної розвиненості особистості в межах поведінкового компоненту нами була визнана реальна поведінка учнів в школі та вдома, яка б відповідала їх духовним переконанням та почуттям.

Видатний психолог *І.Д. Єгоричева* розглядає **спрямованість** як глобальне ставлення особистості до інших та до самої себе [14]. Вона виділяє наступні *туди спрямованості особистості*:

Гуманістична спрямованість (характеризується позитивним ставленням особистості до самої себе та до навколишнього світу).

Егоцентрична спрямованість (характеризується позитивним ставленням особистості до самої себе при негативному в цілому ставленні до оточення).

Соціоцентрична спрямованість (характеризується позитивним ставленням до суспільства при негативному ставленні до самого себе).

Негативістична спрямованість (характеризується негативним ставленням особистості як до самої себе, так і до суспільства).

У ході дослідження типів спрямованості особистості учнів використовувались такі **методи**:

- Аналіз результатів навчальної діяльності учнів (літературних творів, виступів мистецтва, результатів заліку з курсу „Основи православної культури та виховання традиційної християнської моралі”).
- Неструктуроване спостереження учнів в ході навчальної та позаурочної діяльності, відпочинку.
- Метод анкетного опитування з метою виявлення ціннісних орієнтирів підлітків.
- Метод тестів з метою виявлення ставлення учнів до уроків з курсу „Основи православної культури та виховання традиційної християнської моралі” та до провідних моральних цінностей, що запроваджуються в програмі школи.

читати, рахувати, аналізувати, проектувати. Все це необхідне і корисне, але зовсім недостатнє; все це служить і злодіям для їх дурних цілей... Освіта однієї пам'яті і одного розуму залишає людину напівосвіченою і, головне, безпринциповою, надаючи їй зарозумілості і спритності. Напівосвіта відводить від духу і від Бога.

Учитель повинен розуміти, що справа не тільки у розвитку спостереження, розуму і пам'яті, а в пробудженні і закріпленні духовності в дітях. Тому він повинен сам твердо і ясно осягнути, що є духовний початок в людині...” [17, С.341].

„Шановний Вчителю!

Я пережив концтабір. Мої очі бачили те, що не повинна бачити жодна людина: газові камери, побудовані вченими-інженерами; дітей, отруєних вченими ворогами; немовлят, вбитих кваліфікованими медсестрами; жінок і дітей, розстріляних і спалених випускниками школи. Тому я не довіряю освіті.

Я прошу Вас: допоможіть своїм учням стати людьми. Ваші зусилля не повинні привести до появи вчених-звірів, вмілих психопатів, освічених Зйхманів. Читання, письмо, арифметика важливі, тільки якщо вони служать людяності”.

Лист директора однієї американської школи, який він надсилав кожному вчителю, якого брав на роботу

Сучасна система підготовки вчителя не готує його до усвідомлення власної педагогічної місії, не формує здатності виховати в дитині відчуття сенсу свого життя, не розкриває проблеми смерті, адже поєднання у вихованні проблем земного життя з темою вічності потребує релігійного обґрунтування педагогіки. Надаючи наукову освіту, проголошуючи науковий принцип побудови і реалізації системи освіти (і це, безперечно, правильно), здебільшого приставляє віру і знання, науку і релігію.

Вчитель, приступаючи до своєї діяльності, готуючись до зустрічі з учнями, повинен вирощувати у собі почуття благоговіння перед людиною як перед носієм образу Божого і володарем великого скарбу – святині душі. У вчителя таке знання може з'явитися тільки тоді, коли він у своїй душевній пітьмі відшукає світло, образ і подобу Богу. Якщо вчитель не пізнав власного внутрішнього життя, то вряд чи потрібно чекати від нього дієвої допомоги учневі. Не словами виховується духовність в дітях, а тільки якщо вчитель сам живе духовним життям. В.О. Сухомлинський стверджував: „Розум виховується розумом, совість – совістю, відданість Батьківщині – дійсним служінням Батьківщині”.

На думку дослідника філософії освіти *В.С. Лутай*, „...взаємодію між вихователем і вихованцем треба розглядати як найважливіший філософсько-методологічний принцип формування духовності сучасної людини... Тому одним із найважливіших засобів успішного вирішення проблеми виховання сучасного людства на основі вищих духовних цінностей є надання пріоритетного значення щодо усіх інших форм діяльності «вихованню вихователів».” [25].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Школи протягом 2003-2004 років порівнювалися з відповідними даними інших загальноосвітніх навчальних закладів неповного (загальноосвітня школа) і повного дня (школа-дитячий садочок), а також закладів інноваційного типу: гімназії та ліцею.

Для порівняння були вибрані ліцей (в режимі повного дня) і гімназія, які мали або менший, або аналогічний обсяг навчального навантаження, однак відрізнялися вдвічі вищою наповнюваністю класів (22-25 учнів) та традиційною організацією навчально-виховного процесу, меншим обсягом динамічних складових протягом дня.

Вихідний рівень фізичного розвитку дітей, які прийшли до Школи „Співтворчість” у 2003 році оцінено як **незадовільний**: у 4 рази гірший в порівнянні з ЗСШ і у 3 рази – ніж в ШДС (79% в порівнянні з 19% і 23%). Разом з тим, якщо в ЗСШ та ШДС наприкінці першого року навчання число дітей з дисгармонійним фізичним розвитком зросло, то в школі „Співтворчість” число дітей з дисгармонійним фізичним розвитком зменшилося майже вдвічі (до 40%). Така позитивна динаміка фізичного розвитку постійно спостерігається серед учнів приватної школи від 1-го до 11-го класу.

Аналізуючи стан серцево-судинної системи та динаміки його зміни під впливом навчального навантаження учнів 5-11 класів Школи „Співтворчість”, було виявлено, що відсоток учнів, які мали задовільний стан серцево-судинної системи зростав від 28% в 5 класі до 88% в 11 класі. Така суттєва різниця між показниками в учнів середньої та старшої ланки свідчить про позитивний вплив на організм дітей організації навчально-виховного процесу та умов, створених в школі, протягом кількох років.

У школярів *наприкінці робочого дня*:

- спостерігався високий рівень продуктивності розумової праці (у 3 рази вищий, ніж в гімназії та ліцеї);
- швидкість засвоєння інформації була високою за всіма показниками, а її зниження після уроків було незначним;
- негативний стан ЦНС складав лише 18%, що вдвічі нижче, ніж в гімназії і ліцеї;
- більше ніж вдвічі була вищою питома вага сприятливих типів функціональних реакцій серцево-судинної системи, відповідно: у Школі „Співтворчість” – 30%, у ліцеї – 21%, у гімназії – 10%.

У Школі майже відсутні випадки високого рівня тривожності.

За період навчання з 2003 р. по 2007 р. **втричі зменшилася кількість учнів з хронічною патологією** (з 80% до 27%).

Результатом роботи шкільного колективу є насичене і цікаве життя дітей. А інтерес в свою чергу стимулює розумову діяльність, і дитина при цьому не відчуває паталогічної втоми. Виробляються навички працювати і працювати багато і з насолодою, які поступово переходять в звички і переконання – дитина стає активною, у неї з'являється постійне бажання жити, творити, приносити своїми знаннями та успіхами користь оточуючим вже сьогодні або в майбутньому.

Це підтверджується відгуками батьків, багаторічними дослідженнями Школи та результатами моніторингу, проведеного ГУОН м. Києва.

У Школі створено систему виховної роботи, яка базується на християнських засадах. Невід'ємною частиною виховної роботи є авторський курс „*Основи православної культури і виховання традиційної християнської моралі*”, який вже десять років впроваджується у Школі в рамках міського експерименту та погоджений з МОН України (див. вріз на С. 51).

Розроблено пакет методик, спрямований на дослідження розвиненості духовної сфери учнів. Було виявлено, що в цілому в учнів Школи в значній мірі переважає гуманістичний тип спрямованості, який найбільше відповідає християнському світогляду, оскільки він базується на визнанні власної гідності та гідності й свобод іншої людини, активному творчому ставленні до світу. Тому було зроблене припущення, що саме курс Основ Православної культури впливає на формування даного типу спрямованості в учнів. Щоб перевірити цю гіпотезу, всі учні, що взяли участь у дослідженні, були поділені на три групи:

- а) учні, що вивчають ОПК більше 2-х років;
- б) учні, що вивчають ОПК менше 2-х років;
- в) учні, що навчаються в школі не більше двох років.

За основу було взято етап у 2 роки, тому що спрямованість належить до глибоких рис особистості, які формуються протягом тривалого часу. Найвищий рівень гуманістичної спрямованості у тих дітей, які знаходяться у школі більше 2-х років і відвідують ОПК.

Емоційна чутливість (емпатія) досліджувалась за допомогою опитувальника А. Мехрабієна, Н. Епштейна [20]. Було виявлено, що показники **емпатії** у тих дітей, які навчаються у Школі більше 1-го року, в загальній сукупності суттєво перевищують показники дітей, що навчаються менше 1-го року. Кількість дітей з високим рівнем емпатії постійно зростала: у 2002 р. – 37%; у

2004 р. — 54%; у 2006 р. — 68% мають середній рівень розвитку емпатії, що відповідає нормі.

За словами викладачів мови та літератури, курс ОПК:

- допомагає дітям глибше зрозуміти твори української, світової, російської літератури, адже більшість з них мають традиційну для нашого народу християнську спрямованість;
- завдяки достатньо складній термінології: збагачує словниковий запас дітей, стимулює аналітичне мислення учнів, вчить працювати зі складним текстовим матеріалом.

Дослідження розвитку психічних якостей дітей виявили, що ті діти, на основі поведінки та висловлювань яких можна зробити висновок про усвідомлену віру в Бога, незалежно від фізіологічного віку, виявляють набагато глибший розвиток абстрактного мислення, дають менше конкретних номінативних ознак при описуванні етичних, суспільно-громадських явищ, більше здатні до аналізу власного емоційного стану та поведінки.

Таким чином, в ході медико-психолого-педагогічного аналізу впровадження програми „Основи православної культури і виховання традиційної християнської моралі” у Школі „Співтворчість” були отримані **позитивні результати щодо впливу програми на психічний, інтелектуальний розвиток дітей, формування позитивних особистісних якостей, моральність.** Було виявлено, що програма і побудована на її базі виховна

РОЗБІЖНІСТЬ МІЖ „ДУХОВНИМ” ТА ФІЗІОЛОГІЧНИМ ВІКОМ ДІТЕЙ

Основною проблемою, з якою Школа зіткнулася під час роботи, виявилася значна розбіжність між „духовним” та фізіологічним віком дітей, що дало змогу зробити наступні висновки: по-перше, не можна курс ОПК проводити по шкільних паралелях (тобто не гарантовано, що програма, яка передбачена для 7 класу (як сталося в Школі в 2001 році) може бути впроваджена і засвоєна саме в 7 класі, тому що рівень духовного розвитку („духовний вік”) учнів не відповідає їхньому фізіологічному віку; по-друге, в ході роботи необхідно передбачувати можливість повторного вивчення одного й того самого матеріалу (програми для певного класу) на іншому якісному рівні (наприклад, для 7 класу, де більшість учнів навчається в Школі менше двох років, виявилось необхідним часткове повторне проходження курсу молодшої школи). Це зумовлює необхідність створення декількох різних варіантів однієї програми, що надавало б змогу у ході роботи обирати той чи інший варіант з урахуванням і фізіологічного розвитку, і „духовного віку” дітей.

ДИТЯЧА АГРЕСИВНІСТЬ

Як показали дослідження, проведені лабораторією, в *учнів Школи дуже низький рівень деструктивної агресії.*

Що мається на увазі. На сучасному етапі більшість дослідників розглядають агресію як поведінку, спрямовану на свідоме нанесення фізичної чи психічної шкоди іншій особистості, а під агресивністю — внутрішню установку, готовність до таких дій. Здебільшого агресія виступає як аморальна поведінка, оскільки найчастіше в ході використання агресії порушуються моральні норми суспільства. Це дуже часто веде до помилкового розгляду агресії як явища, повністю протилежного моралі, що, в свою чергу, вносить плутанину в розуміння самого явища агресії і в те, на яких засадах повинна будуватись корекційна робота з агресивними дітьми. Виходячи з припущення, що агресію слід розглядати цілком негативно, більшість психологів спрямовують свої зусилля на придушення, гальмування агресивності дітей, на так зване підвищення рівня адаптації особистості. Використовуючи подібні засоби подолання та корекції агресивності, дуже легко впасти в крайність — нав’язування дітям конформної, пристосовницької позиції.

Насправді далеко не завжди агресивні дії є аморальними. Так, ніколи не вважались неприйнятними, з точки зору моралі, агресивні дії, пов’язані з самозахистом, захистом іншої особистості, Батьківщини, загальнолюдських цінностей. Так само не вважається морально неприйнятною агресія, спрямована на покарання дитини або дорослої людини з метою усунення небажаної поведінки

в тому разі, коли сила покарання перевищує рівень провини (так звана „виховна агресія”).

Таким чином, агресивні дії можуть набувати різного забарвлення в залежності від функцій, які виконує агресія, від того, якими моральними установками вона скеровується. Тому й робота з подолання агресивності дітей шкільного віку спрямовується Школою не на подолання агресивності взагалі, а на подолання деструктивної, негативно забарвленої, злоякісної агресивності. Адже специфічною особливістю християнської етики є допущення та розмежування на засадах загальнолюдських цінностей позитивної, конструктивної та негативної, деструктивної агресії, приклади чого знаходимо як в Біблейській історії, так і в історії вітчизняного Православ'я.

Рівні та форми агресії учнів досліджувались за допомогою методики Басса-Даркі [27]. Дослідження проводились двічі: у 1999/2000 та у 2001/2002 навчальних роках. Порівняння результатів першого та другого зрізів показало, що в тих учнів, які навчаються у Школі протягом двох років, відмічається певне зниження загального рівня агресивності, негативізму, фізичної агресії. В цілому переважають середні показники агресивності.

робота та загалом атмосфера Школи сприяють покращенню здоров'я, поведінки, навчальної діяльності учнів, створюють умови для емоційного комфорту.

ВИСНОВОК ЛАБОРАТОРІЇ:

1. Експериментальна організація навчально-виховного процесу в Школі „Співтворчість” зменшує рівень несприятливого впливу на функціональний стан організму дітей додаткового навчального навантаження, знижує „фізіологічну ціну” навчання, підвищує рівень розумової працездатності дітей і є оптимальною за показниками стану психофізіологічного розвитку, функціонального стану та здоров'я учнів (див. врізи на С. 56 та С. 57).

2. Створена система духовно-морального виховання зменшує такі негативні тенденції розвитку особистості, як негативізм та деструктивна агресивність, стабілізує позитивний емоційний стан колективу школи, формує позитивну життєву та навчальну мотивацію кожної особистості, підвищує цінність кожної особистості, спонукає кожного до плідної, продуктивної і, як результат, творчої праці (див. врізи на С. 57-58).

Дослідження медиків, які свідчать про сутнісну (70%) залежність здоров'я людини від її способу життя, лише підтверджують антропологічні принципи християнського розуміння здоров'я як системної єдності духовного, душевного і тілесного устрою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексашина И.Ю. (составитель). Глобальное образование: идеи, концепции, перспективы. — СПб, 1995. — 104 с.
2. Амонашвили Ш.А. Как живете, дети. — М.: Просвещение, 1986. — 176 с.
3. Белецкая И.П. У порога иного бытия. — К.: Пролог, 2008. — 488 с.
4. Бех І.Д. Проблеми розвитку школярів та забезпечення їхнього здоров'я. // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2002. — №4. — С.24-29.
5. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. — К.: Либідь, 2006. — 272 с.
6. Вашенко Г. Виховний ідеал. — Полтава: Ред. газ. „Полтавський вісник”. — 1994. — 191 с.
7. Виступ з нагоди 2000-річчя святкування Різдва Христового на відкритті Міжнародних Різдвяних читань в м. Москва.
8. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. — Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г.Г. Вашенка, 1996. — 238 с.
9. Выготский Л.С. Педагогическая психология. — М.: Работник просвещения, 1926. — С.112 — 114.
10. Гоголь Н.В. Размышления о божественной литургии. Духовные сочинения. — К.: Свято-Макаріївська церква в Києві, 1999. — 144 с.
11. Грановская Р.М., Крижанская Ю.С. Творчество и преодоление стереотипов. — СПб: OMS, 1994. — 192 с.
12. Дорнан Дж. Стратегия достижения успеха. — Донецк: МЧП „ВИК”, 2005. — 164 с.
13. Драйден Г., Вос Д. Революція в навчанні. — Львів: Вид-во „Літопис”, 2008. — 542 с.
14. Егорычева И.Д. Личностная направленность подростка и метод ее диагностики // Мир психологии. — 1999. — № 1 (17). — С. 264 — 277.
15. Здоровье, обучение, воспитание детей и молодежи в XXI веке: Материалы международного конгресса. — Москва. — 2004. — 230 с.
16. Зеньковский В.В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии. — М.: Изд-во Свято-Владимирского Братства, 1993. — 224 с.
17. Ильин И.А. Путь к очевидности. — М.: Республика, 1993. — 431 с.
18. Информационный вестник медико-просветительского центра „Жизнь”. — Москва, 2000.
19. Кови С. Восьмой навык. От эффективности к величию. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. — 422 с.
20. Костів В.І. Методика виявлення рівня моральної вихованості дітей із неповних сімей. — Івано-Франківськ, 1996. — С. 40 — 46.
21. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї. — К.: Грамота, 2007. — 576 с.
22. Макаренко А.С. Книга для трудных родителей. — К.: Рад. шк., 1987. — 384 с.
23. Коменский Я.А. Великая дидактика. — М.: Издательство „Педагогика”, 1989. — С.131.
24. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). // Інформаційний збірник МОН України. — 2002. — №2. — С.3-22.
25. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти. — К.: Видавництво „Магістр-S”, 1996. — 256 с.
26. Пирогов Н.И. О цели образования. — Вера, молитва, Любовь: Сборник. — М.: Русский Духовный Центр, 1994. — 160 с.
27. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. — Самара: Издательский Дом „БАХРАХ”, 1998. — С. 174 — 180.
28. Силюянова И.В. Антропология болезни. — М.: Изд-во Сретенского монастыря, 2007. — 304 с.
29. Соловейчик С.Л. Педагогика для всех. — М.: Дет. лит., 1989. — 367 с.
30. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. — К.: Изд-во „Рад. Школа”, 1972. — 244 с.
31. Сухомлинский В.А. О воспитании. — М.: Политиздат, 1973. — 272 с.
32. Тихомиров Л.А. Социальное значение религии. — Вера, молитва, Любовь: Сборник. — М.: Русский Духовный Центр, 1994. — 160 с.
33. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. — В 2 т. — М.: Педагогика, 1974. — Т.1. — 584 с.
34. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. — В 2 т. — М.: Педагогика, 1974. — Т.2. — 450 с.
35. Ушинский К.Д. Собрание сочинений. — М. — Л.: Изд-во АПН РСФСР, 1948. — Т. 2. — 626 с. (С. 453)
36. Ушинский К.Д. Собрание сочинений. — М. — Л.: Изд-во АПН РСФСР, 1949. — Т. 6. — 447 с.
37. Франкл В. Человек в поисках смысла. — М.: Прогресс, 1990. — 368 с.
38. Франкл В. Сказать жизни „Да”: психолог в концлагере. — М.: Смысл, 2007. — 173 с.
39. Янушкявичене О.Л. Возрастная педагогика и психология. — М.: Издательский дом „Покров”, 2004. — 144 с.

**Інноваційна
школа**

МАЙСТЕРНЯ ШКОЛИ: ШКОЛА ДЛЯ ВСІХ І КОЖНОГО В ПОШУКАХ ПРАКТИЧНО- ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТНЬОЇ КОНЦЕПЦІЇ

*„Весь світ наш це лише школа, де ми вчимося пізнавати”
М. Монтень*

**Олена
ЧИНОК**

Директор
Гуманітарної
гімназії „Гармонія”,
кандидат філоло-
гічних наук, м. Київ

Сьогодні розмова не просто про приватну школу, навіть не про освіту в цілому, сьогодні розмова про нас із вами, про суспільство, в якому ми живемо.

У ньому все: і причини появи приватної школи, і її філософія, і її успіхи та прорахунки, і на-

віть „невизнання”.

Думаю, всі погодяться, що наші відносини з зовнішнім світом будуються в тій мірі успішно, наскільки нам вдається організувати свій власний внутрішній світ. Для індивідуальних особливостей людини – нахилів, здібностей, талантів – умовами розвитку і самореалізації є „суспільство для кожного”. І це зрозуміло: кожен хоче займатися улюбленою справою, яка в нього виходить, та й ще отримувати всі необхідні винагороди від життя. Але потрапляємо ми в „суспільство для всіх”, яке такі умови не завжди надає. В сучасному

„суспільстві для всіх” вважається успіхом, якщо ви домагаєтесь багатства, влади, слави або задоволення в той час, як у „суспільстві для кожного” визнано цінувати любов і свободу, але не свободу саму по собі, а як умову реалізації своїх здібностей, ідей, замислів.

Основні риси нової парадигми освіти визначено в Декларації прав людини, прийнятій ООН, де відзначається, що освіта має бути спрямована на загальний розвиток людини. Це принципове положення є майже в усіх сучасних зарубіжних програмах розвитку освіти, і в Україні зокрема.

Освіта не є чимось самим у собі, бо має становити відповідь на суспільні очікування, вчити когось для чогось і з певною метою. Вчитель, освітянин, повинен пам’ятати те, що не є тільки для того, щоб представити інші приготовані рецепти, подавати на тарілці охайно приготовані порції знань, але, перш за все, для того, щоб мотивувати інших до мислення. „Недостатньо багато знати, щоб бути мудрим”, – давно говорив Геракліт.

Світ навколо нас постійно вимагає креативності, вміння

приймати рішення, робити відповідний вибір, оцінювати людей, явища, речі.

Реалії сучасного світу не тільки вимагають наявності конкретних знань на якусь тему, але й створення певного погляду, визначення цілей, планування стратегії діяльності, передбачення результатів і виявлення альтернативних розв'язків.

Саме ці теоретичні положення і вимоги до сучасної освіти намагається реалізувати педагогічний колектив Гуманітарної гімназії „Гармонія”.

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ГІМНАЗІЇ

Головне питання, яке постало перед нашою школою: на які цінності орієнтуватися при побудові освітнього простору гімназії. Відповідь була така: на індивідуальні. Тільки на шляху до індивідуальних цінностей школи (як і суспільства) для кожного ми зможемо ще в школі забезпечити повноцінний розвиток здібностей, сформувати активні життєві цінності „суспільства для кожного”.

Розуміючи, що лише від нас залежить, як налаштувати життя наших гімназистів в умовах їх власних світів, нам необхідно було знайти відповідь на питання: що значить правильно організувати внутрішній світ гімназії. Думаю, відповідь була знайдена вже тоді, коли ми поняття „культура” обрали інтегративною ознакою об'єднання

Директор школи, ліцею, гімназії № 2'2009

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ЧИНОК

Олена Іванівна, директор Київської приватної Гуманітарної гімназії „Гармонія”, кандидат філологічних наук.

Народилася 2 грудня 1951 р. в м. Києві.

Після закінчення в 1969 році Київської середньої школи №108 Чинок О.І. працювала лаборантом кабінету хімії середньої школи №108.

В 1971 р. вступила на філологічний факультет Київського державного пе-

дагогічного інституту за спеціальністю „Російська мова та література”.

В 1975 р. закінчила з відзнакою Київський державний педагогічний інститут ім. Горького, отримавши спеціальність вчителя російської мови та літератури.

Після закінчення інституту була рекомендована на роботу — спочатку заступником секретаря комітету комсомолу, потім секретарем комітету комсомолу педагогічного інституту, де працювала до вступу в аспірантуру. В 1981 році вступила до аспірантури Київського державного педагогічного інституту за спеціальністю „Російська мова”.

З 1982 року розпочала викладацьку діяльність на посаді асистента кафедри російської мови Київського державного педагогічного інституту.

В 1985 р. успішно захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Після захисту дисертації була призначена заступником декана філологічного факультету та продовжувала роботу на кафедрі російської мови педагогічного інституту. За час роботи на кафедрі інституту неодноразово брала участь у роботі курсів підвищення кваліфікації вчителів російської мови з Польщі, Німеччини, Словачії.

В 1987 р. відбула у відрядження на кафедру російської філології Вищої педагогічної школи м. Бидгощ (Польща). Після повернення з відрядження, отримавши досвід роботи в Європейських вищих навчальних закладах, розробила практико-орієнтовану концепцію сучасної європейської школи. Вважаючи культуру універсальним принципом навчання, автор і колектив гімназії протягом 18 років створюють принципово новий гімназійний світ креативного освітнього простору, де народжується гімназист — особистість — вільна, розкута, духовно та інтелектуально багата. Освітній, культурологічний простір у своїй єдності представляють модель школи, де культура розуміється як джерело множинності життєвих шляхів дитини. ►

освітнього, культурологічного і життєстворюючого просторів школи. Саме такий підхід ось уже протягом 18 років дозволяє нам гармонійно розв’язувати проблему особистості гімназиста і гімназії, освіти в цілому. Школа, гімназія — для всіх, і ця ж сама школа, гімназія — для кожного. Для цього ми надали пріоритет побудові внутрішнього простору школи, орієнтованого на кожного гімназиста — повноцінний розвиток здібностей, набуття психологічного здоров’я, відчуття свободи, успішності від участі в будь-якій діяльності, робота думки, творчості. Активні цінності — це перспективні результати. І ось тут головне завдання школи полягає в тому, чим і як заповнити життєтворчий простір „школи для кожного”, щоб дітям завжди було цікаво, радісно і корисно спілкуватися, щоб діти спілкувалися не як два довідкових бюро, а ділилися тим, чим справді живе їх душа, разом думали про те, що дійсно хвилює їх. Лише так і може з’явитися співтворчість між дітьми, партнерство між дитиною і дорослим.

З цієї точки зору для побудови освітнього простору гімназії було обрано поняття „культура-образ світу” (наша освітня модель була представлена на виставці „Сучасна освіта — 2000”). Ми розуміли: якщо середовище школи не культивовано, то у такому просторі будь-яка інформація буде не впорядкована, не

вмонтована в культурне світосприйняття, і тоді уявлення учня будуть у фрагментарному, суперечливому стані.

Поняття „культура” трактувалося по-різному. Але головними її ознаками визнавалися такі: свідоме і шанобливе ставлення до спадщини минулого, здібність до творчого сприйняття, розуміння та реформування дійсності в тій або іншій сфері діяльності та відносин. Тому, безумовно, парадигма „культура” включала не лише гуманітарну, художню, а й інформаційну, технічну, економічну, правову, екологічну, психологічну, природничо-наукову тощо. Саме на рівні культури може найбільш повно виявитися індивідуальність особистості.

Нема потреби доводити, наскільки важким було це завдання. На наших науково-практичних семінарах з національно-культурних питань протягом 17 років кожному новому учню, вчителю, дітям початкової школи і нашим випускникам ми ставили одне і те ж саме запитання: „Який смисл ви вкладаєте в поняття «культура»”? Ми вже можемо додати понад 500 визначень, які запропонували нам наші діти, а аналіз їх нам підтвердив, що немає нічого важливого, що не входить у поняття культура (див вріз „Культура очима дітей” – С. 64).

Розглянувши безліч визначень поняття „культури”, ми віддали перевагу трьом визначенням актуального

Перетворюючи свої знання на дії, Олені Іванівні вдається готувати до майбутнього не тільки дітей, але й педагогів гімназії, що дозволяє школі створювати такий гімназійний освітній простір, який забезпечує вільний розвиток усіх здібностей дитини, формує особистість компетентну в широкому колі сучасного знання. Навчаючи інших, Олена Чинок постійно бере участь в роботі центрів Європейської освіти в Німеччині, Польщі.

Запропонована концепція дозволила автору і колективу гімназії працювати над розробкою моделі багатофункціональної школи, в якій формують особистість, здатну легко переходити від однієї системи знань до іншої. Вдало поєднуючи традиційну освіту з позаформальним освітнім середовищем, була розроблена модель Європейського виміру в освітньому просторі гімназії. Суть Європейського виміру полягає в інтегруванні європейської тематики в загальний зміст української шкільної освіти, формуванні в учнях відповідальних знань, особистісних та соціальних умінь та навичок для життєдіяльності в сучасному європейському співтоваристві. Отриманий досвід Чинок О.І. неодноразово представляла на чисельних семінарах і конференціях в Україні. Освітня модель школи була представлена в Японії (м. Вашімія), в Німеччині, в Страсбурзі, перед освітянами Росії, Туреччини, мером та освітянами Чикаго (США).

Чинок О.І. є автором 3 культуро-психолого-педагогічних щоденників та 3-х „Освітніх портфелів”, які супроводжують дитину у повсякденному житті, формують „поле культури” особистості.

Олена Іванівна має біля 30 науково-практичних праць, опублікованих в Україні, Польщі. З 2000 року є членом редакційної колегії науково-практичного журналу журналу для керівників „Директор школи, ліцею, гімназії”.

Гімназисти авторської приватної гуманітарної гімназії „Гармонія” – активні учасники міжнародних молодіжних проектів „Модель ООН”, „Модель ЮНЕСКО”, „Проектуємо Європу майбутнього” тощо.

Сьогодні гімназія „Гармонія” – Асоційована школа ЮНЕСКО, дипломант міжнародних виставок „Сучасна освіта” – 2000, 2006, 2007, номінант українського міжнародного проекту „Україна в III тисячолітті. Традиції. Інновації. Інвестиції”, альманахів „Діловий імідж України. Здобутки. Досвід. Визнання” – 2005, 2007.

Олена Іванівна Чинок має такі **державні та відомчі нагороди**:

- Нагрудний знак „Відмінник освіти України” – 2000 р.
- Почесна грамота Міністерства освіти і науки України 2002 р.
- Нагрудний знак „Василь Сухомлинський” – 2006 р.
- Почесні дипломи учасника Міжнародної виставки „Сучасна освіта в Україні”.
- Подяка Голови Київської міської державної адміністрації та Дніпровської районної у м. Києві державної адміністрації.

КУЛЬТУРА ОЧИМА ДІТЕЙ

Для дітей початкової школи:

Гая: „Культура — це виховані люди, коли ніхто не знущається один з одного, ніхто не кричить”.

Гена: „Культура — це коли усі поважають себе, ніхто не б'ється”.

Артем Ш.: „Культура — це добрі хлопчики та дівчата, вони роблять добрі справи, це хороші слова”.

Альберт: „Культура — це тоді, коли ніхто не кричить, не б'ється, поважають один одного”.

Аня: „Культура — це прибирання і чистота, коли люди пилюсять та миють і скрізь чисто”.

Артем Б.: „Культура — це родина, яка живе спокійно, нікуди не їде, не б'жить”.

Ярослав: „Культура — це життя; потрібно вчитися, все слухати, бути кращим учнем”.

Олексій А.: „Культура — це допомога іншим, повага”.

Соня: „Культура — це любов, коли всі допомагають один одному, коли всі товаришують і не б'ються”.

Олексій П.: „Культура — це коли допомагаєш вчителю, добре вчишся, гарно робиш уроки”.

Денис: „Культура — це коли нічого поганого не робиш”.

Для гімназистів старшої школи:

1. Культура — це основне, що відрізняє людину від тварини. В культурі розкривається здатність людини змінювати природу, суспільство і саму себе. Це вміння говорити і спілкуватися. (Д. Бондаренко)

Отже, перший стрижень — мовно-комунікативна культура.

2. Великі географічні відкриття мали неабияке значення для становлення географії і життя, а також для підтримання відносин з різними державами і навіть континентами. (Я. Веремеєнко)

Другий — інформаційно-технологічна культура.

3. Ми, європейці, дужі схожі. У нас одна віра, хоч з дещо відмінними традиціями. У нас схожі звичаї, свята і навіть казки.

Це нас об'єднує. (І. Войцеховська)

Третій — традиційно-побутова культура.

4. Слова „Ми всі різні” підкреслюють необмежені права людини, а „ми всі рівні” їх обмежують. (Б. Галкін)

Четвертий — демократично-правова культура.

5. Нашою метою має бути збереження величезного скарбу, що включає в себе і літературу, і філософію, і мистецтво — все те, за допомогою чого і заради чого ми розвиваємось і живемо. (Я. Комова)

П'ятий — мистецько-гуманітарна культура.

6. Люди повинні об'єднуватись, щоб вирішувати складні загальні світові проблеми. (Л. Матусевич)

Шостий — екологічна культура.

7. Ми не безліч стандартних „Я”, а безліч різних світів. Людина — це покликання, котре покладає на тебе певні обов'язки. Людиною стати — це мистецтво. Щастя й внутрішню гармонію забезпечує справжня мета у житті. (К. Полинська)

Сьомий — особистісна культура.

для нас поняття, які, на наш погляд, підкреслювали його ємність, інтегративність та універсальність:

1. Ф. Тромпенаарс і

Ч. Хемпден-Тернер: „Культура — це контекст, в межах якого відбуваються всі події; без контексту навіть правові питання втрачають своє значення”. „Всі культури схожі одна на одну стосовно дилем, які їй доводиться вирішувати, але вони відрізняються шляхами, які обирають”. „Культура єсть спосіб, посредством котрого сообщество людей решает проблемы и улаживает конфликты”.

2. **Ю. Ломтев:** „Культура організує себе у формі певного простору — часу і поза такою організацією існувати не може”.

3. **Жан Монне**, людина, яка була біля джерел організації Європейського Союзу, сказав: „Якби мені знову довелося приступити до інтеграції Європи, я найперше почав би з культури. Цінності її універсальні”.

Будуючи свій освітній гімназичний простір на інтегративній основі навколо поняття „багатокультурність світу”, ми поставили за мету **навчити культурі**.

Тому варто окреслити позицію гімназії щодо самого поняття „культура”. Ми розуміємо культуру як сукупність сутнісних характеристик людського суспільства. Зрозуміло, що в такому контексті культура розглядається не просто як сума мистецтва, літератури, науки, моральних цінностей тощо, а як найзагальніша, універсальна характеристика світу. Саме тому ми вважаємо, що світова культура — це не просто одна шкільна

дисципліна серед багатьох інших, а універсальний принцип навчання, у ній закладено все, треба лише скористатися цим якомога повніше. *Навчити культури – означає навчити всьому, що стосується „людини в світі”, „людини в суспільстві”, „людини в собі”.*

„Культура є особливий світ, створений людиною, де все є виявом людської сутності”, – таке визначення дала випускниця гімназії А. Гріч.

Але виникає питання: як навчити культури? Саме тому концептуальним є уявлення про три зазначені простори в гімназії, але це не розділення одного на три, а об'єднання трьох в одному. Якраз це об'єднання є завданням уроків блоку гуманітарних дисциплін в 5-6 класах (коли, здобувши початкову освіту – базу, гімназисти тільки починають вивчати безпосередньо культурний доробок світу) та в 11 класі (коли відбувається узагальнення, підсумовування). Для того, щоб навчити культурі, треба, поперше, знати її (це завдання освітнього простору), по-друге, існувати в ній (це завдання культурологічного простору), по-третє, усвідомити себе в ній (це завдання життєстворюючого простору). Не можна сказати, що в першому випадку задіяний розум, у другому – емоції, а в третьому – психіка. Ні в якому разі. Усі ці аспекти особистості працюють у кожному із зазначених просторів, змінюються лише акценти.

ТРИ В ОДНОМУ

Засадами формування освітнього простору стали:

- всі предмети розповідають про світ, але кожний своєю мовою;
- для оволодіння предметом треба знати його мову;
- не можна оволодіти мовою одного предмета, не знаючи мови інших;
- на кожному уроці ми знайомимося з однією часточкою світу з усіх боків;
- на кількох уроках з різних предметів ми досліджуємо цю часточку світу з усіх боків;
- яскрава, об'ємна картина світу може скластися лише з багатьох часточок, всебічно досліджених;
- очі і розум у кожного різні, тому кожний складає картину на свій лад;
- кожний такий „лад” вартий поваги, доброзичливості, розуміння;
- в кожній людині своя картина світу, суть в тому, щоб вміти її побачити.

Отримати освіту – значить навчитись бачити, чути, відчувати, усвідомлювати, розуміти світ і себе в цьому світі. Виходячи з цього, були розроблені і основні принципи побудови освітнього простору:

- формування нової ментальності гімназиста;
  - відхід від репродуктивного оволодіння знаннями;
  - міжпредметна інтеграція по вертикалі та горизонталі навколо тем (ідей) навчального року;
  - мовні дисципліни розглядаються як засіб пізнання світу, культури, діалогу зі світом і з самим собою, засобом презентації знань, рефлексії на набуті знання;
  - інформатизація навчально-виховного процесу.
- Культурологічний простір передбачає:**
- навчання культури, надання можливості дитині перебувати в просторі та часі, бути в центрі різних культур і цивілізацій, діяти в своєрідному каналі передачі знань, взаємодії та діалозі культур;
  - нове звучання традиційних народних та національних свят;
  - свята-дійства: „День усіх святих” (День європейських мов), Великі Сатурналії, дні Жіночого та Чоловічого імені, Бал Муз, свято „Пробудження природи” (день японської культури), Весняний бал, День подяки, День толерантності, День прав дитини, День родини, День Європи тощо. Такий підхід допомагає:
  - перевірити рівень знань гімназистів на практиці, поєднати знання про культуру і життя;
  - вчити жити за принципами мовної соціокультурної та пізнавальної толерантності;
  - бачити себе в культурі і культуру в собі;
  - стати носієм культури;
  - сформувати чітку систему цінностей в кожному гімназистові.

Життєстворюючий простір розкриває можливості кожного учня через систему дисциплін блоку „Я-концепція”. Так, мовна творчість, хореографія, у-шу, образотворче мистецтво, музика, театр, фізична культура, художня творчість розвивають здібності до творчості, можливості зорової пам'яті, образних асоціацій, уяви, художнього мислення та мовлення, формують систему уявлень про творчі здібності кожного.

Психологічні практики, тренінги, семінари формують пізнавальні здібності, супроводжують дитину в повсякденному житті, допомагають визначити карту інтелектуально-творчого розвитку „Я – сам”.

ПРОГРАМА „КУЛЬТУРА”

Універсальна програма „Культура” пропонується як основоположний курс культурологічного та життєстворюючого просторів, у межах яких гімназист набуде усвідомленого ставлення до себе як до культурної особистості, осягне норми, закономірності та постулати буття людини в процесі історичного розвитку людства.

Культура людства являє собою систему, що умовно розгалужується на три аспекти:

- людина як самоцінність культури;
- суспільство як спосіб існування людини;
- світ як сфери буття людини в суспільстві, які розкриваються *окремими поняттями, а саме:*
  - культура ставлення до себе;
  - культура ставлення до оточуючих;
  - мовна культура;
  - культура мислення;
  - культура творчості;
  - культура сприйняття мистецтва (естетична культура);
  - культура гуманітарного знання;
  - культура технологічна;
  - культура суспільних відносин;
  - фізична культура;
  - культура здорового способу життя і таке інше.

Мета курсу: сформувати стійке усвідомлення прагнення до різнобічного творчого самовдосконалення та саморегуляції на принципах морально-етичних, соціальних, технологічних досягнень світової культури.

Завдання курсу: забезпечити умови кожному гімназисту для:

- розкриття та вдосконалення власних морально-етичних та творчих якостей;
- формування інтересу до самопізнання та саморозвитку;
- засвоєння норм співіснування, необхідних людині у суспільній діяльності;
- формування відчуття причетності та єдності особистості до цілісної світової культури.

Розділи курсу:

- I. Культура ставлення до себе.
- II. Культура ставлення до інших.
- III. Мовна культура, культура спілкування.
- IV. Культура оволодіння інформацією.
- V. Культура мислення.
- VI. Культура творчої діяльності.
- VII. Культура сприйняття мистецтва (естетична культура).
- VIII. Культура ставлення до природи. Якість, вміння та навички, що підлягають активізації, розвитку, впливу та корекції протягом курсу.

I. Культура ставлення до себе:

- вміння розрізняти „добре” і „погане”;
- самооцінка та самоконтроль власних вчинків та дій;
- об’єктивність оцінювання своїх вчинків та вчинків оточуючих;

Секцією гуманітарних дисциплін були визначені основні концептуальні засади навчання та виховання *культурою* (див. вріз на С. 64).

ДИТИНА І СВІТ

Для реалізації концепції була розроблена освітня програма „Культура. 1–11 класи” Саме вона забезпечує *функціонування в гімназії освітнього, культурологічного та життєстворюючого просторів* (див. вріз на С. 66–68).

Слід зазначити, що парадигма „культура” – відкрита, синергетична парадигма. Вона корегується щорічно з врахуванням індивідуальних особливостей дітей потребами часу (див. табл. 1 на С. 68).

Розуміючи, що успішність гімназиста залежить від розвитку як загальних, так і спеціальних здібностей, пріоритетними напрямками діяльності гімназії стали освітні програми „*Мова і світ*”, „*Іноземна мова й спілкування*”, „*Інформаційне оточення*”, „*Інтегральне мислення*”, „*Пам’ять*”, „*Здоров’я*”, „*Екологія спілкування*”, „*Європейський вимір*”. Для реалізації цих програм визначаються для кожного класу теми (ідеї) року як з гуманітарних, так і природничо-математичних дисциплін (див. вріз на С. 69).

Інноваційний стиль діяльності педагогічного колективу гімназії щодо формування нового освітнього середовища дозволяє нам і

сьогодні реалізовувати три пріоритетні ідеї, без яких неможлива якісна освіта. А саме: „Єдність освітнього простору і множинність шляхів освіти”, „Гармонізація процесу освіти і його результату”, „Формування випереджальної, прогнозуючої освіти”.

НОВА МІСІЯ ВЧИТЕЛЯ

Нетрадиційність підходу до побудови освітнього простору гімназії потребувала нетрадиційних змін у структурі управління організації системи навчання й виховання, розподілі як обов'язків адміністративних, так і кожного вчителя, в плануванні роботи закладу в цілому та кожного класу, в проведенні методичної та інформаційно-аналітичної роботи, в системі контролю за рівнем навчальних досягнень учнів та рівнем фахової майстерності педагогів і ефективності виконання навчальних програм, системи оцінювання знань. Перш за все, це знайшло відображення у **філософії гімназії**:

- освіта має бути універсальною, а не вузькоспеціальною;
- розуміння гуманітарної освіти не тільки як філологічної, історичної, філософської, а як культурологічної концепції освіти;
- мовна, соціокультурна, пізнавальна толерантність – неодмінна умова навчання і спілкування;
- відсутність розподілу процесу на навчальний та виховний, його суб'єктів на дорослих та дітей; на поведінку в гімназії та вдома;
- діти-вчителі-батьки-пар-

- мотивація вчинків, поведінки у відповідності з ситуацією, суб'єктами спілкування;
- почуття честі та гідності;
- почуття обов'язку;
- культура зовнішності;
- культура здорового способу життя;
- воля, витримка, цілеспрямованість.

II. *Культура ставлення до інших:*

- дружельюбність, доброзичливість у стосунках;
- принципи довіри, поваги, взаємодопомоги, розуміння, толерантності; повага до гідності, честі кожного;
- вміння слухати інших;
- врахування думки інших;
- культура ведення диспуту, діалогу;
- дотримання правил етикету;
- тактовність;
- екологічна культура.

III. *Мовна культура, культура спілкування:*

- наповненість лексичного запасу;
- правильність та доцільність вживання слів у відповідності з літературними нормами мови, сформованість орфографічних навичок; чіткість, виразність мовлення (дикція);
- вміння правильно будувати висловлювання в усній та писемній формах;
- оволодіння орфографією;
- етика мовлення (вживання звертань, форм побажання, слів ввічливості);
- образність мовлення;
- передача мовними засобами вражень від почутого, побаченого, прочитаного;
- використання мовленнєвих виразних засобів (жестів, міміки, інтонації).

IV. *Культура роботи з інформацією:*

- сприймання та обробка текстової інформації;
- сприймання та обробка зорової (відео) інформації;
- культура сприймання та обробки аудіоінформації;
- культура запам'ятовування;
- розвиток уваги, уяви.

V. *Культура мислення:*

- вміння досліджувати об'єкт, ситуацію, проблему;
- спостереження, розуміння та встановлення зв'язків між причиною і наслідком;
- співставлення, виділення суттєвих ознак;
- деталізування;
- вміння робити висновки;
- вміння продовжувати думку;
- вміння уявляти;
- добирання раціональних способів розв'язання завдань;
- застосування знань у нестандартних ситуаціях.

VI. *Культура творчої діяльності:*

- бажання здійснювати творчу діяльність;
- інтерес до творчого пошуку, нових знань;
- прагнення досягти нових творчих результатів у поведінці та діяльності;

- літературна (мовна) творчість: написання творів, віршів, казок та інше;
- технічна творчість (конструювання, моделювання, рукоділля);
- творча зображувальна діяльність (малювання, ліплення).

VII. *Культура сприйняття мистецтва – естетична культура:*

- досконалість відчуттів, емоцій, пам'яті, дотепності, уяви, кмітливості.

VIII. *Культура ставлення до природи:*

- природозбереження;
- природовдосконалення;
- природовідновлення;
- захист людини від згубної дії природи.

Таблиця 1

ПРОГРАМА „КУЛЬТУРА” ДЛЯ 1 КЛАСУ.

Варіанти	<i>Іду від себе і до себе. Світ у мені і я в світі. Культура пізнання світу в собі та себе в цьому світі.</i>
Проблемні питання	<i>Культура спілкування: 1. У світі власного Я. 2. Стосунки: дитина – дитина (хлопчик і дівчинка); дитина – дорослий; дитина – природа.</i>
Напрями роботи	<i>- дати загальне поняття „особистості”; - ознайомлення з нормами культури спілкування та вироблення навички саморегуляції поведінки, самоконтролю; - формування уявлень про культуру спілкування, спрямованих на засвоєння етичних знань і правил поведінки дітей; - усвідомлення власного етичного образу та рівня його відповідності загальноприйнятим нормам, прагнення до самовдосконалення.</i>
Форми роботи	<i>Тижень ввічливості Психологічний практикум Хвилинка взаємної вдячності Міні-диспут „Власна точка зору” Рольова гра Екологічні спостереження Виконання творчих завдань на запропоновану тему як підсумок проведеної роботи</i>
Предмети	<i>Етикет Читання Світова дитяча література Психологія Художня творчість Образотворче мистецтво Театр Іноземна мова</i>

тнери, які розуміють та поділяють філософію один одного.

Виходячи з філософії гімназії, **планування роботи закладу** ведеться у 3-х просторах і починається з плану роботи колективу кожного класу (теж у 3-х просторах):

1. Кожний викладач планує свою роботу у 3-х просторах. Це забезпечує, з одного боку, реалізацію принципу єдності освіти і її результату, з іншого – професійну підготовку виховних заходів, спрямованих на формування полікультурної, поліпрофільної освіти.

2. Кожна секція (див. С. 69) теж планує свою роботу у 3-х просторах.

3. Інформаційний центр разом з заступниками директора створюють циклограму роботи закладу.

Такий підхід дозволяє нам залучити до виховної роботи як усіх викладачів, так і всіх дітей. Це не на словах, а на ділі дозволяє нам реалізувати принцип „Виховуємо – навчаючи, а відпочиваючи – пізнаємо”. Цим і пояснюється різноманітність системи виховної роботи в гімназії, адже викладачів – понад 40, і всі вони відповідають за виховну роботу, а не лише один заступник з виховної роботи. До речі, в гімназії його нема. За 17 років були здійснені спроби призначити його. Так, було простіше підготувати Новий рік... Мабуть, і все. Тому я як директор відмовилася від цієї посади, адже наші вигоди до виховної роботи як такої, яка дозволяє дітям, використовуючи свої зна-

ння, побути в новій соціальній ролі поруч зі своїми викладачами, презентувати свою практичну роботу так, щоб робота відображала особисте бачення, враховувала ідеї, традиції представників різних культур, навіть дітей, які навчаються в закладі, використовувала їх творчі наробки.

Це може зробити лише людина, яка поруч із дітьми. А з ними поруч – вчитель. Тому вчитель робить це.

Новим змістом наповнилася така колективна діяльність, як педагогічна Рада. Вона водночас стала науково-педагогічною та науково-методичною радою. На кожному засіданні ради відбувається (а відбувається їх 8-10 за рік) обов'язково розглядаються шляхи внутрішніх інновацій, спрямованих на забезпечення взаємозв'язку навчання та виховання, процесу та результату освіти, диференціації та індивідуалізації навчання, розвитку творчих здібностей, підвищення рівня якості знань.

Звісно, при такому підході змінилася функція вчителя. Сьогодні він не лише вчитель, а й консультант, партнер, керівник проекту, нарешті, менеджер. Ми переконані, що він постійно має навчатися, мати свій стиль, свою індивідуальну культуру.

ЗНАННЯ ТА ВМІННЯ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ

З огляду на швидкий темп змін та щораз більшу кількість факторів, які впливають на форму та зміст освіти, виникає необхідність ефективного управління. В контексті роботи вчителя з'являється питання: якими повинні бути його знання в галузі управління, які вміння повинен розвивати та вдосконалювати?

Знання про управління стає важливим елементом компетентності вчителя. Без цього важко сьогодні уявити ефективно та результативно виконання ролі партнера, менеджера та

ТЕМИ (ІДЕЇ) РОКУ для реалізації освітніх програм

Для секції гуманітарних дисциплін такими темами були: „Етика життя”, „Європейський вимір”, „Особистість дionча, творча”.

5 клас – „Збережена людиною мудрість світу”:

Від хаосу до порядку.

Європейські держави в єдиному домі.

Особистість і культурна спільність.

6 клас – „Людство і людина в пошуках законів життя”:

Я в суспільстві: людина – громадянин.

Ми громадяни Європи.

Морально-особистісне спілкування.

7 клас – „Людина як зосередження і носій моральних принципів”:

Пошук ідеалу людини і суспільства.

Ідеал Європейської людини.

Співробітництво – найвищий рівень взаємодії між людьми.

8 клас – „Моральний ідеал у світогляді різних культур різних епох”:

Людина – тростина, але тростина мисляча.

Національне і загальноєвропейське.

Спільна мова, цінності, орієнтації особистості щодо рідних мов.

9 клас – „Визначення життєвої позиції”:

Від просвітництва до національного відродження (культура як чинник гармонізації).

Європейська людина в Європейській державі.

Людина у пошуках сенсу життя.

10 клас – „Самовдосконалення – нескінчений рух до ідеалу”:

Між двох світів – особистісним та ідеальним.

Екологія Європейської відносин.

Самопізнання як засіб відкриття світу.

11 клас – „Людина у пошуках гармонії з собою і світом”

На вітрилах історії чи у своїй мушлі?

Творимо спільну Європу.

Духовність як визначальна характеристика особистості.

Секція природничо-математичних дисциплін обирала такі теми:

5 клас – „Моє довкілля – мій найближчий світ”:

Сонце – основне джерело енергії.

6 клас – „Земля – осередок життя”:

Рослина – „фабрика” перетворення сонячної енергії.

7 клас – „Все рухається в цьому світі”:

Всім живим істотам потрібна енергія.

8 клас – „Всесвітній закон взаємодії в природі”:

Екологічно чисті джерела енергії – крок.

9 клас – „Людина як цілісна суперсистема”:

Кругообіг енергії в природі.

10 клас – „Наш світ – нескінченне різнобарв'я”:

Закон збереження і перетворення енергії в природі.

11 клас – „Пізнання світу – одвічна проблема людського буття”:

Дія електромагнітних хвиль на живі організми.

Слід зауважити, що більшість із названих тем використовуються вже кілька років і лише деякі змінюються.

досягнення бажаних результатів навчальних заходів.

Навіть тоді, коли вчитель — тільки елемент структури, а управляє хтось інший,

знання допоможуть йому функціонувати в ній.

Багато понять зі сфери управління вже перейшло до сфери освіти. В таблиці 2 представлені вибрані терміни та їх зв'язок з роботою вчителя-менеджера.

Наш вчитель діє у визначеній суспільно-політичній діяльності, а вона впливає на систему освіти. Тому він повинен мати знання про систему елементів цієї діяльності, їх взаємозв'язки, взаємозалежності та види взаємодії.

Знання ключових питань, пов'язаних із функціонуванням освіти у державному, європейському та світовому контексті, становить істотний аспект **суспільної компетентності**.

Крім того, вчитель повинен вміти використовувати ці знання у своїй навчальній діяльності на етапах планування та реалізації. Якщо навчальна пропозиція вчителя співпадатиме з актуальними напрямками розвитку у сфері освіти, у нього буде більше можливостей отримати задоволення від ефективної діяльності (див. вріз на С.72 і табл. 3).

Бачимо, що взаємодія учасників навчально-виховного процесу може збільшувати або зменшувати ефективність роботи вчителя.

З почуттям професійної ефективності пов'язане почуття задоволення від роботи. Одна з концепцій описує два важливих фактори, які впливають на почуття задоволення: професійний комфорт та виконання про-

Таблиця 2.

ВИБРАНІ ТЕРМІНИ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З РОБОТОЮ ВЧИТЕЛЯ-МЕНЕДЖЕРА

Поняття	Вибрані характерні риси
Школа, яка навчається	<ul style="list-style-type: none"> - всі члени школи беруть участь в процесі навчання; - багато уваги приділяється командній діяльності, спільному творенню бачення норм і принципів поведінки, способів вдосконалення працівників; - всі дії повинні збільшувати ефективність роботи, якість послуг для учнів у школі, вчителів; - процес навчання відбувається в двох циклах: пошук вирішень актуальних проблем і аналіз існуючих норм та процедур з точки зору ефективності.
Управління через цінності	<ul style="list-style-type: none"> - основу такої школи утворюють її місія та цінності; - цінності організації ясно визначені та їх поділяють всі працівники; всі дії узгоджено із цими цінностями; - цінності інтегрують колектив; - робота в таких організаціях приносить всім задоволення та користь: задоволення дітей, батьків, вчителів.
Управління якістю	<p><i>Принципи, що керують таким видом управління, це:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - система мислення; - управління через дані; - постійне вдосконалення своєї роботи, яка розглядається в широкому суспільному контексті.
Стратегічне управління	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз актуального стану функціонування освітнього простору гімназії; - уявлення про мету, яку бажає досягти організація в майбутньому; - досягнення конкурентної переваги над іншими.
Управління проектом	<ul style="list-style-type: none"> - управління складними заходами; - окреслюються вимоги, кошти та час реалізації; - використання знань та вмінь; визначених методів роботи; осіб, які виконують проект з метою виконання очікувань замовників.

фесійних обов'язків. Останній фактор є дуже важливим у професійному виконанні ролі вчителя. Концепція підкреслює, що це багатоетапний процес удосконалення вчителя, що переходить до формування та введення в дію стратегії змін, оцінювання власної діяльності і в результаті призводить до якісного виконання професійних обов'язків. Кожен вчитель нашої гімназії намагається досягти цього етапу, щоб отримати задоволення від роботи.

А допомагає в цьому вчителю психологічна служба гімназії, яка виконує не лише функцію „швидкої допомоги” в разі конфлікту, а є осередком формування корпоративної культури всіх учасників освітнього процесу.

Корпоративна культура гімназії „Гармонія”:

- це система цінностей та норм, що народжуються в процесі співтворчості у відкритому просторі спілкування, порозуміння та поєднання цінностей;
- це основа для прояву кожної особистості на шляху досягнення вершин успіху.

Компоненти гімназійної корпоративної культури:

- система лідерства – управління через цінності, всеосяжний погляд на життя, харизматичність, креативність, відповідальність, цілеспрямованість;
- стилі вирішення конфліктів – трансформація на шляху до перетворень;
- діюча система комунікацій – діалоговий простір у співтворчості;
- статус особистості в гімназії – кожен є цінністю, разом створюємо синергію;
- прийняті лозунги – „Навчання найефективніше тоді, коли приносить радість”.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЗОВОГО РІВНЯ ОСВІТИ ДЛЯ ВСІХ

Говорячи про управління навчально-виховним процесом, якість внутрішнього контролю, не можна не сказати про наші Гімназіади. Виходячи з освітньої мети нашої гімназії про отримання учнями дійсно універсаль-

ВАЖЛИВІ ПИТАННЯ З ОГЛЯДУ НА СУСПІЛЬНУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ:

*світові напрями в освіті,
освітня політика,
зміни в освіті,
знання законів.*

Світові напрями в освіті

При плануванні своєї діяльності вчитель звертає увагу на сучасні зміни, оскільки його навчальна позиція має відповідати актуальним потребам майбутнього.

Вчителям необхідно знати напрямки розвитку європейських систем освіти. Про це можна дізнатися, читаючи розроблені програми та підписані європейські домовленості у галузі освіти.

Освітня політика

На діяльність вчителя впливає освітня політика.

Йому потрібно знати державну систему освіти та шляхи її вдосконалення, щоб його навчальна позиція відповідала завданням, які стоять перед системою освіти та вдосконалення вчителів у ХХІ столітті.

Для цього вчителю необхідні певні вміння, одне з яких – критична оцінка сучасної дійсності, в тому числі і освітньої, та вміння навчати інших критично мислити. Це потрібно для створення бажаного освітнього середовища.

Знання законів

Наш вчитель має орієнтуватись у питаннях освітнього законодавства. Тут не йдеться про вивчення напам'ять розпоряджень та указів, а знання про те, які правові документи регулюють діяльність кожної зі сфер освіти.

Вчитель має знати свій правовий статус, права дитини і бути впевненим, що його дії не суперечать чинному законодавству.

Етика в роботі вчителя

Вчителю необхідно знати основи етичного ставлення та вміти їх розвивати. У відповідній літературі описані чотири сфери, які формують етичне ставлення людини:

I сфера – взаємовідносини з іншими (родина, друзі, середовище);

II сфера – ставлення до себе (особливості спостереження, досвід, система цінностей);

III сфера – чужі установки та середовища;

IV сфера – власні установки та середовища.

Початком формування етичного ставлення є поведінка відносно інших людей.

Наш вчитель вміє аналізувати свою поведінку та керуватись такими принципами, які не будуть ображати інших і порушувати прав, одиниць або груп, з якими зустрічається в своїй роботі.

Етика вчителя безпосередньо пов'язана з процесом навчання інших на основі принципу толерантності.

Таблиця 3.

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ

При обговоренні компетентності вчителя варто звернути увагу на відчуття професійної ефективності.

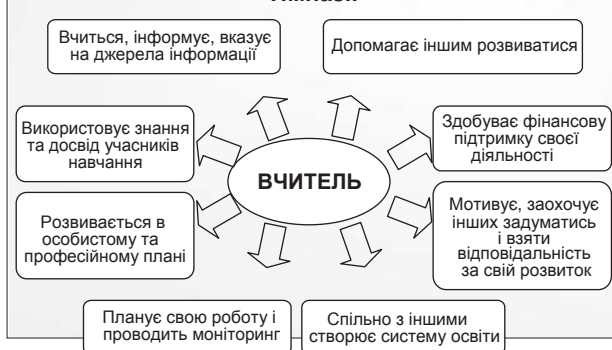
Фактори, які впливають на ефективність роботи вчителя	
Фактори	Коментарі
Особистість, знання, професійні вміння	В кожній людині свій стиль діяльності та поведінки, тому вчителі вибирають такий стиль, який їм підходить найкраще. На вибір стилю управління також впливає попередній досвід та звання.
Очікування та поведінка адміністратора	Стиль управління керівництва суттєво впливає на вибір стилю вчителя; тут має місце не тільки процес моделювання, але й потреба бути сприйнятним і позитивно оціненим.
Риси, очікування та поведінка учасників навчання	Це один із головних факторів, який впливає на вибір стилю управління; тому що поведінка учасників зумовлює ефективність роботи вчителя.
Вимоги, завдання	Специфіка завдання також впливає на стиль. Наприклад, у разі потреби нових ідей та творчого підходу авторитарне управління себе не виправдовує.
Культура і принципи діяльності організації	Культура організації впливає на очікування учасників навчання та поведінку вчителя. Якщо організація звертає увагу тільки на результати, вчителі будуть більше зосереджені на контрольних процедурах, ніж на процесі розвитку учасників навчально-виховного процесу.
Очікування та поведінка співробітників	Поведінка вчителів досить сильно впливає на вибір стилю навчання. Добре, коли вчителі переважно належать до згуртованих команд з подібними прикладами поведінки.

ного цілісного сучасного знання, з'явилася 8 років тому ініціатива проведення Гімназіади „Універсал” як огляду різнорівневої універсалізації, інтеграції та творчої обробки отриманих знань учнями I-III ступенів навчання (див. вріз на С. 75).

Для того, щоб показати, як практично здійснюються ідеї цілісної універсальної освіти на основі інтегративних категорій, які дають можливість розглядати достатньо глобальні проблеми, зупинимось на організації міждисциплінарної інтегративної діяльності. Слід відзначити, що в різні роки в ролі інтегративних виступатимуть різні принципи: об'єднання тем навколо поняття „культура”, розкриття проблеми через концентроване вивчення теми, наприклад, „Вода” тощо. Для кожного класу визначається підтема, яка враховує програмний матеріал класу, вікові особливості, інтереси та здібності дітей. За цією темою розробляються концептуальні карти – практичний шлях дослідження проблеми. В окремих випадках концептуальні карти могли поповнюватися алгоритмами розв'язання проблеми, автотидактами, за допомогою яких вчителі стимулювали до гнучкості, оригінальності й критичності досліджень, необхідних для успішного розв'язання задачі.

Таким чином, гімназисти відправлялися в непросту подорож від поставленої задачі до знаходження

Модель професійної компетентності вчителя гімназії

матеріалу, підходів до її розкриття, доказів, аргументації отриманих висновків, і обов'язкового оформлення роботи. В Гімназіаді беруть участь всі класи – з першого по одинадцятий.

Як правило, Гімназіада проходить у кілька етапів: написання письмових робіт з проблеми, розробка індивідуальних або колективних проєктів, написання есе.

Заключною стадією роботи є презентація досліджуваної проблеми на засіданні освітнього центру, під час уроку в класі, на гімназичній конференції за підсумками Гімназіади. Публічна презентація – захист своїх результатів, поглядів – дуже важлива й навіть найважливіша частина Гімназіади. З одного боку, кожний гімназист може по-новому оцінити свій труд – побачити сильні й слабкі сторони, а з іншого, знаходячись у ролі слухача, знайти асоціативні зв'язки своєї роботи з роботами інших гімназистів.

Освоєння інтелектуального простору, як ми всі розуміємо, неможливе без спільної діяльності. А спільна діяльність, безумовно, не може здійснюватися без мови взаємодії. На наш погляд, тут найбільш активно й починають розвиватися навички спілкування. Мовлення відображає процеси мислення, що відбувалися в свідомості людини.

Нам хочеться бачити своїх гімназистів, безперечно, високорозвиненими особистостями. Тому те-

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

Зміст роботи кожного викладача в трьох просторах шомісячно визначається на основі індивідуальних звітів. Аналіз результатів ефективності організації навчального процесу та практичного виконання завдань по підвищенню результативності навчання гімназистів враховується як для подальшого вдосконалення системи навчально-виховної роботи, так і при нарахуванні додаткових надбавок до зарплати.

Важливою умовою практичного здійснення інтегративного підходу до побудови навчально-виховного процесу є робота науково-практичних секцій. Їх в гімназії п'ять: секція гуманітарних дисциплін, секція природничо-математичних дисциплін, секція іноземних мов, секція „Я-концепція”, секція початкових класів. Інтеграція не може виникнути сама по собі, її потрібно формувати, вчити застосовувати. Ось чому саме на спільних засіданнях біологів, хіміків, фізиків, математиків, географів народжуються шляхи, концепції, форми інтегрування природничо-наукових знань, які ведуть до формування в уяві учня цілісної наукової карти світу. Всі науково-практичні секції мають свої папки з концепціями, планами робіт у трьох гімназійних просторах, протоколами засідань, схемами відкритих уроків тощо. Кожна секція проводить свій науково-практичний семінар. Так тема семінару секції гуманітарних дисциплін „Культура як образ світу”, секції природничо-математичних дисциплін „Загальні закономірності природи – шляхи пізнання”, загальногімназичні семінари: „Інформаційні технології навчання”, „Нові підходи до системи освіти в постіндустріальному суспільстві”, „Комунікативна компетентність вчителя”, „Європейський вимір в освіті” тощо.

Новий навчальний рік кожен наш викладач починає з презентації своєї концепції викладання предмету на секції. Вона обговорюється, якщо потрібно – вносяться зміни, а потім, у відповідності з навчальним планом гімназії, програмою викладання предмету, концепцією викладач заповнює свою сторінку на сайті гімназії, в якій передбачена інтегративна проблема і шляхи її розгляду, стратегія навчання, форми і методи, які буде застосовувати викладач, теми, які виносить для самостійної роботи і список літератури, що рекомендується для учня, тематика контрольних та атестаційних робіт тощо.

Саме з цієї сторінки викладача і учень, і батьки, і заступники директора з навчально-виховної роботи, розвитку та інформаційних технологій, і директор починають контроль організації навчально-виховного процесу в гімназії. Цей же матеріал, але вже в друкованому вигляді і в більшому обсязі знаходиться і в папці викладача. До нього додається вся необхідна для роботи, а в разі необхідності – контролю, документація: робочі програми з календарним плануванням, з визначенням тем відкритих уроків, форм прямого і непрямого навчання, тем для самостійної роботи, з надзадачею по формуванню тієї чи іншої культури при викладанні предмета в тому чи іншому класі, дидактичні матеріали, плани та сценарії виховних заходів, тематика проєктних робіт, автотести, алгоритми, концептуальні карти тощо. Все це знаходиться в папках в інформаційному центрі, який все більше стає і методичним, і аналітичним, і інформаційним, адже майже всі викладачі володіють комп'ютером і особисто набирають свої матеріали саме в інформаційному центрі. ▶

КРОКИ ДО СТВОРЕННЯ МОБІЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Серпень та січень – це найважчі для викладачів місяці: адже адміністрація гімназії влітку напрацьовує чимало різних форм, нових вимог до організації навчально-виховного процесу на основі результатів аналізу минулого навчального року, нових освітніх завдань, які треба врахувати викладачу в своїй роботі заздалегідь. Якщо викладач це робить своєчасно, то управління навчальним процесом, контроль за якістю знань проходить спокійно, вчитель майже не помічає його. Згідно плану внутрігінмазійного контролю відбуваються відвідування уроків адміністрацією, згідно плану науково-практичних секцій проходять уроки-презентації під час тижнів відкритих уроків кожної секції, які відвідують викладачі секції, батьки, адміністрація. Адже наша школа відкрита для батьків. Одразу ж після закінчення уроків відбувається і перше обговорення. В разі необхідності воно продовжується на нараді при директорі або заступнику, а потім на секції.

В свою чергу, кожна секція несе відповідальність за результати взаємо відвідування уроків викладачами своєї секції, результати якого фіксуються в карті спостережень за діяльністю вчителя та учнів. Важливою умовою здійснення контролю є робота центру моніторингу, який згідно положення про роботу центру та плану внутрігінмазійного контролю здійснює моніторинг якості знань. Результати аналізуються на нараді при директорі, а в разі необхідності на засіданні секції, доводяться до відома гімназистів на лінійці та батьків через електронний щоденник, який створено викладачами інформатики.

З метою поступової децентралізації управлінської системи закладу, створення мобільної системи освіти, яка спроможна швидко і ефективно реагувати на соціальні та економічні зміни в державі, задовольняти потреби батьків та їх дітей, використовуючи позитивний досвід роботи таких комісій в минулому році, в цьому навчальному році рішенням педагогічної ради ми затвердили згідно рекомендацій експертів Ради Європи та пропозицій щодо формування освіти в Україні наглядову раду в кількості 7 осіб.

Разом з тим, і в цьому році заступник директора з навчально-виховної роботи продовжує роботу спільно з кураторами по визначенню рейтингу кожного класу, кожного гімназиста як за результатами поточної успішності, так і за підсумками тематичних атестацій. Саме ці результати впливають на створення графіків індивідуальних занять на великих перервах, о 8.00 ранку до початку занять, по суботах для тих дітей, які з причин хвороби або з інших причин показали результат нижчий своїх можливостей. Результати рейтингів, моніторингів та спостережень наглядової ради обов'язково обговорюються на батьківських зборах в класах та на засіданнях секцій. На підставі аналізу приймаються відповідні рішення, які доводяться до відома батьків. Видаються накази.

Слід додати, що двічі на рік психологічна служба гімназії проводить анкетування батьків та дітей, яке завжди дає цікаві матеріали для роздумів як викладачам, так і адміністрації. Ця робота проводиться дуже коректно, і її результати не можуть бути використані для підготовки наказів, розпоряджень, а використовуються для індивідуальної роботи з усіма учасниками навчально-виховного процесу.

матична „планка” для презентацій дається висока. Заслуховування робіт повністю, окремих фрагментів робіт гімназистів, зачитування найбільш цікавих, проблемних, оригінальних суджень із гімназичних робіт учителем – все разом ненав'язливо в уяві дітей поступово створює розуміння проблеми, що обговорюється.

Вивчення навчального матеріалу в процесі підготовки та проведення Гімназіади дає можливість на реальному практичному матеріалі створювати узагальнено-сміслові системи знань, забезпечує їх інтеграцію, а також дозволяє кожному відкривати й завоювати нові для себе знання як результат потреби людини розуміти природні процеси, які відбуваються навколо неї, вирішувати життєво необхідні проблеми. В результаті в учнів формується інтегративне мислення, здатність оперувати найбільш загальними фундаментальними законами, освоювати на їх основі окремі закони різних наук, пояснювати явища оточуючої дійсності, відчувати причетність до колективного знання людства.

Роль учителя в такій формі організації учнівських завдань стає ключовою й полягає в планомірній і цілеспрямованій постановці задач відкритого типу, які в звичайному шкільному розумінні не мають відповіді, наданні допомоги в необхідних випадках, що

вимагає підвищення рівня його інтелектуальної культури й творчої активності.

Як показала практика проведення 7 Гімназіад, головна привабливість їх у тому, що Гімназіада розвиває й посилює інтерес учнів до процесу навчання, створює передумови для інтелектуального та морального розвитку особистості, забезпечує синтез знань та віри в розвиток здібностей дитини.

Особливо трепетно ставимось ми до написання творчого есе – заключного етапу Гімназіади. Матеріали есе гімназистів стали основою всіх презентацій знань по класах перед батьками. Так народжуються особистісно дивовижні, неповторні свята, місце в яких є для всіх дітей. Радіють діти, радіють батьки, радіють учителі. В травні гімназія перетворюється в „Большой” театр. Авторами спектаклю-презентації знань всіх гімназистів є самі діти. Адже сценарії свят-дійств дорослі, вчителі складають із висловів дітей, які взяті з дитячих робіт, підбирають для них музику, ставлять хореографічні композиції, які виконують гімназисти. Так народжувались всі свята-діяства останніх восьми років – свята, що виростили з гімназіадних робіт, 8 яскравих презентацій знань у квітні-травні місяці за темами: „Планета Земля – світ води навколо тебе”, „Ода світу та часу”, „Земля – наш дім у XXI столітті”, „Хто ми?!” тощо.

ВИТЯГ

з плану засідань наглядової ради гімназії у 2009 р.

Вересень – Взаємодія сім'ї та гімназії в процесі соціалізації учнів, підвищенні ефективності навчально-виховного процесу, рівня і якості знань учнів.

Листопад – Про результати класно-узагальнюючого контролю в 9 класі.

Лютий – Результативність форм та методів організації навчально-пізнавальної роботи 8 класу.

Квітень – Ефективність практичного впровадження нових освітніх технологій на уроках гуманітарного циклу для формування правової, мовної, морально-духовної, психологічної, інформаційної культури.

ЗАВДАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ГІМНАЗІАДИ:

- запропонувати гімназістам нестандартну форму демонстрації обсягу, глибини та якості отриманих знань як реалізації принципу єдності, що закладений у зміст гімназичної освіти;
- організувати презентацію та захист визначеної загальної універсальної проблеми;
- активізувати пізнавальну, інтелектуальну, пошукову та емоційну діяльність учнів закладу;
- спонукати гімназистів при розв'язанні комбінованих, комплексних та універсальних завдань продемонструвати відхід від репродуктивного оволодіння знаннями до реконструктивного та творчого рівня їх переробки (трансформації), перехід їх у власні світоглядні позиції, висвітлення та осмислення категорій, що виникають у результаті розв'язання проблеми в культурологічному аспекті з позиції взаємообумовленості явищ, понять, законів з метою створення цілісної картини світу як результату освітньої діяльності;
- проаналізувати та узагальнити рух знань учнів від конкретного до загального універсального на різних етапах навчання, від міфологічного до наукового уявлення картини світу;
- розробити такі критерії оцінювання знань учасників Гімназіади, які б були особистісно зорієнтовані на оцінку росту та розвитку здібностей кожного гімназиста, об'єктивно вели до самоусвідомлення ним власного шляху до нового самостійного знання;
- оцінити отримані результати з точки зору ефективності методик та технологій навчання, що діють в гімназії;
- зробити Гімназіаду традиційним весняним оглядом знань.

СТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ДЛЯ КОЖНОГО

Йде час. Він висуває свої цінності. Змінюється ставлення до освіти. Освіта стає цінністю для людини. Змінюється освітня парадигма гімназії: вона стає ще більш багатовимірною, відкритою, синергетичною, самоорганізуючою, динамічною.

Вкотре стає зрозуміло: освітній простір має бути більш різноманітним.

Тому цілком закономірно, що з часом відбулася зміна акцентів в освітній моделі гімназії і виведена нова її місія. Якщо протягом багатьох років ми відпрацьовували принципи побудови і зміст освітнього середовища гімназії навколо інтегративної категорії „Культура – образ світу”, віддаючи пріоритет освітньому і культурологічному простору школи, то тепер до них на правах рівного долучився і життєстворюючий простір гімназії.

Сучасний вік – це вік інформації, новітніх технологій, запровадження яких супроводжується прискоренням фактично всіх сфер життя. Такі умови вимагають від людини вміння відповідно реагувати на процеси, що відбуваються, швидко і грамотно приймати рішення. В цьому контексті нові вимоги постають перед системою освіти, коли замість завдання „дати знання” на перший план ставиться завдання „навчити користуватися знанням”. Фактично, колишнє поняття „оволодіння знанням” набуває більш глибокого значення: учень не лише засвоює навчальний матеріал, але й вчиться ним вільно оперувати, розв’язувати допомогою певні практичні завдання.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА

Формуючи життєтворчий простір школи, ми спробували пов’язати питання освіти гімназистів щодо важливих місцевих і світових проблем, таких, як розвиток, довкілля, монокультурні відносини, мир, здоров’я, освіта й самоосвіта, інформація та ін. з освітою у сфері прав людини.

Новою інтегративною категорією побудови освітнього середовища закладу було обрано „права людини”.

До речі, гімназисти, вчителі були готові до цього. Адже на основі правової культури гімназія вже розробила конвенцію прав гімназистів, прийняла декларацію толерантності, які доповнювали кодекс гімназії (див. вріз на С. 78).

Вибір найбільш відповідного способу залучення учнів до роботи й організація освітнього процесу значною мірою залежали від нашого спільного розуміння концепції навчання у неформальній освіті в молодіжному русі, розвинутий доктором Паси Сальсбергом, суть якої полягає в наступному: „Навчання – це процес, який пов’язаний не лише з функцією школи чи інших організованих навчальних закладів. Значний об’єм змістового навчального досвіду набувається поза формальною системою освіти: на робочому місці, в сім’ї, в різних організаціях і в бібліотеці...”

В основі нашого навчання є розвиток критичного мислення, здатності до дії, до розв’язання конфліктів, вироблення навичок і здібностей щодо створення культури позитивного ставлення до людини, її прав, формування її соціальної активності, вміння повною мірою використовувати ідеї, які учні можуть внести, займаючи активну і відповідальну громадянську позицію, що відповідає цілям і завданням комплексної, інтегрованої і послідовної молодіжної політики, заснованої на принципах Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод і Європейської соціальної хартії „вчитися жити разом”, як в межах одного класу, однієї школи, одного суспільства, так і між різними суспільствами. Це один із головних принципів, рекомендованих у звіті ЮНЕСКО про освіту в XXI столітті.

ШКОЛА ЯК ЖИТТЄСТВОРЮЮЧИЙ ПРОЕКТ

Школа – це проект майбутнього життя. Вона має випереджати сьогоденне життя. І для того, щоб феномен композиції діяв у кожній дитини, ми маємо допомогти їй ще в ранньому дитинстві, в школі спілкуватися зі світом і розуміти його більшою чи меншою мірою тією чи іншою мовою, кожному створити свій шлях розвитку, де й буде відшліфовуватись його індивідуальна мова розуміння світу і вияв себе. Тому створили в гімназії умови для формування та застосування *ключових компетенцій*, які складатимуть у подальшому *модель цивілізаційної компетентності випускника* і забезпечуватимуть *стале прагнення до самоосвіти в галузях:*

- загальнолюдської та національної культури;
- мови та мовлення;
- інформації;
- права;
- громадянської освіти;
- екології;
- здоров’я;
- економіки та споживання.

Процес формування компетентності на основі програми „Культура”, безумовно, відбувається у трьох гімназійних просторах: освітньому, культурологічному і життєстворюючому. Лише за цієї умови можливо формування не просто навичок і вмінь, а саме компетентності. При цьому процес повинен мати зустрічний характер, про-

ходити так, щоб навички, набуті на уроках, отримували б розвиток і у формах неформальної освіти, а досвід, отриманий поза уроком, давав би змогу більш точно й повно висловлювати власну думку на уроці, формувати власне бачення предмету та індивідуальний метод пізнання, що у підсумку давало б життєвий досвід для розв'язання окремих завдань і досягнення цілей. Для цього дітям запропонована робота над довгостроковими проектами:

1. „Вчимося жити” – для початкової школи (див. вріз на С. 80).

2. „Національно-культурне розмаїття і шляхи гармонізації відносин в сучасному світі” – з гуманітарних дисциплін для середньої та старшої школи.

3. „Сталий розвиток” – з природничих дисциплін для середньої та старшої школи.

Реалізація проекту вимагала від учителів-керівників тієї та іншої сфери знання розробки трьохвимірної моделі формування компетентностей у трьох просторах, створення семисходинового алгоритму формування кожної із компетентностей (див. вріз на С. 78).

У гімназистів початкового рівня формується система цінностей сучасної людини. Кожен із них має їх розуміти, пояснювати їх значення, для чого вони потрібні, як впливають на життя особистості. Наприкінці цього періоду гімназист долучається до розуміння цінностей своєї

Для введення в життєтворючий простір школи ціннісних компетентностей сучасної освіти ми обрали два, на наш погляд, найефективніші методи: метод модульного конструювання життєвого простору гімназії та метод проекту. З точки зору А. Алексюка, модуль – це „відносно самостійна частина навчального процесу, яка містить, насамперед, одне або кілька близьких за змістом і фундаментальних за значенням понять, законів, принципів...”, одним із найпоширеніших значень якого є функціональний вузол автономних педагогічних зусиль, дидактичних і методичних спрямувань на розвиток певних рис особистості. Проект – це сучасний практичний метод, який може застосовуватися не лише в рамках шкільних занять, але й за межами школи.

Проте ми розуміли: цей процес стане реалістичним, а не декларативним тільки тоді, коли молоді покоління приймуть ідею європеїзації, відродження європейської сутності України, орієнтуватимуться в подальшому житті саме на європейські буттєві, світоглядні та свідомісні цінності, почуватимуть себе неодмінно частиною цього простору.

Саме цьому і була присвячена наступна гімназіада: „Україна – Європа – єдиний культурний простір”.

Проаналізувавши результати гімназіади, ми сміливо запропонували дітям 49 практичних вправ і технологій, пов'язаних з проблемами прав людини в різних галузях, а саме: „Безпека особистості”, „Глобалізація”, „Здоров'я”, „Навколишнє середовище”, „Освіта”, „ЗМІ”, „Демократія” тощо.

Створивши можливість вибору найбільш прийняттого способу навчання за одною із запропонованих тем, ми запропонували дітям неформальну і позаформальну освіту, ступінь свободи стосовно змісту, часу і форми занять. Друга половина дня поруч з традиційними індивідуальними заняттями, виконанням домашніх завдань, роботою творчих студій стала включати роботу творчих лабораторій, освітніх центрів, проектних студій, що дозволило 100% дітей охопити неформальною освітою. А супроводжує їх у цій цікавій, але непростій роботі по саморозвитку, самовизначенню ще одне вагомє надбання гімназії – *Освітній портфель*. Їх в нас вже 7.

За допомогою Освітнього портфеля кожний гімназист може перетворити свій освітній шлях на безперервний процес самоосвіти, під час якого має можливість сформувати досвід демократичної, толерантної поведінки та комунікації, бути освіченим з питань розвитку культури та демократії в різних країнах світу, розвивати своє конструктивно-критичне, креативне мислення, стати носієм універсальної системи духовних цінностей, бути володарем своєї мови. Особисто для мене Освітній портфель – засіб залучення гімназистів для неформальної освіти в проектних студіях, клубах, під час ділових ігор, також Освітній портфель надає мені можливість діалогу з дитиною та її родиною з питань вивчення мов, створення лінгвістичної бази даних.

Позаформальне і неформальне середовище є взаємопов'язаними елементами процесу безперервного навчання, в ході якого гімназист виробляє певне відношення і цінності, набуває знання й навички під впливом навчання, ресурсів свого оточення, свого щоденного досвіду. Участь у позаформальній освіті означає будь-яку сплановану програму особистої і соціальної освіти гімназистів, покликану покращити визначений набір навичок та вмінь за межами традиційного навчального плану (див. вріз на С. 76).

Коли школа замислюється над тим, яке суспільство будувати, яких випускників готувати, щоб вони були успішними в житті, потрібно спершу визначитись, що є для них успішність. В нашому неспокійному, диференційованому суспільстві з розмитою системою цінностей це складно. Але треба спробувати (див. вріз на С. 78).

ЗНАННЯ, ВМІННЯ, НАВИЧКИ Й СТОСУНКИ, необхідні у правозахисній діяльності

Ми звернулися до рекомендацій вітчизняних та зарубіжних учених і педагогів, соціологів і психологів, *експертів Ради Європи* щодо молодих людей. Які ж саме знання необхідні молоді, щоб глибоко розуміти питання прав людини? Які навички та стосунки будуть вимагатися від них у правозахисній діяльності?

Знання та розуміння:

Основні поняття: свобода, справедливість, рівність, людська гідність, недискримінація, демократія; універсальність, права, відповідальність, взаємозалежність і солідарність.

Думка про те, що права людини є основою для вироблення та узгодження стандартів поведінки в сім'ї, в школі, в суспільстві, в усьому світі.

Різниця між громадянськими (політичними і соціальними) та економічними правами.

Різниця у сприйнятті та усвідомленні прав людини в різних країнах, в різних прошарках одного суспільства, різні джерела їх легітимності, включаючи релігійні, моральні та правові.

Основні соціальні зміни, історичні події та причини, що призвели до визнання прав людини.

Основні міжнародні правові документи, метою яких є захист прав людини, такі як Загальна декларація прав людини ООН (ВДПЧ – *рос.*), Конвенція ООН про права дитини (КПР – *рос.*), Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (ЕКПЧ – *рос.*).

Місцеві, національні і міжнародні організації, неурядові організації та окремі особи, які працюють на підтримку і захист прав людини.

Навички:

Навчання для засвоєння прав людини.

Активного слухання та комунікація: вміння вислуховувати різноманітні погляди, відстоювати свої власні права та права інших людей.

Критичного мислення: знаходження значимої інформації, критичне оцінювання доказів, усвідомлення упередженості, впізнання різних форм маніпулювання та прийняття рішень на основі аргументованих суджень.

Співпраці і позитивного розв'язання конфліктів.

Участі в роботі соціальних груп та їх організації.

Діяльність, спрямована на поступ і захист прав людини на місцях та в усьому світі.

Стосунки і моральні цінності:

Виховання через права людини.

Відчуття відповідальності за свої дії, прагнення до особистого розвитку та соціальних змін.

Допитливість, відкритий розум і розуміння цінності розмаїття.

Співпереживання та солідарність з іншими, прагнення підтримати тих, чий права опинились у небезпеці.

Відчуття людської гідності, власної значимості та значимості інших незалежно від соціальних, культурних та релігійних різниць.

Відчуття справедливості, прагнення працювати для досягнення ідеалів свободи, рівності та поваги до різноманітності.

Зіставлення двох типів рекомендацій показало, що вони мають спільну смислову спрямованість на багатоаспектний розвиток особистості й водночас її правову освіту, яка допоможе не лише усвідомити різноманітні погляди, переконання, ставлення до цінності сучасного багатокультурного суспільства, але й допомогти юним знайти шляхи використання цих відмінностей із позитивним результатом.

родини, свого класу, своєї школи.

У *гімназистів середнього рівня* формується культура (мовна, інформаційна, правова, демократична, екологічна, здоров'я, споживча, етична), розкривається її зміст, створюється алгоритм формування, виробляються правила володіння інформацією по кожному напрямку культури, підводиться правова база під правильне її використання, формується культура інформаційної, екологічної, мовної, споживчої, демократичної поведінки гімназиста в гімназії, в родині.

У *гімназистів старшого рівня* поглиблюється розуміння набутої культури не лише на рівні родини, класу, гімназії, а й на рівні громадянина свого міста, своєї країни. Це дозволяє розуміти свою соціальну роль, сприяє створенню вільної особистості, яка знає свої права на право володіти інформацією, мати екологічно чисте середовище, розмовляти та вивчати рідну мову тощо. Правове підґрунтя по кожному напрямку моделі цивілізаційної компетентності допоможе сформулювати вміння захищати свої права та розуміти і виконувати свої обов'язки. Широка поінформованість гімназистів засобами неформальної освіти в освітніх центрах, у проектних студіях та вміння шукати і використовувати інформацію під час самоосвіти сприятиме формуванню

у кожного гімназиста ключових компетентностей, визначати для себе пріоритетність кожної з них, робити вибір, визначати, які з них потрібні для розвитку своєї власної моделі життєвої компетентності, для реалізації власних життєвих цілей, для досягнення успіху в майбутньому, для створення власного життєвого проекту ще в школі. Саме на цьому рівні на основі системних знань з предметів у поєднанні з практичними навичками, набутими під час роботи в освітніх центрах, в студіях життєвого проектування, над проектом, в Інтернеті, в бібліотеці, самостійно вдома, у гімназистів формується уявлення про комплекс необхідних предметних та життєвих компетентностей, необхідних для функціонування в полікультурному, економічному, інформаційному, екологічному, правовому, мовному просторі сучасного європейського співтовариства.

Ми допомагаємо кожній дитині, яка творчо ставиться до своєї справи, помітити ті знакові ситуації, які викликають у неї натхнення, в оточенні яких легко працюють її фантазії та уява, легко стає зрозумілим те, що пояснюють, легко висловлюється те, що хочеться пояснити. Допомогти визначити кожному для себе саме „його” середовище, в якому легко стає зрозумілим і легко висловлюється все нове, — це вже півсправи для тих, хто хоче чогось до-

10 ЗАПОВІДЕЙ ТОГО, ХТО ВЧИТЬСЯ

Були прийняті та ухвалені групою експертів під час проведення ділової гри для учнів 5-11 класів „Освіта: формальна — неформальна, пошук-результат” 2 жовтня 2008 р.:

- Поставити за мету отримання знань.
  - Бути системним у здобуванні освіти.
  - Визначити власні життєві пріоритети.
  - Правильно розподіляти час для навчання і відпочинку.
  - Крім навчання в школі, здобувати знання самостійно та шляхом включення в інституції неформальної освіти.
  - Пізнаючи нове — аналізувати.
  - Використовувати знання, уміння та навички у повсякденному житті.
  - Бути наполегливим і вміти конкурувати.
  - Поважати альтернативну думку інших одночасно вмійучи толерантно, але максимально обгрунтовано доводити свою точку зору.
  - Дотримуватись хоча б мінімальних норм етикету, контролювати себе в різних ситуаціях.
- P.S.: Не забувати всі ці заповіді.

ОРГАНІЗАЦІЯ СВОГО ЖИТТЯ В БАЖАНОМУ НАПРЯМІ

Користуючись практичними методиками і технологіями моделювання інформації, знань, які забезпечують дитині успіх у її діяльності, відкриті *Білозеровим С.М.*, ми допомагаємо дітям ще в школі організувати свій внутрішній психологічний світ самостійно для організації свого життя в бажаному напрямі.

Обставини та цілі застосування так званого *методу композицій* у сфері освіти надто широкі і багатоманітні, наприклад, коли:

- настав час розібратися з собою і зрозуміти свої інтереси;
- необхідно фільтрувати потоки інформації і залишати тільки потрібне;
- хочете організувати творчі уроки моделювання знань;
- вам необхідно зацікавити учнів своїм предметом;
- ви створюєте свою систему знань для викладання.
- Для цього:
  - не катувати пам'ять, а цікаво і по-своєму організувати в ній знання;
  - не просто знати, а з цікавістю, всебічно і глибоко розуміти предмет;
  - вивчаючи будь-яку тему, мати особливе її бачення і розуміння;
  - перетворити нові ідеї, погляди, оцінки, варіанти;
  - захопитись формуванням свого методу пізнання і самоосвіти.

Композиції створюються в психіці для регулювання найрізноманітніших видів взаємодії людини і світу. Вони поступово і невідворотно з'являються і самоорганізуються у всіх — у вчителя, учня, режисера, актора, підприємця, політика, композитора — отже, в будь-кого з нас. Кожна композиція відповідає не за дію однієї з психічних функцій, таких, як сприйняття, увага, мислення чи пам'ять, а за виникнення окремої дії, поведінки, періоду життя. Композиції створюються водночас з розвитком конкретної організованої активності людини і зберігається в пам'яті як її життєвий досвід.

КОЛЕКТИВНИЙ ПРОЕКТ „ВЧИМОСЯ ЖИТИ”

Модуль I. „Вчимося пізнавати”

Спрямований на розуміння того, що вчить не лише школа, що значний об'єм змістовного навчального та життєвого досвіду набувається поза формальною системою освіти.

Мета: створити безперервний процес навчання шляхом включення в навчальний процес гімназії неформальних та позаформальних форм навчання, і на основі цього допомогти дітям ще в школі організувати свій внутрішній світ життя в бажаному напрямі, в ході якого гімназист виробляє певне ставлення і цінності, набуває знань і навичок під впливом навчання, ресурсів свого оточення, свого щоденного досвіду.

Модуль II. „Вчимося працювати разом”

Спрямований на формування у гімназистів навичок ефективної комунікації, створення умов практичної діяльності для формування ключових компетентностей, на розвиток власної гідності, на усвідомлення своїх прав, обов'язків, відповідальності за свої дії.

Мета: навчити творчості, виховувати самостійну особистість, яка вміє приймати рішення і нести за них відповідальність, вести дискусію, аргументувати та чути аргументи опонента, закріпити навички толерантного ставлення до іншого учасника діалогу, навчити кожну дитину спілкуватися з іншими дітьми, виконувати спільні завдання на основі отриманих знань і ефективної взаємодії, віднаходити ту нову грань життєвої практики дитини в школі, яка їй допоможе її побачити себе, змоделювати свою поведінку, способи діяльності в різних умовах.

Модуль III. „Вчимося жити”

Спрямований на формування у гімназистів бачення життєвих перспектив, відповідальності за своє майбутнє, розвиток навичок критичного мислення, вміння оцінювати свої дії, підсилення впевненості в собі та здатності брати на себе відповідальність, визначати власні пріоритети.

Мета: сформувати в гімназистів комплекс життєвих компетенцій, бачення власних можливостей та конкретних дій щодо успішної життєвої самореалізації, визначити зони практичної діяльності гімназиста, життєво важливих для його подальшого життя, створити кожному гімназисту свій шлях розвитку, де й буде відшліфовуватися його індивідуальна мова розуміння і вияв себе, власний життєвий проект ще в школі.

могтися в житті, хай це практичний бізнес чи життєва задача. Зверніть увагу, я говорю про свободу творчості, яка можлива у позаформальному середовищі навчання, бо, об'єднуючи дітей різного віку, класів, інтересів на засіданні Євроклубу, під час гри „Всі різні – всі рівні”, під час виступу на засіданні освітнього центру, під час роботи в проектній студії і т. ін., ми даємо можливість кожному учаснику цього дійства збирати крупинки окремих замальовок, думок, слів, фраз, проаналізувати точку зору на те, що хвилює, і як результат, мати своє нове знання чи переконатись в тому, що ви все саме так розуміли ще до цієї зустрічі.

Робота в творчих майстернях та студіях допомагає гімназисту реалізувати свої індивідуальні здібності, перевірити себе в тому чи іншому виді майбутньої фахової діяльності. В них все: і диференціація, і варіативність, полікультурність, і багато-профільність, і інтеграція загальної і допрофесійної освіти. Тому не дивно, що перетворюючи класи на творчі майстерні за сімома напрямками, ми зберегли можливість формувати у дітей широку загальну культуру і поінформованість у багатьох суміжних галузях, з одного боку, а з іншого – створивши комп'ютерні профільні модулі в кожній майстерні, забезпечили можливість враховувати індивідуальні нахили дітей до певного виду діяльності в межах єдиного освітнього простору класу. А в результаті – створення потужної інформаційної бази комплексних знань, які необхідні на сучасному етапі громадянину України для існування в європейському співтоваристві. На наш погляд, без введення додаткових навчальних предметів, за допомогою інтеграції знань з таких базових навчальних предметів, як світова історія та історія України, географія, українська, зарубіжна лі-

тератури, іноземні мови, основи правознавства, інформатика, основи економіки тощо ми зможемо забезпечити полікультурні знання про Європу, світ в цілому, а інтеграція з природничо-математичним блоком дисциплін допоможе збагатити комплекс знань та вмінь, сприятиме досягненню необхідних компетентностей щодо вміння логічно мислити, застосувати аналітичну та логічну послідовність, бути інформаційно грамотним.

В результаті – створення моделі багатофункціонального освітнього середовища, Майстерні школи – школи для всіх і кожного, не як заміну основної функції школи, а як її посилення, наближення до базових потреб дитини, родини, суспільства в цілому. Такий підхід дозволяє сфокусувати свою увагу на домінантних видах ціннісних орієнтацій сучасної європейської освіти, сформувані „*поле культури*” гімназиста.

Також розкрити зміст освітньої парадигми „культура ХХІ століття” у широкому розумінні слова, визначити, що є культура для кожного учасника освітнього процесу – врешті-решт розширити можливості малокомплектної школи щодо реалізації поліпрофільності, полікультурності навчання, які забезпечують інтеграцію у суспільство кожного випускника, підвищують його спроможність до розвитку протягом життя.

ЩО ОТРИМУЄ КОЖЕН УЧЕнь?

1. Можливість переробки й засвоєння більших потоків інформації.
2. Умови для самоорганізації індивідуального навчання прямо в класі.
3. Зростаючий інтерес до всіх предметів.
4. Інтелектуальну пам'ять – ворога зубріння.
5. Формування і усвідомлення особистого бачення предметів, що викладаються, та індивідуального методу пізнання.
6. Можливість ствердження власного „Я” соціально прийнятними способами.

ЩО ОТРИМУЄ ВИПУСКНИК?

Можливість обрати вищий навчальний заклад будь-якого профілю та спеціальності (Діаграма 1).

ЩО ОТРИМУЄ КОЖЕН ВЧИТЕЛЬ?

1. Можливість самостійного синтезу, аналізу і вдосконалення свого індивідуального підходу до навчання.
2. Нові стосунки з учнями щодо поглибленого вивчення предмета і міждисциплінарних проблем.
3. Розкриття індивідуального творчого обличчя кожного учня.
4. Можливості накопичення об'ємів знань, які засвоюють учні, на більш глибокому рівні їх пізнання за рахунок природного творчого потенціалу, який виходить за рамки обов'язкової програми під час кожного уроку.
5. Збагачення своїх знань про предмет шляхом злиття індивідуальних учнівських уявлень про нього.
6. Умови для взаємного обміну вчительськими моделями, на базі яких формується єдина концепція вчителів однієї школи – школи зі своїм індивідуальним обличчям.
7. Підвищення формальних показників дисципліни й успішності.

ЩО ОТРИМУЄ ШКОЛА ТА ЇЇ ДИРЕКТОР?

1. Можливість підвищення рівня освіти.
2. Відродження поняття Школи як особливої неповторної моделі концептуалізації знань, за якою стоїть своя методологія розвитку і свій особливий метод, завдяки яким учням передаються знання за умови виконання обов'язкових вимог з усіх предметів.
3. Можливості для універсальної освіти.
4. Основи для самостійного, вільного розвитку освітнього процесу без жорстких направляючих обмежень центру.

НАШІ ПЕРЕМОГИ

„Можна написати книгу про отримані досвід, враження, емоції, зацікавленість та знайомства на цих освітніх заходах. Впродовж цих освітніх програм я переконався, що принципи, які сповідує наша гімназія, засновані на довірі та взаєморозумінні. Хочу наголосити, що всі заходи у своїй основі були складені відповідно до важливості прав людини та прав дитини. Саме ці два пункти є дуже болючими для України. Європейські інституції завжди були на стороні прав людини та прав дитини. Це ще одна мета, яка єднає нас з Європою. Багатьом здається, що вже так багато зроблено, так багато нас єднає. То чому ж українського прапора немає на обрії Європейського Союзу? Тому, що обговорювати ідеї, розмовляти про своє майбутнє та постійно скаржитися на своє життя – це не вихід із сучасного становища нашої держави. Треба втілювати найпозитивніші ідеї, висновки, результати, побажання у реальне життя. І робити це треба починаючи саме з себе”, – ці слова належать Артему Шалейко.

Діаграма 1

Результати вступу випусників 2008 р. до ВНЗ

Модель багатофункціонального освітнього середовища

Гуманітарна гімназія „Гармонія” – це той навчальний заклад, який сприяє розвитку демократичної культури, формування необхідних для проживання в європейському суспільстві компетентностей, політико-правових і соціально-економічних знань.

Гімназисти беруть активну участь в різних проєктах, семінарах, конференціях, круглих столах (частина з них міжнародні), що, безумовно, сприяє розвитку такого типу навичок, як уміння працювати в команді та приймати спільне рішення, уміння висловлювати власну думку та аналізувати позиції інших, а також уміння працювати в багатомовному контексті.

В цьому році нашої гімназії „Гармонія” виповнюється 18 років. Знаково те, що він співпав з відзначенням Європейським парламентом 2009 року як року креативності та інновацій. Саме це позитивно виділяє нашу гімназію та її дітей серед інших. Незважаючи на її молодий вік, вона вже досягла багато успіхів на освітній ниві.

Один з головних принципів „Гармонії”, який робить її особливою та завдяки якому гімназія випереджає час – навчити кожного вчитися протягом всього життя та бути носієм нового сучасного знання (див. вріз на С. 81).

ДВНАДЦЯТА МІЖНАРОДНА ВИСТАВКА НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ „СУЧАСНА ОСВІТА В УКРАЇНІ – 2009”

25-27 лютого 2009 року у Київському Палаці дітей та юнацтва відбулася Дванадцята міжнародна виставка навчальних закладів „Сучасна освіта в Україні – 2009„. Вкотре в столиці України зібралися фахівці освіти, що щедро ділилися досвідом, демонстрували найновіші розробки, презентували учням та майбутнім абітурієнтам навчальні заклади.

Організатори виставки: Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України, виставкова фірма „КАРШЕ”.

Нова парадигма освіти на сучасному етапі цивілізаційного розвитку – це гуманістично-інноваційний тип освіти. Її мета – підготувати в сучасної молоді мотивацію навчатися впродовж життя, щоб бути надійно захищеною та конкурентоздатною на вимогливому ринку праці, а також виховувати її на кращих вітчизняних патріотичних традиціях, відданості своїй Батьківщині

Міжнародну виставку навчальних закладів „Сучасна освіта в Україні – 2009„ відкрили заступник міністра освіти і науки України Стріха Максим Віталійович та віце-президент АПН України Мадзігон Василь Миколайович. Привітали організаторів, учасників

та гостей виставки директор Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України Удод Олександр Андрійович. Варто зазначити, що у виставці взяли участь представники органів державної влади і управління з 22 регіонів, що засвідчує пріоритетність освіти у розв’язанні соціально-економічних проблем держави, зацікавленість у підготовці кваліфікованих кадрів сучасного рівня. Свої творчі здобутки представили понад 522 навчальних заклади, обласні (міські) управління освіти, заклади післядипломної освіти, науково-методичні центри, видавці сучасних підручників, виробники технічних засобів навчання, розробники інноваційних педагогічних технологій, поважні та дієві міжнародні і наукові установи, підприємства, комерційні структури та потужні видавництва, які співпрацюють з системою освіти, низка цікавих професійних журналів, періодичних видань:

447 – університетів, академій, інститутів, коледжів, профтехучилищ, шкіл, гімназій, ліцеїв;

13 – науково-методичних центрів, наукових і міжнародних установ;

В рамках виставки відбулась 4-а сторінка проекту „Педагогіноватори в Україні” (лютий, 2009).

На фото: учасники проекту.

Директор школи, ліцею, гімназії № 2 2009

НАГОРОДЖЕННЯ ПЕРЕМОЖЦІВ КОНКУРСІВ ВИСТАВКИ

В рамках виставки відбулося нагородження переможців **Золотими, Срібними і Бронзовими медалями в конкурсі за п'ятьма номінаціями**: Інтеграція науки і освіти – необхідна умова підвищення якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах; Науково-пошукова діяльність експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів України як стратегічний напрям інноваційного розвитку освіти; Інноваційні виробничі та педагогічні технології у професійно-технічних закладах освіти; Створення сучасних засобів навчання; Крайній дизайн виставкового стенду та реклама досягнень навчального закладу, установи.

Вже п'ятий рік на виставці учасники були удостоєні **Почесного звання „ЛІДЕР СУЧАСНОЇ ОСВІТИ”** „*За багаторічну науково-педагогічну діяльність з інноваційного розвитку освіти України*”. Цього звання були удостоєні навчальні заклади, які протягом багатьох років презентують на виставці досягнення сучасного рівня з удосконалення навчально-виховного процесу, наукової діяльності, впровадження у навчання комп'ютерних та телекомунікаційних технологій, систематично беруть участь у конкурсах в номінаціях виставок та мають найвищий рейтинг серед навчальних закладів України. Ряд учасників був удостоєний Почесного звання „**ЛІДЕР У СТВОРЕННІ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ**” „*За багаторічну інноваційну діяльність по створенню інформаційних технологій та засобів для навчання*”.

Для студентів зі спеціальностей образотворчого мистецтва і архітектури 27 лютого 2009 р. було проведено **Дев'ятий всеукраїнський конкурс на кращу студентську роботу (малюнок академічної постановки)**, переможці якого нагороджені річними стипендіями від виставкової фірми „Карше” та заохочувальними преміями. Для участі в конкурсі були запрошені студенти архітектурних та художніх спеціальностей. Конкурсним завданням було малювання протягом короткого проміжку часу оголеної природи. Зазначимо, що це доволі складне завдання для художника. Очолював журі Президент виставкової фірми „КАРШЕ” **Олександр Михайлович Карпов**, котрий у 2000 році вперше ініціював проведення цього конкурсу в рамках виставки „Сучасна освіта в Україні”. До складу журі увійшли також представники Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. Переможцями конкурсу стали:

- I місце – **Намистюк Михайло**, студент Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
- II місце – **Данилюк Дмитро**, студент Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
- III місце – **Бадоська Надія**, студентка Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури.

Переможці були нагороджені річними стипендіями. Кращі роботи учасників конкурсу були нагороджені 10 заохочувальними преміями. Вже вдруге в рамках виставки „Сучасна освіта в Україні – 2009” Оргкомітет виставки провів **Конкурс концептуальних проєктів (класузури)** з архітектури. 42 авторські роботи студентів Львівського національного аграрного університету, Придніпровської державної академії будівництва та архітектури та Київського національного університету будівництва та архітектури було надіслано на адресу Оргкомітету. У захисті робіт взяло участь 16 студентів. Конкурсне журі у складі представників Національного авіаційного університету, Київського національного університету будівництва та архітектури і Придніпровської державної академії будівництва та архітектури (II місце), **Думич Володимир Іванович**, студент Львівського національного аграрного університету (III місце).

19 – регіональних органів управління освітою;

34 – підприємств, фірм, видавництва, засобів масової інформації.

Фахівці Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України разом з найбільш кваліфікованими викладачами навчальних закладів, членами навчально-методичних об'єднань та науково-методичних комісій ВНЗ зосередили увагу на узагальненні теорії та практики доувзівської підготовки, запровадженні тестових технологій виявлення та перевірки знань, впровадженні кредитно-модульної системи у вищій школі та дистанційної освіти, осучасненні засобів діагностики знань та їх перевірка.

В межах діяльності виставки відбулися цікаві презентації досягнень навчальних закладів, зокрема, національний етап **Міжнародного конкурсу науково-технічних проєктів школярів ISEF „Інтел ЕКО України”**. Велику зацікавленість викликали презентації на теми „Сучасна інноваційна школа – школа майбутнього”, „Європейські вимоги до стандартизації вищої освіти в контексті Болонської конвенції”, та ін.

Всього за три дні відбулося майже 50 семінарів, „круглих столів”, майстер-класів та тренінгів, на яких десятки викладачів-педагогів, учнів, студентів, представників громадськості, різних державних органів та органів управління обговорили з великим заохоченням та зацікавленістю актуальні проблеми навчально-виховного процесу, шляхи модернізації

освіти у глобалізованих умовах сучасного життя.

Новітні розробки представили німецька компанія „Lucas Nulle GmbH”, ЗАТ „Оніко”, ТОВ „Інгрес”, ТОВ „Холит Дейта Системс”, ВАТ „Електронмаш”, ВАТ „Київський завод реле та автоматики”, виробниче підприємство „Геліка” компанія „ІС Україна”, науково-виробничий центр „Дидакта” та багато інших підприємницьких структур та навчально-методичних центрів Київської, Вінницької, Запорізької, Луганської, Дніпропетровської, Житомирської, Миколаївської, Черкаської, Полтавської та інших областей.

Виставка вкотре засвідчила, що існування таких щорічних широкомасштабних форумів дозволяє продемонструвати самовіддану та наполегливу працю педагогів, науковців, підприємців на ниві освіти, незважаючи на сучасні негаразди та труднощі. Виставка допомогла обмінятися цікавим викладацьким досвідом, обговорити актуальні проблеми педагогічної практики, реально побачити, на яких рівнях працюють навчальні заклади, наукові установи та виробничі підрозділи, які допомагають освітянам, що дозволить з перспективою впроваджувати освітні інновації та уможливить використання сучасного потенціалу та досягнень освітянської галузі України.

Успішний характер проведення виставки „Сучасна освіта в Україні – 2009”, підвищений інтерес до її фахової спрямованості дозволяє передбачити, що і наступний освітянський форум буде таким же широкомасштабним та ефективним, корисним як для викладачів і науковців, так і для майбутніх абітурієнтів та учнів, в цілому для динамічної модернізації освіти.

З більш детальною інформацією про роботу виставки „Сучасна освіта в Україні – 2009”, та її експонентів рекомендуємо ознайомитись на нашому сайті <http://www.osvita.carshe.com>

Незабаром ПЕРШИЙ МІЖНАРОДНИЙ ФЕСТИВАЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ІГОР

АВТОР ФЕСТИВАЛЮ

АРІСТОВ

Валерій Іванович, Президент Фонду розвитку інтелектуальних здібностей (ФРІЗ) „Галактика”, Президент Асоціації інтелектуальних ігор, Академік Європейської академії природничих наук (ЄАПН) і Міжнародної академії оригінальних ідей (МАОІ), Директор авторської Школи розвитку інтелектуальних здібностей особистості (РІЗО). У 2008 р. нагороджений ЄАПН медаллю Лейбніца.

Асоціація інтелектуальних ігор, яку створив Валерій Іванович і в яку входять 11 федерацій з інтелектуальних видів спорту, має 24 чемпіони України, два чемпіони Європи і шість чемпіонів світу.

ДОСЯГНЕННЯ ТИХ,

хто займався інтелектуальними іграми:

У лютому 2009 р. на Всеукраїнському конкурсі „Диво-Дитина” перше місце (Найдивовижніша дитина) в своїй віковій категорії, 12 років, посіла учениця його школи, яка читає зі швидкістю 4500 сл/хв., рахує в умі, перемножуючи двозначні тисячні на десяти тисячні дробі, друкує всліпу, запам’ятовує 100 слів і 50-знакові числа з одного разу, пише вірші, може назвати будь-який день тижня в умі без календаря і т.п.

24 учні 8-Б класу звичайної школи №254 через 1,5 місяця 2009 р. підвищили швидкість читання в середньому у 7 разів, всі мають спортивні розряди з усного рахунку, запам’ятовують з одного разу і надовго 50–100 слів, 40–50-знакові числа, можуть назвати будь-який день тижня в умі без календаря і т.п. Хіба не „Диво-Клас”?

Викладачі цієї школи, яким по 12-15 років, самостійно читали чотири роки курс розвитку інтелектуальних здібностей, проводили практичні заняття в київському БДТ на Подолі, в 145 ліцеї, у військовому ліцеї ім. І. Богуна, в Клубі „Арсенал”.

12 серпня 2009 р. в м. Скадовську в дитячому таборі „Бригантина” відбудеться перший Міжнародний фестиваль інтелектуальних ігор, який триватиме два тижні. ФРІЗ „Галактика” — один з організаторів цього заходу.

Запрошуються директори шкіл країни, представники міністерств освіти і науки та молоді і спорту, всі, кому не байдужий інтелектуальний розвиток наших школярів.

У програмі Фестивалю:

- Презентації інтелектуальних ігор.
- Конкурси з інтелектуальних ігор.
- Конкурси для дітей з усного рахунку, швидкочитання, пам’яті, уваги.
- Сімейні конкурси.
- Показові виступи дітей, артистів.
- Науково-практичні семінари.
- Курси розвитку інтелектуальних здібностей.
- Продаж ігор, методик, книжок, відеоматеріалів тощо.
- Нагородження переможців конкурсів.
- Висвітлення результатів фестивалю в засобах масової інформації.

В рамках фестивалю:

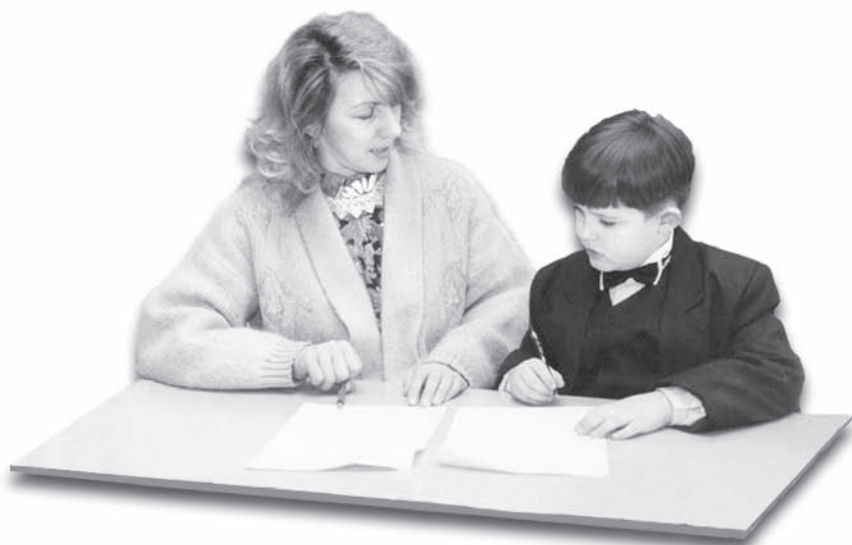
Науково-практичний семінар на тему

„НОВА ПАРАДИГМА ОСВІТИ НА ОСНОВІ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ” (автор і організатор В.І. Арістов)

В Програмі:

- Розвиток інтелектуальних здібностей.
- Психологія інтелектуальних ігор.
- Роль клубів інтелектуальних ігор.
- Досвід роботи ФРІЗ „Галактика” і Асоціації інтелектуальних ігор.
- Практичні заняття.
- Триденний Курс розвитку інтелектуальних здібностей для бажаючих (9 годин), платний.

Запрошуємо директорів шкіл (обов’язково з п’яти „Шкіл майбутнього”), всіх бажаючих.

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

*Вірні традиціям:
зберігаємо спадщину
славетних*

- С. 88*
- С. 93*
- С. 99*
- С. 109*
- С. 110*

ДОСВІД ВИДАТНИХ ПЕДАГОГІВ ПОЛТАВЩИНИ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Всеукраїнський науково-практичний семінар на кафедрі педагогічної майстерності ПДПУ імені В.Г. Короленка

Процеси глобальних змін, що відбуваються на сучасному етапі розвитку як всього українського суспільства в цілому, так і освіти зокрема, вимагають нових підходів і принципів управління навчальними закладами, пріоритетними серед яких стають основи теорії менеджменту як науки про конкурентноздатне професійне управління. Процес усвідомлення цього вимагає

В.Г. Короленко, В.О. Сухомлинський, А.С. Макаренко та інші, що залишили неоціненну спадщину управлінської та педагогічної діяльності.

В рамках Міжнародної науково-практичної конференції „Спадщина видатних педагогів Полтавщини в міжнародному освітньому просторі” (12-13 березня, 2009 р.) було проведено Всеукраїнський науково-практичний семінар „Досвід видатних педагогів Полтавщини в управлінській діяльності” за участю науковців, шкільних педагогів, аспірантів, магістрантів, студентів, із залученням студентського самоврядування. Співorganizаторами конференції виступили Міністерство освіти і науки України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, Інститут педагогіки АПН України, Інститут професійної освіти та освіти дорослих АПН України, Полтавська обласна рада, Полтавська міська рада.

До розгляду проблем вивчення спадщини видатних педагогів Полтавщини в міжнародному освітньому просторі та впровадження у практику сучасних освітніх закладів досвіду управлінської діяльності видат-

Марина ГРИНЬОВА

Завідувач кафедри педагогічної майстерності, декан природничого факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, доктор педагогічних наук, професор

гає терпіння й часу. А ще – підготовки професійного керівника, що є висококваліфікованим фахівцем як у сфері управління, так і у сфері конкретної галузі, якою він управляє. І в цьому зв'язку важливим джерелом збагачення сучасної освітньої практики є вивчення передового педагогічного досвіду. Полтавська земля дала світові багато видатних особистостей, серед яких Г.С. Сковорода, М.В. Остроградський, К.Д.Ушинський,

них полтавців долучилися представники науково-педагогічних кіл провідних навчальних та наукових закладів України, Росії, Італії.

Усього в роботі семінару взяли участь близько 270 науковців, педагогів, аспірантів, докторантів, магістрантів з усієї України, близького та дальнього зарубіжжя. До обговорення проблем упровадження спадщини видатних педагогів Полтавщини в управлінську діяльність на міжнародному освітньому просторі у різних формах долучилися 84 кандидати педагогічних, технічних, економічних наук, 12 докторів наук, 57 магістрантів, 36 студентів, 24 керівники загальноосвітніх, середніх спеціальних та позашкільних закладів, 19 учителів шкіл Полтавщини та інших областей, 16 аспірантів з різних навчальних закладів України, що вилось у 128 публікацій матеріалів наукових доповідей та 57 наукових статей у фаховому виданні кафедри педагогічної майстерності, затвердженому ВАК України, „Витоки педагогічної майстерності”. Робота семінару з розгляду актуальних питань удосконалення сучасного освітнього менеджменту через утілення ідей провідних вітчизняних науковців, педагогів, управлінців реалізувалася у процесі інтерактивного спілкування учасників проблемних груп (див. врізи):

Проблемна група № 1.
Духовні цінності спадщини видатних полтавських педагогів.

Проблемна група № 2.
Педагогічна майстерність

ДОСВІД ВЕЛИКИХ ПОЛТАВЦІВ – ЗАПОРУКА ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ

МИРОШНИЧЕНКО В.І., кандидат педагогічних наук, доцент, начальник обласного управління освіти і науки Полтавської обласної адміністрації, зазначив, що сучасна професійна освіта повинна відповідати на запити суспільства, враховуючи престижність професій, які вибирає молодь. Зараз спостерігається масовий наплив у вищі навчальні заклади, іноді молода людина вступає до будь-якого освітнього закладу, аби одержати вищу освіту для бажаного статусу в суспільстві. На жаль, робітничі професії, які зараз користуються попитом навіть в час кризи, не мають належної престижності серед молоді. За таких умов важливо звернутися до досвіду А.С. Макаренка, який передбачає велику роль господарської, управлінської та соціально-економічної діяльності в навчальному закладі. Його далекоглядність випередила запити і вимоги того часу до професійної підготовки молоді, саме в цьому – велика цінність його педагогічної спадщини.

ВОРОНА П.В., заступник голови Полтавської обласної ради, доцент кафедри регіонального управління та місцевого самоврядування Харківського регіонального інституту НАДУ при Президентіві України, відмітив: „Практика свідчить, що керівники, які мають педагогічний досвід, досить успішно працюють як в галузі державного управління, так і в галузі місцевого самоврядування. І, на нашу думку, давно варто запровадити відповідний курс лекцій при підготовці чи перепідготовці відповідних фахівців. Величезний пласт досвіду праці з колективом, що необхідно кожному керівнику, можна отримати з праць Макаренка Антона Семеновича”.

Проректор з наукової роботи Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка доктор фізико-математичних наук, професор **В.І. ЛАГНО** наголосив на успішному розвитку наукової творчості студентів, їх активну участь у Студентському науковому товаристві (СНТ) Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (ПДПУ), що сприяє активізації науково-дослідної діяльності студентів, координації її розвитку, надає цьому виду студентської діяльності спрямованості, організованості та оптимальності. У процесі вивчення фахових дисциплін студенти виконують творчі завдання наукового спрямування. Успішна реалізація запропонованих завдань є передумовою виконання кваліфікаційних (курсівих, дипломних, магістерських) робіт, написання наукових статей, підготовки повідомлень на конференціях різного рівня. Ефективною формою науково-дослідної роботи студентів є їх участь у діяльності про-

блемних груп, наукових гуртків та творчих лабораторій.

ГРИНЬОВА М.В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної майстерності, декан природничого факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, говорила про важливість функціонування навчально-виробничих та науково-методичних комплексів кафедри педагогічної майстерності, постійно діючих відкритих семінарів, студентського Клубу педагогічного краєзнавства. Діяльність кафедри педагогічної майстерності в галузі педагогічного краєзнавства сприяє інтенсифікації творчо-краєзнавчої роботи студентів та науковців; вихованню поваги до самолюбної творчої спадщини видатних педагогів-земляків, любові до професії вчителя; зміцненню професійної компетентності майбутніх учителів через залучення їх до науково-навчально-дослідної діяльності.

ТАНЬКО Т.П., доктор педагогічних наук, професор Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди порушила питання підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників, їх професійного вдосконалення як важливої умови модернізації сучасної освіти. Професійна підготовка вчителів та подальше підвищення кваліфікаційного рівня в цілому визначається соціальним замовленням суспільства на високопрофесійного фахівця, здатного здійснювати якісну підготовку, навчання та виховання, підрастаючого покоління.

Представники науково-педагогічних кіл Умані презентували педагогічний досвід видатних полтавців В. Леонтовича та Олени Пчілки. **НАКОНЕЧНА О.І.**, кандидат філологічних наук, доцент Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, представила до уваги учасників конференції педагогічні аспекти діяльності громадського діяча, мецената В.Леонтовича, що народився 24 липня 1866 року на хуторі Орхівщина, що поблизу Лубен. В.Леонтович ставив завдання перед учителями: „Потрібно, щоб школа ваша була прикріплена до ґрунту, а не просто зверху покладена на нього”. У своєму селі Орхівщина В. Леонтович збудував двокласну школу, утримував учителя, дбав про те, щоб навчання велось рідною мовою, турбувався про освіту для селян.

НОВАКІВСЬКА Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, зазначила, що серед невеликої частини інтелігенції, яка не лише визнавала, а й плекала ідеї національного відродження, вирізняється постать видатної українки – Олени Пчілки (Ольги Петрівни Драгоманової-Косач), яка народилася в м. Гадячі на Полтавщині. Найповніше свої по- ►

як творча активність викладача.

Проблемна група № 3. Інновації полтавських педагогів у вихованні сучасної молоді.

Проблемна група № 4. Технологія професійного управління навчальним закладом.

На пленарному засіданні розглядалися проблеми ефективної професійної підготовки майбутніх учителів та менеджерів, яка має базуватися на ідеях провідних вітчизняних освітян: А. Макаренка, В. Сухомлинського, В. Короленка; проблеми поширення інновацій сучасних полтавських педагогів та керівників навчальних закладів у освітньому просторі; аналізувалися пріоритетні вектори та перспективи діяльності кафедри педагогічної майстерності Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка у розвитку педагогічного краєзнавства Полтавщини (див. врізи на С 89, 90, 91).

За результатами конференції була прийнята **резолуція**, в якій відмічено наступне:

- Зважаючи на сучасні проблеми в професійній підготовці молоді впроваджувати господарську, управлінську і соціально-економічну діяльність в освітніх закладах, яка базується на ідеях спадщини А.С. Макаренка та В.О. Сухомлинського.
- Відповідно до вимог ВНЗ удосконалювати управління науково-дослідною діяльністю студентів, яка є одним із пріоритетних

напрямків роботи педагогічного університету, виразним показником ефективності професійної діяльності викладачів, важливою умовою забезпечення якості фундаментальної та фахової підготовки студентів.

- Удосконалювати курси „Історія педагогіки”, „Менеджмент в освіті”, „Педагогічні технології”, через вивчення педагогічної спадщини видатних педагогів-полтавців Г.С. Сквороди, М.В. Остроградського, К.Д. Ушинського, В.Г. Короленка, В.О. Сухомлинського, А.С. Макаренка, В.І. Вернадського.
- Вивчати передовий педагогічний досвід і високу професійну майстерність сучасних учителів та керівників ЗНЗ і активно пропагувати через різні засоби інформації.
- Міністерству освіти і науки України сприяти діяльності магістратур „Управління навчальним закладом” та „Управління проектами” із підготовки менеджерів освіти, матеріального і нематеріального виробництва для удосконалення системи управління в освітніх закладах і на виробництві.
- Курсові, дипломні, магістерські роботи спрямовувати на зв'язок із виробництвами, узгоджуючи з потребами розвитку суспільства.
- Сприяти діяльності навчально-виробничих та науково-методичних комплексів, таких як на кафедрі педагогічної май-

гляди на освіту і виховання дітей в сім'ї вона розкрила у діяльності власної материнської школи. Аналіз практичного досвіду Олени Пчілки дозволяє стверджувати, що це була людина з чітко визначеними педагогічними принципами. Вона вважала, що виховання дітей — це не лише особиста справа батьків, а й їхній громадський обов'язок. Саме у родині мають сформуватися ті основні поняття, погляди, почуття, звички, норми моралі, які згодом стануть підвалиною духовного становлення особистості.

Презентували учасникам конференції свій досвід і керівники загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів м. Полтави та Полтавської області.

ЛЕЩЕНКО А.В., кандидат педагогічних наук, директор ЗНЗ №7 м. Полтави, відмітив, що одне із соціальних замовлень суспільства навчальному закладу — виховати нового молодого громадянина, патріота незалежної держави, який здатний змолу включитися і бути творчим учасником розбудови суверенної України, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Вихованець національної школи має вирости патріотом України. Одним із осередків національної педагогіки на Полтавщині є дитячо-юнацька організація „Козацька республіка” загальноосвітньої школи №7 імені Т.Г. Шевченка м. Полтави. Зміст діяльності Козацької республіки визначають ідеї національної злагоди, справжньої дружби, товариської взаємодопомоги і милосердя. Виступаючи за утвердження загальнолюдських цінностей, ідеалів свободи, рівності, справедливості, Козацька організація визначає своїм завданням розвиток української національної культури, глибоке вивчення правдивої української історії.

МАГОМЕДОВА Т.Ю., магістр управління навчальним закладом, директор Полтавської міської школи мистецтв „Мала академія мистецтв” імені Раїси Кириченко, порушила проблему відсутності належної уваги дитячому мистецтву у сучасному суспільстві. Це — велика проблема нашої країни. Вона починається зі ставлення влади до всіх державних закладів мистецтв. Зрозуміло, що у теперішній економічній ситуації культура посідає за фінансуванням одне з останніх місць, але треба пам'ятати, що діти — це наше майбутнє, вони визначатимуть надалі духовний розвиток нашої держави. На нашу думку, управління будь-яким закладом — це дуже відповідальний процес, який потребує від керівника досвіду, знань, уміння працювати з людьми. При цьому важливо бути психологом та стратегом в організації діяльності підлеглих. Керівник повинен уміти йти на компроміси, випробовувати нові ідеї, прислухатися до порад більш досвідчених керівників інших установ, постійно підвищувати свій рівень знань у різних сферах професійної діяльності.

*Вірні традиціям:
Зберігасмо спадщину славетних*

Фоторепортаж освітніх заходів у Полтаві

стерності Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка: „Кафедра педагогічної майстерності – Полтавський літературно-меморіальний музей В.Г. Короленка – Державний музей”; „Кафедра педагогічної майстерності – керівники загальноосвітніх закладів м. Полтави та Полтавської області”; „Кафедра педагогічної майстерності – Мала академія мистецтв – загальноосвітні і позашкільні навчальні заклади Полтавщини”; „Кафедра педагогічної майстерності – Управлінням Державного департаменту України з питань виконання покарань у Полтавській області”.

- Міністерству освіти і науки України допомогти створити при кафедрі педагогічної майстерності, яка є базовою, навчальні курси з підготовки студентських лідерів самоврядування, що ввійдуть у навчальне навантаження викладачів.
- Кафедрам педагогічного спрямування ввести в навчальний курс „Педагогічні технології”, „Менеджмент в освіті”, лекції, спрямовані на вивчення характеристик освітніх проектів, набуття студентами навичок проектної управлінської діяльності та ознайомлення з досвідом педагогів-новаторів України та зарубіжжя.

СПАДЩИНА А.С. МАКАРЕНКА І ПЕДАГОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОСТІ

Аналітичний звіт про Міжнародну науково-практичну конференцію, присвячену 120-й річниці від дня народження видатного вітчизняного педагога

Педагогіка
ШКОЛИ

З нагоди 120-ї річниці від дня народження видатного вітчизняного педагога зі світовим ім'ям Антона Семеновича Макаренка, 12-14 березня 2008 року Полтавським державним педагогічним університетом імені В.Г. Короленка, за участю Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України, Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, Міжнародної макаренківської асоціації, Української асоціації Антона Макаренка, Полтавської міської ради, Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського, Кременчуцького педагогічного училища імені А.С. Макаренка, Полтавського державного музею-заповідника А.С. Макаренка проведені Міжнародна науково-практична конференція „Спадщина А.С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності” (див. С. 99 цього часопису) та Всеукраїнський науково-практичний семінар для студентів, магістрантів та молодих науковців „Упровадження ідей А.С. Макаренка в управління навчальними закладами” (див. С. 96-97).

У роботі конференції і семінару взяли участь 374 представники різних наукових, освітніх і державних установ багатьох регіонів України і зарубіжжя.

Гостинна Полтавська земля збрала представників багатьох макаренкознавчих центрів України і Росії. Подібні ювілейні міжнародні форуми давно вже стали доброю традицією для Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка,

очолюваного дійсним членом АПН України, доктором історичних наук, президентом Української асоціації Антона Макаренка Володимиром Олександровичем Пашенком. Безпосереднім організатором конференції,

Микола ЄВТУХ

Академік-секретар Відділення педагогіки і психології Вищої школи АПН України, доктор педагогічних наук, професор

Андрій ТКАЧЕНКО

Доцент кафедри педагогічної майстерності, кандидат педагогічних наук

Олена ШТЕПА

Доцент кафедри педагогічної майстерності, кандидат педагогічних наук

Наталія БЕЛЯЄВА

Асистент кафедри педагогічної майстерності

Ірина КРИВОШАПКА

Магістр кафедри педагогічної майстерності

що виконав величезну підготовчу роботу, традиційно виступив колектив кафедри педагогічної майстерності, до речі, найстарішої на пострадянському просторі. Мабуть, є цілком природним, що кафедра, в концепцію створення якої лягли конструктивні ідеї А.С. Макаренка, одночасно виконує функції координаційного центру міжнародного і вітчизняного макаренкознавчого руху: тут працюють секретар Української асоціації Антона Макаренка доцент Л.В. Крамущенко і відповідальний секретар Міжнародної макаренківської асоціації доцент А.В. Ткаченко.

Не можуть не викликати поваги масштаби представництва: у роботі конференції і проведеного під її патронатом Всеукраїнського науково-практичного семінару для студентів, магістрантів та молодих науковців „Упровадження ідей А.С. Макаренка в управлінні навчальними закладами” взяли участь 4 академіки НАН і АПН України, 3 члени-кореспонденти АПН України та МАНПО Росії, 20 докторів і 40 кандидатів наук, 8 наукових співробітників АПН, 29 аспірантів, 54 магістранти, 12 представників державних органів управління, 22 директори і завучі шкіл, 16 викладачів-методистів і 57 студентів. Такою ж широкою була й географія форуму: Київ, Одеса, Львів, Рівне, Кіровоград, Харків, Хмельницький, Мелітополь, Суми, Умань, Кривий Ріг, Тернопіль, Ізмаїл, Сімферополь, Херсон, Донецьк, Луганськ, Запоріжжя, Москва, Волгоград, Єкатеринбург, Нижній Новгород тощо. У складі російської делегації на чолі з нинішнім президентом Міжнародної макаренківської асоціації Тетяною Федорівною Корабльовою працювали головний редактор найпопулярнішого і найстарішого у Росії педагогічного часопису „Народное образование” О.М. Кушнір, керівник Волгоградського макаренківського осередку доктор педагогічних наук Л.І. Гриценко, внучатий племінник А.С. Макаренка А.С. Васильєв-

Макаренко та інші. Велика увага учасників і представників ЗМІ приділялася одному з чотирьох нині живих вихованців Антона Макаренка, багаторічному голові їхньої Ради командирів, ветерану Другої світової війни Івану Дем'яновичу Токареву. Бурхлива енергія, оптимізм, справжнє макаренківське ставлення до життя цієї немолодої людини – а Івану Дем'яновичу виповнилося вже 87 років – краще за все інше засвідчили педагогічну правоту великого подвижника виховання.

Як чудове театральне дійство, відбувалося відкриття форуму; дорослі учасники були неабияк зворушені виступами дитячих творчих колективів виховних закладів, що входять до науково-методичного комплексу „Кафедра педагогічної майстерності – Мала академія мистецтв – позашкільні заклади Полтавщини”. Яскравою видалась інсценізація з життя вихованців А.С. Макаренка, підготовлена учнями театральної студії, пролунали пісня про Полтаву „Біла альтанка” солістки Валентини Гриньової у супроводі зразкового колективу „Пірует” Полтавської Малої академії мистецтв (директор Т.Ю. Магомедова) і віночок із українських народних пісень ансамблю ложкарів Полтавського обласного центру соціального захисту дітей „Любисток” (директор В.М. Гадючка). Символічно, що саме малеча створила настрій цього наукового зібрання, присвяченого пам'яті геніального рятівника дитячих душ.

Завершили перший день конференції Всеукраїнський семінар керівників навчальних закладів, шкільних педагогів, студентів, магістрантів, аспірантів „Упровадження ідей А.С. Макаренка в управлінні навчальними закладами”, а також робота проблемних груп:

- „А.С.Макаренко в сучасному соціокультурному контексті”.
- „Спадщина А.С. Макаренка і актуальні питання виховання молоді”.
- „Творчість А.С. Макаренка в системі підготовки майбутніх спеціалістів”.

Значний інтерес викликала робота Всеукраїнського семінару, що передбачала проведення „круглого столу” „Управлінська майстерність А.С. Макаренка з погляду майбутнього керівника навчального закладу” (модератор – кандидат педагогічних наук, старший викладач О.А. Даценко) та інтерактивної ділової гри „Він сказав свою маленьку, але таку потрібну правду”: діалог із керівником навчально-виховних закладів А.С. Макаренком” (модератори кандидат педагогічних наук, старший викладач Л.В. Литвинюк та асистент Н.В. Беляєва) (див. вріз на С. 96).

Наступний день конференції проходив на базі унікального освітнього закладу, що уособлює життєздатність макаренківських ідей – Державного музею-заповідника А.С. Макаренка у с. Ковалівці Полтавського району (директор *В.І. Шульга*), де відбулося засідання-презентація досвіду використання спадщини А.С. Макаренка у виховній роботі з сучасною молоддю. Формат засідання передбачав активну діалогічну взаємодію учасників, тому обговорення деяких питань набувало гостро polemічного тону (див. С. 96 та С. 99 цього часопису):

1. „Нерозкрита сторінка життя відомих педагогів” (*Карпенчук Світлана Григорівна*, доктор педагогічних наук, професор Рівненського державного гуманітарного університету);

2. „Педагогічна антропологія в світлі ідей А.С. Макаренка” (*Окса Микола Миколайович*, кан-

ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОСВОЄННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СПАДКУ А.С. МАКАРЕНКА у виступах учасників конференції

У доповідях пленарного засідання конференції були окреслені головні тенденції сучасного освоєння і впровадження педагогічного спадку А.С. Макаренка, доля його гуманітарних ініціатив в умовах реалій XXI століття. Особливо резонансними серед учасників конференції були доповіді:

1. „Гуманитарная экспертиза наследия А. Макаренко” (*Корабльова Тетяна Федорівна*, кандидат філософських наук, доцент Російського державного медичного університету, президент Міжнародної макаренківської асоціації (Росія));

2. „Педагогічна майстерність – особистісно центрована діяльність” (*Зязюн Іван Андрійович*, доктор філософських наук, професор, академік АПН України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України);

3. „Використання педагогіки управління колективом А.С. Макаренка в державному управлінні” (*Ворона Петро Васильович*, заступник голови Полтавської обласної ради, доцент Харківського регіонального інституту НАДУ при Президентові України);

4. „Про стан роботи з неповнолітніми м. Полтави у напрямку профілактики правопорушень” (*Козуб Олександр Володимирович*, секретар Полтавської міської ради);

5. „Постать Антона Макаренка – світ організованого творення людини.” (*Євтух Микола Борисович*, доктор педагогічних наук, професор, академік-секретар Відділення педагогіки і психології вищої школи АПН України);

6. „Методологічні основи навчання та виховання” (*Кушнір Олексій Михайлович*, головний редактор журналу „Народное образование” (Росія));

7. „А.С. Макаренко и К.С. Станиславский: две системы, один путь” (*Васильєв-Макаренко Антон Сергійович*, поет, журналіст, режисер (Росія) (див. С. 103 цього часопису));

8. „Жизненно ориентированное воспитание А.С. Макаренко” (*Грищенко Лариса Іванівна*, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології розвитку особистості Волгоградського державного інституту підвищення кваліфікації і підготовки працівників освіти, член-кореспондент МАНПО (Росія));

9. „Педагогічна спадщина А. Макаренка у контексті морально-правової відповідальності особистості педагога” (*Васянович Григорій Петрович*, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу гуманітарної освіти Львівського науково-практичного центру ПТО АПН України);

10. „Втілення ідей А.С. Макаренка в естетичне виховання підлітків пенітенціарної системи” (*Шевченко Галина Павливна*, доктор педагогічних наук, професор Східноукраїнського державного університету імені Володимира Даля);

11. „Православные корни педагогического опыта А.С. Макаренко” (*Соколов Р.В.*, кандидат соціологічних наук, керівник проблемної групи з питань соціалізації молоді Російського інституту культурології, співробітник Центру позашкільної роботи імені А.С. Макаренка (Росія));

12. „Кафедра педагогічної майстерності ПДПУ – визнаний науково-організаційний центр макаренківства” (*Гринова Марина Вікторівна*, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної майстерності, декан природничого факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка);

13. „Діяльність учителя-майстра починається з цілепокладання: обґрунтування технології дії вчителя основної школи за А.С. Макаренком” (*Виговська Ольга Іванівна*, кандидат педагогічних наук, доцент, головний і науковий редактор всеукраїнського журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”).

Під час пленарного засідання відбулося нагородження викладачів кафедри педагогічної майстерності ПДПУ – безпосередніх організаторів конференції – почесними грамотами Полтавської обласної державної адміністрації (Крамушенко Л.В. та Пивовар Н.М.), Полтавської обласної ради (Гринової М.В. та Ткаченка А.В.), Полтавської міської ради (Кривонос Н.М. та Штепи О.Г.), ректорату Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (Герасименка М.О., Дашенка О.А., Литвинюк Л.В., Клименко Ю.О., Беляєва Н.В., Єрмакова В.М., Кривошапки І.В. та Краценка Ю.П.).

3 ЧИМ ОЗНАЙОМИЛИСЯ УЧАСНИКИ КРУТЛОГО СТОЛУ ТА ДІЛОВОЇ ГРИ

В роботі круглого столу взяли участь 89 молодих науковців, магістрантів, студентів, а також і відомих спеціалістів у галузі управління освітою, чий виступи сприймалися з особливою увагою. Це, зокрема:

- „Впровадження педагогічного досвіду А.С. Макаренка у професійній підготовці школярів” (**Грабовець О.Д.**, заступник директора Дніпрорудненської багатопрофільної школи-комплексу №2, Запорізької області);
- „Розвиток ідей педагогічної майстерності в поглядах науковців 20-30-х років ХХ століття” (**Лаврінченко О.А.**, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри теорії та історії педагогіки НПУ імені М. Драгоманова);
- „Роль спеціальної дослідницької групи „Проектування як метод пізнання в освітній галузі „Технологія” у розвитку ідей А.С. Макаренка про трудове виховання” (**Пашко Л.Ф.**, кандидат педагогічних наук, доцент Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського, **Чемшит В.Г.**, викладач Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського);
- „Збагачення теорії соціально-педагогічної взаємодії досягненнями соціології та соціальної психології” (Сас Н.М., кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри соціальної роботи Полтавського інституту економіки і права відкритого міжнародного університету розвитку людини „Україна”);
- „А.С. Макаренко про організаційно-управлінську основу виховання колективу” (**Білик Н.І.**, кандидат педагогічних наук, доцент Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського).

Понад 90 учасників ділової гри моделювали актуальні моменти педагогічних дискусій з приводу творчого спадку А.С. Макаренка, обговорювали особливості педагогічних набутків нашого видатного земляка, з'ясували їхнє значення у вирішенні проблем сучасної освіти, загальної та пенітенціарної педагогіки. Яскравими моментами вирізнялися роботи, що мають досвід управлінської діяльності. Це, насамперед: *Тузикова А.М.*, директор НВК ім. Бугаєвської, *Артюшенко В.О.*, магістр Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, *Бернацька К.В.*, магістр, працівник служби апробації в структурі управління пенітенціарною системою, *Бірук В.П.*, вчитель Красногорівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Великобагачанського району, *Дзюба Р.Д.*, вчитель Обласного ліцею-інтернату для обдарованих дітей із сільської місцевості ім. А.С. Макаренка с. Ковалівка Полтавського району, *Блажків І.М.*, спеціаліст управління освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації, *Будаєвський О.К.*, магістрант Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, *Гончаренко І.Д.*, директор СШ №13 м. Полтави, Заслужений працівник освіти України, *Горбатко С.Ю.*, заступник директора з навчально-виховної роботи ПНВК „Паросток” м. Полтави, *Денисовець Т.М.*, викладач Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, *Дорохова Т.С.*, кандидат педагогічних наук, доцент Інституту соціальної роботи Уральського державного педагогічного університету (Росія), *Івашкевич Л.С.*, викладач НТУУ „КПІ”, *Колодочка В.В.*, аспірант Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України, вчитель Полтавської загальноосвітньої школи I-II ступенів № 15, *Магомедова Т.Ю.*, директор Малої академії мистецтв м. Полтави.

дидат педагогічних наук, доцент Мелітопольського державного педагогічного університету);

3. „Харківська трудова колонія імені М. Горького і курязька релігійна громада” (**Ткаченко Андрій Володимирович**, кандидат педагогічних наук, доцент Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, секретар Міжнародної макаренківської асоціації);

4. „Ідея А.С. Макаренка про синтетичну педагогіку та методологію цілісного підходу у сучасній освіті” (**Наумов Борис Миколайович**, кандидат педагогічних наук, доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, член-кореспондент Академії педагогічних і соціальних наук);

5. „Актуалізація ідей А.С. Макаренка про мажорний почуттєво-емоційний фон колективної діяльності в рамках школи „Чарівний світ” (**Лещенко Марія Петрівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Національного університету імені Т.Г. Шевченка).

Серед загальних підсумків конференції слід наголосити на конкретних практичних кроках, що її учасники накреслили як найближчу стратегію світової макаренківської спільноти. Такими кроками були визнані: налагодження тісної планетарної інтеракції учених і практиків, тією чи іншою мірою причетних до розробки макаренківського спадку; видання найповнішого і найбільш аутентичного академічного зібрання

творів А.С. Макаренка та переклад його головними світовими мовами; організація педагогічного туризму по меморіальних макаренківських місцях; створення єдиного каталогу макаренкознавчих видань у вигляді електронної бази даних, що постійно поповнюється; підтримка Кременчуцького педагогічно-меморіального музею А.С. Макаренка, стан якого останнім часом викликає велике занепокоєння педагогічної громадськості не лише України. Щодо останнього, то більшість гостей конференції висловили думку про необхідність особливого контролю і допомоги цьому унікальному закладові з боку всеукраїнської та світової спільнот макаренківців, була прийнята окрема ухвала щодо подачі звернення до обласних та кременчуцьких міських органів влади про його збереження і забезпечення функціонування на гідному рівні.

Науковцям, що взяли участь у міжнародній конференції, була запропонована змістовна культурна програма, до змісту якої входили: зустріч із педагогічною громадськістю м. Кременчука та знайомство з досвідом роботи Кременчуцького педагогічного училища імені А.С. Макаренка (директор – депутат Полтавської обласної ради *І.В. Гальченко*). Цей освітній заклад викликав шире захоплення українських і зарубіжних гостей, оскільки втілення ідей Макаренка-педагога знаходить у роботі викладачів та в організації життя студентів училища і лицю для обдарованих дітей, що працює при ньому, живе відображення. Про це та про перспективи міжнародного співробітництва макаренкознавців, відтворення в сучасності набутих видатного педагога говорили *Т.Ф. Корабльова, М.В. Гриньова, А.В. Ткаченко, О.І. Виговська, І.В. Гальченко, А.С. Васильєв-Макаренко, І.Д. Токарев* (див. С. 99). Було вшановано пам'ять батьків педагога-письменника та його сподвижниці *Є.Ф. Григорович*, відвідано меморіальний музей А.С. Макаренка у Крюкові. Викликали інтерес екскурсії до літературно-меморіальних музеїв В. Короленка та І. Котляревського,

знайомство з досвідом роботи музейного комплексу Полтавського педуніверситету, концерт учнів Полтавської школи „Паросток” Педагогічного центру „Академія” „Відкриваю світанок” (див. фоторепортаж на С. 109).

Виступи гостей конференції відрізнялися глибиною аналізу педагогічного спадку А.С. Макаренка, унікальність постаті якого в історії світової освіти полягає, перш за все, в тому, що ніколи ідеї жодного іншого просвітителя не знаходили настільки широкої популяризації і такого масового впровадження, як це трапилося з ним. У той же час, нічий педагогічний погляд настільки й не потерпав від фальсифікацій. Проте сьогодні рівень демократизації освіти створив унікальну, ніколи ще не реалізовану можливість послідовно і серйозно, спираючись на архівні і авторські матеріали А.С. Макаренка, з максимальною науковою об'єктивністю встановити істинну сутність його педагогічних ініціатив. Викликала загальне схвалення думка, що єдиний конструктивний підхід у макаренкознавчих дослідженнях можливий лише там, де аналіз педагогічних відкриттів Антона Семеновича відбувається на основі неупередженого ставлення і обов'язково у вимірах реалій сучасної освіти. В багатьох виступах підкреслювалося, що немає жодної із концептуальних ідей педагога, яка б тією чи іншою мірою не зачіпала гострих педагогічних проблем сьогодення.

Було названо *низку причин, які зумовлюють об'єктивну необхідність сьогодишнього і майбутнього звернення до теоретичної спадщини Антона Макаренка*. Серед них, зокрема, твердження, що:

- його педагогіка безрецидивна й досі не має аналогів у світі за своєю ефективністю;
- цілі макаренківської педагогіки значно ширші за ресоціалізацію злочинців. За короткий термін А.С. Макаренко перейшов від перевиховання до виховання, про що свідчить досвід роботи його виховних закладів, і перш за все, Колонії

імені М. Горького і Комуни імені Ф.Е. Дзержинського;

- високу якість педагогічної роботи підтверджують соціально благополучні долі вихованців А.С. Макаренка. Унікальність макаренківського досвіду в тому, що суспільство мало і має можливість бачити далеко відстрочені виховні результати. Це соціально-педагогічний експеримент, поставлений самим життям;

РЕЗОЛЮЦІЯ КОНФЕРЕНЦІЇ

Результати конференції „Спадщина А.С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності” були узагальнені в резолюції:

Користуючись статусом батьківщини найвідомішого у світі представника педагогіки ХХ століття, Полтавщина має виняткове право до наступного ювілею, 125-річчя з дня народження Антона Макаренка, стати світовим центром зі збереження, дослідження і пропаганди його творчої спадщини.

Для здійснення цієї мети конче потрібно вжити невідкладних заходів щодо відродження унікального музейного комплексу – педагогічного меморіалу А.С. Макаренка у м. Кременчуці. Для цього необхідно:

- передати музей на баланс управління культури Полтавської обласної державної адміністрації;
- збудувати на території музею спеціальний виставочний комплекс, що дозволить би експонувати його багатющі й унікальні фонди, пов'язані з життям та подвижницькою педагогічною діяльністю А.С. Макаренка;
- з огляду на аварійний стан центральної споруди музейного комплексу організувати термінову реставрацію батьківського будинку Антона Макаренка, а також реставрацію і консервацію меморіальних речей головного фонду, як то: рукописів, малюнків, фотографій, знамен, книг тощо;
- видати новий путівник по педагогічно-меморіальному музею, який, виконаний з використанням сучасних поліграфічних можливостей, став би чудовою рекламою педагогічної Полтавщини;
- розробити спеціальні маршрути для розвитку вітчизняного і міжнародного педагогічного туризму, що включали б пам'ятки багатої на педагогічні традиції Полтавщини.

- макаренківська педагогіка, спираючись на школу-господарство як тип освітнього і виправно-виховного закладу, здатна до самостійного економічного розвитку, суттєво послаблюючи дотаційну роль держави. Це один із шляхів суспільства вирішити проблему бідності і кадрових ресурсів. Макаренківське виробництво – це передовий менеджмент і високі технології;
- колективи Антона Макаренка виступили в ролі своєрідної соціальної плаценти, забезпечуючи максимально можливий захист особистості від різних посягань на її здоров'я, честь і гідність, що особливо важливо для соціально неблагополучних дітей і підлітків;
- колективи А.С. Макаренка стали тією соціальною групою, де відбувалася щоденна вправа в умінні поєднувати особисті, групові і суспільні інтереси, що сприяє не лише благополучній соціалізації, але й більш високому рівню громадянського виховання;
- макаренківська виховна система технологічна, відтворювана, має раціонально виражений алгоритм педагогічної діяльності;
- макаренківська педагогіка цілеспрямовано створювалася з розрахунком на педагога зі звичайними особистісними і професійними здібностями, коли педагог – масова професія.

„Полтавський педуніверситет уже вкотре продемонстрував свої здобутки у вивченні й пропаганді макаренківської спадщини та підтвердив статус світового наукового центру. Особливо на теплі слова заслуговує керівник кафедри педагогічної майстерності, доктор педагогічних наук, професор Марина Вікторівна Гриньова. Саме її ініціатива й енергія зробили можливими успіхи такого потужного міжнародного форуму”.

Микола ЄВТУХ,
академік-секретар Відділення педагогіки і психології Вищої школи АПН України,
доктор педагогічних наук, професор

*Макаренкознавці про Макаренка
та макаренкознавство**

ЧЕРЕЗ СЕРЦЕ І РОЗУМ – ДО ІСТИНИ

Стало вже доброю традицією ушляхувати добрим словом і ділом славетних українських педагогів саме у Полтаві, у Полтавському педагогічному університеті, на першій у всьому просторі СНД кафедрі педагогічної майстерності, бо саме тут ще з часів ректорства І.А. Зязюна працюють небайдужі, самовіддані вчителю і педагогічній праці вчені-педагоги. Минулорічна конференція та семінар, що були присвячені 120-річчю від дня народження А.С. Макаренка і які проведено цією кафедрою, зібрали представників багатьох макаренкознавчих центрів України і Росії (див. С. 93-98).

Нашу увагу привернули заходи, що проводилися у форматі активної діалогічної взаємодії учасників – це зустріч зі студентами Кременчуцького педагогічного училища імені А.С. Макаренка та засідання-презентація досвіду використання спадщини Великого Полтавця на базі Державного музею-заповідника А.С. Макаренка у с. Ковалівці Полтавського району.

Стан нашого суспільства переконливо свідчить про надзвичайну потребу в напрацюваннях А.С. Макаренка, але істинних. Бо, як відомо, його ідеї і педагогічні погляди зазнали й часом ще і сьогодні потерпають від фальсифікацій, хоча, з іншого боку, широко популяризуються і масово впроваджуються. Виступи учасників зазначених заходів якраз і довели, що сьогодні маємо можливість встановити істинну сутність педагогічних ініціатив А.С. Макаренка.

Знати про них – справа честі й потреба кожного освітянина. А наше завдання, як інформаційного заводу, познайомити своїх читачів з позиціями учасників цього дійства, що ми далі і робимо. Ми також підібрали ряд виступів, з яких Ви, наш шановний читачу, зможете відчутти атмосферу цього ювілейного зібрання. Останньому прислужиться і підготовлений редакцією фоторепортаж цих ювілейних заходів (див. С. 109).

*Укладач і науковий редактор:
Ольга Виговська,
провідний науковий співробітник ДНПБ імені В.О. Сухомлинського АПН України*

* Інформаційно-аналітичний огляд точок зору науковців і педагогів

Презентація макаренкознавства:

НЕРОЗКРИТА СТОРІНКА ЖИТТЯ ВІДОМИХ ПЕДАГОГІВ

Світлана КАРПЕНЧУК

Професор Рівненського державного гуманітарного університету, доктор педагогічних наук

Кожному освітянину сучасної України варто знати вітчизняне і світове макаренкознавство, головні напрями його досліджень та найцікавіші здобутки. Сьогодні до нас долучається багато нових молодих спеціалістів, які з великим зацікавленням освоюють спадщину великого педагога й відкривають нові аспекти його діяльності.

Ми представляємо у презентованій збірці наукових праць* період 20-30 років. З огляду на віддаленість цього періоду в часі багато наших сучасників не розуміють реалій тих часів, тож їм слід адекватно пояснити їхнє змістове наповнення, зокрема й значення слова „колонія”. Це не в'язниця з ґратами, як нині дехто вважає. У цей період створювалися

освітньо-виховні заклади — дитячі будинки, де дітей насамперед рятували від голоду й холоду, від прилучення до кримінального світу, але й також навчали й виховували. Комуна — це дитячий будинок, в основі функціонування якого лежала праця і гра. Один з таких будинків був Охтенський, де утримувалося близько 1000 дітей. М.М. Охтен був би другим Макаренком, якби його діяльність мала належний розголос.

У другому розділі цієї збірки зібрано матеріали з усіх областей України, у наступному йдеться про 50-і роки, період, коли почав втрачатися інтерес до А.С. Макаренка.

До дослідження життя та творчості А.С. Макаренка запрошуємо всіх, оскільки сьогодні треба відкривати нові сторінки діяльності цього великого педагога.

*Див. С. 110 цього часопису

ІДЕЯ А.С. МАКАРЕНКА ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ЦІЛІСНОГО ПІДХОДУ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Борис НАУМОВ

Доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, член-кореспондент Академії педагогічних і соціальних наук, кандидат педагогічних наук, один із найдавніших макаренкознавців

Людство пережило чотири революції в освіті: перша — з'явилася професія вчителя, друга — усне слово замінено письмовим, третя — впроваджено друковане слово, четверта — почалися автоматизація й комп'ютеризація. Те, що

зробив Антон Макаренко — це п'ята революція, яка передбачала цілісний підхід у навчанні. Після Макаренка були Сухомлинський, Захаренко, Курочка...

Ким ми є зараз? В основі сучасної школи — постанови 30-х років. Це призводить до гіпертрофії освіти школярів. Більшість педагогів світу вишли з класно-урочної сис-

теми Коменського. Але в XVII ст. Коменський писав, що для юнацтва обтяжливо займатися по 6 годин. А це актуально й нині. Навчаємо ми голову, а Макаренко казав, що треба йти від голови до всього організму. Розвивальне навчання – це голова, серце, руки, тіло, це забезпечення цілісного

підходу в освіті. Знання не можуть бути метою, вони – засіб. Школа має розвивати дитину – це основне завдання масової школи. Макаренко писав про специфічність педагогіки: специфіку навчально-виховної діяльності, теорії навчання й теорії виховання, процес виховання й розвитку.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ А.С. МАКАРЕНКА ПРО МАЖОРНИЙ ПОЧУТТЄВО-ЕМОЦІЙНИЙ ФОН КОЛЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Я хочу зупинитися на концепції вивчення спадщини А.С. Макаренка. Київська школа представляє методологію видатного освітянина. До його спадку може звернутися кожен сучасний педагог. Це пов'язане з використанням ідей полікомунікацій. Він багато уваги приділяв радісному, мажорному тону виховання. Радість пізнання мала супроводжувати кожного все життя. Педагогіка охоплює все. Учення А.С. Макаренка пояснює, що в процесі спіл-

кування дуже важливим є фактор емоцій. І ми працюємо над вивченням цього. Діти повинні перебувати в атмосфері добра й любові. Макаренко казав, що довкола дуже багато горя, але він змушений був застосовувати силу, він винуватив себе за це, але жив із дітьми одним життям. Цей великий педагог виховав такий колектив, який він хотів бачити. А це головне для вихователя.

Марія ЛЕЩЕНКО

Завідувач кафедри педагогіки Національного університету ім. Т.Г. Шевченка, доктор педагогічних наук, професор

СПОДІВАННЯ ЗІ СЛЪОЗАМИ ПАМ'ЯТІ ТА ВДЯЧНОСТІ

Дозвольте від нащадків вихованців А.С. Макаренка всіх вас привітати. Мої батьки – вихованці А.С. Макаренка. Макаренківська педагогіка – основовизначальна. Щоб виховати справжню людину, необхідно закладати у свідомість усіх ті принципи, які формують людину.

В А.С. Макаренка єдиний принцип – по-

важайте, любіть, цінуйте свого вчителя, який тому ставиться до вас суворо й вимогливо, що бажає вам добра. У нього немає жодного поганого результату. Якби так було зараз! Найкращий доказ ефективності його праці – вихованці.

Валерій СТРЕЛЯНИЙ

Пенсіонер, син Валентини Іванівни Зозулі, наймолодшої вихованки Полтавської колонії імені О.М. Горького

МИ МАКАРЕНКА ЩЕ ГЛИБОКО НЕ ЗНАЄМО

Андрій ТКАЧЕНКО

Доцент кафедри педагогічної майстерності Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, кандидат педагогічних наук, секретар Міжнародної макаренківської асоціації

Увесь світ 70 років вивчає спадщину А.С. Макаренка, але поки що ніхто повністю її не освоїв. Ми Макаренка ще глибоко не знаємо. „Педагогічна поема”, яку читає увесь світ, відрізняється від оригіналу приблизно на 18%. Зараз в Інтернеті можна прочитати оригінал. Восьмитомне видання, присвячене 100-річчю від дня народження А.С.Макаренка, теж має недоліки. На сьогодні знаходяться документи, написані Макаренком щодо управління колоніями. Хочу пред-

ставити документ „Статут дитячої міліції м. Харкова”. Педагог уклав проект положення про дитячу міліцію: „Дитяча міліція засновується для боротьби з дитячою безпритульністю радянським дитячим фондом. Допомога надається в таких формах: агітація в дитячі будинки, влаштування безпритульних на роботу, конвоювання безпритульних до місць відбування покарання, нагляд за безпритульними в громадських місцях, сприяння безпритульним у поверненні їх на батьківщину й у сім'ю і т.д.”.

На жаль, Макаренко не встиг реалізувати цей проект.

ДАВАЙТЕ ОНОВИМО ПЕДАГОГІЧНУ БІБЛІОГРАФІЮ

Ніна САННІКОВА

Керівник Катеринбурзького відділення Російської макаренківської асоціації, завідувач кафедри Російського державного професійно-педагогічного університету

Треба налаштувати студентів на роботу над спадщиною А.С. Макаренка. Зараз постало питання: де видавати твори великого педагога – в Україні чи Росії? Ми маємо залучати до вивчення творчості Макаренка молодь, яка її відчуває вже інакше. Слід організувати дослідницький туризм серед освітянської молоді, запроваджувати наукові програми обміну студентами. З Росії їдуть до педагогічної Мекки – Полтавщини. Давайτε оновимо педагогічну бібліографію* російською та

українською мовами й обмінємося цими напрацюваннями.

*Від редакції: Наприкінці 2008 року українськими вченими й бібліографами вже підготовлено й виано такий показчик. Ось він – знайомтеся!

Спадщина А.С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності: 1991 – 2008 рр.: до 120-річчя від дня народж.: біобібліогр. покажч. / Акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України імені В.О. Сухомлинського, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, Полтав. держ. пед. ун-т ім. В.Г. Короленка; упоряд.: І.О. Іванова, Т.В. Лога; вступ. ст. А.В. Ткаченка; наук. ред.: П.І. Рогова, А.М. Доркену; бібліогр. ред. Л.О. Пономаренко; наук. консультант І.А. Язюн; рецензенти: Л.О. Хомич, М.В. Гриньова. – К., 2008. – 182 с. – (Сер. „Видатні педагоги світу”; Вип. 4).

У наступному числі знайомтеся зі статтею Н. Саннікової – “Технології соціального менеджменту за А.С.Макаренком”.

а знайшли його вони в православній культурі, спадкоємцями якої були (див. С. 26, 39 цього часопису). Їм заздрили в кращому сенсі цього слова, вони феномени.

Тільки в нашій країні могли з'явитися два таких генії — Станіславський і Макаренко. Праця одного перегукується з працею й освітянською практикою другого.

БУДЬМО ГІДНИМИ ВЛАСНОЇ ВИНЯТКОВОСТІ:

*„Гетьмани”, єднаймося! Або чого вчить
Антон Макаренко*

Явітаю молоду аудиторію майбутніх педагогів й тих, хто молодий душею! Я хочу подарувати вам сьогодні три ключі кожному з вас як майбутнім педагогам майстрам. Кожен ключ ви знайдете у моїх розповідях.

Ось випадок перший: учені АПН СРСР приїхали до Японії вивчати досвід цієї передової країни від дитячого садка до вищої школи. Вони побували в навчальних закладах, а потім питають, хто є автором методики, яка використовується в японській освіті. І японці здивовано відповіли, що це досвід і напрацювання А.С. Макаренка. *Тож я звертаюся до молоді: вивчайте своє, національне — досвід своїх педагогів, науковців, освітян.*

Другий: коли М.Горький приїхав у полтавську колонію, він був у захваті від неї, її учительського та учнівського колективів і сказав: „Антоне Семеновичу, яку ви собі душу нажили!”. Я б хотіла, щоб юні педагоги розвивали в собі велику душу, виховували таких же гідних українців, представників кордоцентричної нації, якими є ви самі. Тоді українські учні

зроблять усе для піднесення своєї Вітчизни.

І останнє: нині у світі чимало витрачають грошей, щоб навчити лідерства, адже лідер — це той, кому все під силу. А у нас природні скарби лідерів — там, де два українці, там три гетьмани. В цьому наша перевага перед іншими націями, але і наша біда, скоріше проблема: всі — гетьмани, прагнуть самостійно розпоряджатися, керувати, суцільні лідери, ніхто не слухає інших. Наслідком цього є відсутність консолідованого громадянського суспільства, відсутність „сильної”, відповідальної влади. А Макаренко вирішив цю задачу в не менш, ніж сьогодні, складних соціальних умовах. Нам же, лідерам від природи, слід навчитися поєднувати особисті, групові і суспільні інтереси з тим, щоб лідерською командою збудувати нарешті державу-лідера. *Повернемось ще раз до Макаренка.* Слід визнати, що навіть серед педагогів нерідко можна відчувати той спротив, який й сьогодні зазнають як праці А.С. Макаренка, так і його особа. В той же час дитяча безпритульність, сирітство як ознака сучасного українського суспільства лише підтверджують потребу в його напрацюваннях. Наше

Ольга ВИГОВСЬКА

Головний редактор
Всеукраїнського науково-
практичного журналу
„Директор школи, ліцею,
гімназії”, доцент, кандидат
педагогічних наук

суспільство потребує сьогодні фахового, свідомого як педагогічного колективу, так і владно-управлінського. Мені подобається вислів, що франко-пруську війну виграв не німецький солдат, а німецький вчитель. Хотілося б, щоб і український вчитель став пе-

реможцем. Мрію про усвідомлення всім суспільством, як і самими педагогами, цієї доленосної тези. Від влади чекаю розуміння, прозоріння, патріотичних і професійних дій заради України.

Тож час усвідомити та скористатися власними скарбами!

ЧИТАЙМО „ПЕДАГОГІЧНУ ПОЕМУ” З ОЛІВЦЕМ У РУКАХ!

Шановні педагоги, студенти! Я хочу поділитися з вами спогадами про те, яким був А.С. Макаренко. Я його вихovanець. Нас залишилося мало. Що б я виділив у його особистості? По-перше, це його унікальна особистісна напоვნеність, по-друге, він був винятково чесною людиною, яка знала свою справу, він був добрим, розумним, турботливим, економістом, літератором, літературним критиком. Його постулати були такими: якнайбільше вимагати від людини і якнайбільше її поважати. Я прослужив 20 років в армії і завжди застосовував цей принцип – і солдати завжди виконували своє завдання тільки „на відмінно”.

Я хочу, щоб мо-лодь „Пе-дагогічну поему” читала не тільки як літературний твір, а з олівцем у руках, щоб молоді покоління запам’ятовували й вбирали головне з його системи. Педагогіка А.С. Макаренка пов’язана з його твором, який допоможе навчитися виховувати, і наша Україна одержить хороших, чесних людей і посяде перше місце у світі за своїм розвитком.

Іван ТОКАРЄВ

Один з чотирьох нині живих вихованців Антона Макаренка, багаторічний голова їхньої Ради командирів, ветеран Другої світової війни

КОЛИ ХВОРІЄ ДИТИНА, ТРЕБА ЛІКУВАТИ ОТОЧЕННЯ

Ми пишаємося тим, що можемо реабілітувати дітей так, як ніхто інший. У нас усі завучі працюють із комп’ютером, розклад складає машина, усю інформацію про дітей можна прочитати в Інтернеті. Будь-хто з батьків може довідатися про справи школи і про свою дитину. Ми вчимо вчителів, зокрема й працювати на комп’ютері. Курс називається „Нові інформаційні технології при викладанні шкільних предметів”. Я навчаю створювати фільми, якісно записувати звук. Студенти вчать на безплатних курсах, які я розробляю сам. Я вчу робити графіку, записувати звук, використовувати інтерактивну мультиплікацію. Наші вчителі не можуть працювати інакше, тому що вони мають результат. А якщо повернутися до старого, то результату не буде.

Батьки певною мірою теж допомагають. Перебуваючи за кордоном, я зустрічався з багатьма директорами шкіл. На початку 90-х років у Німеччині я спитав, чи здають батьки гроші у класний фонд. І мені відповіли ствердно. Окрім того, заробляють кошти на розвиток і вдосконалення навчального-виховного процесу й самі діти. І у Франції, і в США діти торгують у переходах, а потім віддають зароблені гроші своїй школі. А якби хтось із наших директорів удався до такої практики, його неодмінно ув’язнили б.

Іван ГОНЧАРЕНКО

Директор школи №13 м. Полтави, Заслужений вчитель України

Одного разу стався конфлікт: у школі побилися двоє хлопців, і вдома обоє заявили, що їх кривдять і б'ють однокласники, тож вони не хочуть ходити на навчання. Наступного дня приходять батьки з претензіями та скаргами. Зібралися батьки, класний керівник, діти. І коли я всіх вислухав, то зрозумів, що хлопці просто не хочуть ходити до школи, а батьки надзвичайно негативно налаштовані одні проти одних. І тоді я їм сказав, у чому полягає правда, і довів, що немає приводу для конфлікту.

Я зрозумів, що суспільство не може бути хворим – хворіє людина. Макаренко писав, що коли хворіє дитина, треба лікувати оточення. Якщо дитина погано поводить, я переводжу її до іншого класу. Поведінка людини визначається внутрішньою оболонкою і зовнішньою. Хоча зміна середовища – це не завжди позитивний результат. В Англії, Франції немає постійних класів, що дуже добре, бо кожен учень може проявити свої здібності, зокрема й організаційні.

КУЗНЯ, ЯКА КУЄ ПЕДАГОГІЧНІ КАДРИ ДЛЯ ВСІЄЇ КРАЇНИ

Іван Гальченко

Директор
Кременчуцького
педагогічного училища
імені А.С. Макаренка,
депутат Полтавської
обласної ради

Хочу
ска-
зати,
що наші
студенти
мають
можли-
вість бути
стипендіа-
тами А.С.

педагогічні кадри для всієї країни. І гадаю, що наші студенти готові йти на педагогічну практику до шкіл. У нас на кожному факультеті є друга спеціалізація – соціальний психолог. Наші студенти працюють сьогодні в притулках, реалізують програму роботи з неблагополучними дітьми. Попереду в нас багато завдань. Будемо читати, вивчати твори А.С. Макаренка. А вам, дорогі гості, хочеться широко й уклінно подякувати за те, що ви продовжуєте справу великого педагога, підтримуєте досягнення наших освітян.

Макаренка. 58 викладачів нагороджено нагрудними знаками А.С. Макаренка. Мені хочеться сказати, що аура нашого закладу – це кузня, яка кує пе-

ПРО ЗДОБУТКИ, ШКОЛУ І ПРО СЕБЕ

Сергій ІВАНОВСЬКИЙ

Директор Кременчуцької
загальноосвітньої школи
I-III ступенів №12
Полтавської області

Наша
школа
– ро-
весниця
нашої дер-
жави. З
1991 року
я її ди-
ректор.
Спочатку

на базі нашої школи вперше в Україні почав працювати реабілітаційний центр „Надія”*. Нині в нас навчаються 16 дітей-інвалідів, з ними працюють спеціальні тренери, інструктори. Ми співпрацюємо з обласним центром здоров'я, Полтавським педінститутом, університетом „Україна”. Культовими в нас стали ігрові форми роботи. Центр функціонує на добровільних засадах, тобто всі вчителі в ньому працюють безоплатно. Один із головних напрямів – робота з дітьми-інвалідами.

вона була звичайною загальноосвітньою, а з 2002 року ми працюємо як школа сприяння здоров'ю. Ми стали переможцями Всеукраїнського конкурсу „100 кращих шкіл України”, перемогли у двох турах конкурсу шкіл сприяння здоров'ю, увійшли до національної мережі шкіл, що працюють за цим напрямом, а я увійшов у число 100 кращих освітянських керів-

*Детальніше ознайомитися з його роботою наш читач зможе за публікацією заступника директора цієї школи *О. Кійло* – див.: *Здоров'язберігаючі технології як умова формування культури здоров'я школярів.* – // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 5. – С.66 – 74.

МУЗЕЙ А.С. МАКАРЕНКА НА ПОЛТАВЩИНІ

Іван Сергійович за 1,5 роки свого директорства створив той музей, який зберігся досьогодні. Тож саме йому ми зобов'язані тим, що можемо адекватно уявити різнобічну постать Педагога, познайомитися найбільш повно з життям і діяльністю, особистими уподобаннями А.С. Макаренка через музейні експонати, що збиралися небайдужим, люблячим серцем і дбайливими руками.

Іван УБИЙВОВК

Засновник і перший директор музею А.С. Макаренка, м. Кременчук Полтавської області

А.С. Макаренко прожив 51 рік, а на Полтавщині – половину життя. Ми пишаємося цим. Котляревський, Гребінка, Короленко, Панас Мирний, Козловський, Макаренко – їх дала світові Полтавщина, і ми повинні бути вдячними цій землі. Під Полтавою народилася „Педагогічна поема”.

У створенні музею А.С. Макаренка подали допомогу його родичі, дружина, яка боролася, щоб музей був гідним великого освітянина, й передавала багато меморіальних матеріалів для компонування експозиції. Ми вдячні всім, хто допомагав.

А.С. МАКАРЕНКО – УСЕСВІТНІЙ, А НЕ РАДЯНСЬКИЙ ПЕДАГОГ

Я займаюся спадщиною А.С.Макаренка, педагогічною антропологією, яку можна назвати педагогікою правди, бо вона не припускає брехні. Ми, макаренкознавці, відкриваємо імена видатних освітян, які натепер забуто. 1988 року ми відкрили Україні Григорія Ващенко – першого професора, який став на захист Макаренка. Ми відкрили Залужного, який був великим другом Макаренка.

Коли я почав досліджувати теоретичну спадщину Г. Ващенко, то побачив, що він відкрив Макаренка, і цього не можна забувати ні макаренкознавцям, ні ващенкознавцям. Щодо Ващенко я мав розмову в органах КДБ, упродовж 30 годин розмов-

ляв також про педагогічну систему А.С. Макаренка. Це дуже багато, і слід відзначити, що зі мною дуже кваліфіковано розмовляли. З тієї розмови 1995 року я довідався, що Григорієм Ващенко треба займатися дуже й дуже серйозно. Взяти хоча б такий епізод на допиті. Питають: *що ви пропагуєте студентам Харківського педінституту ідеї німецького холоду?* Я був подивований. Я взяв газети, видані в 1942-1943 роках. Так, дійсно, в газетах друкувалися статті Г. Ващенко про гітлерівське опікування українськими дітьми. Це неспростовний факт. Я знай-

Микола ОКСА

Доцент Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук

шов іншу статтю для „Нової Європи”, де професор Г. Вашенко робить такий актуальний висновок: усім слід їхати до Німеччини й працювати для її блага. Я приходив на одинадцять годину до КДБ й розмовляв зі слідчим до сімнадцятої. Насамкінець я в них спитав: „Хлопці, і на що ви час гаєте?” Потім мене за скороченням штатів було звільнено з Харківського педагогічного інституту, хоча ніякого скорочення не було, тому що того року прийняли на роботу додатково двох осіб.

Слід сказати, пишуть, що Макаренко критикував Залужного. Але річ у тім, що вони були великими друзями. Ми згадуємо імена Вашенка, Довгополюка, Іванова, який зайняв місце А.С. Макаренка в колонії імені М. Горького. Є такий факт. Я переглядав багато справ НКВС щодо репресій проти харківських педагогів, брав участь у проекті „Репресії педагогів України”. Саме тоді я переглянув справу Залужного та інших і з’ясував, що нібито націоналістичні ідеї викладав один професор педагогіки з Полтави. А чи багато тоді було професорів у Полтаві? Ні. Але чомусь його

Від укладача: З виступів учасників стає очевидним, що дійсно немає жодної із концептуальних ідей педагога, яка б тією чи іншою мірою не зачепила гострих педагогічних проблем сьогодні. Сьогоднішній стан українського суспільства зумовлює об’єктивну необхідність звернення до теоретичної спадщини Антона Макаренка, бо влада не знає, як вийти з цієї кризи, потерпає народ від недолугої політики в освіті, соціальній та культурних сферах, потерпають діти України. Тож праці Макаренка вдруге мають прислухатися народу України, у відповідальну для нього годину. Справа за нами, освітянами, але у першу чергу – за владою, бо освітянська політика нею формується!

не заарештували. Є документальні свідчення про те, що Соколянський був сексотом, це я можу з цілковитою певністю сказати й про Г.Г. Вашенка. Відомі обставини, за яких Вашенко залишив Полтаву. Радянські війська звільняли Україну, й коли лінія фронту наближалася, він емігрував до Німеччини. У Волгоградському архіві мені дали справу Г. Вашенка. Це й дає мені право говорити, що він був агентом НКВС, тому що на нього, звільненого з Полтавського педінституту, я знайшов рекомендацію Міністерства освіти УРСР на посаду завідувача кафедри педагогіки Сталінградського педінституту. Отже, за вказівкою компетентних органів йому дають листа – і він спокійно їде до Сталінграду. Він писав, що залишився без шматка хліба після звільнення з Полтави. Але є відомості, що він проводив експерименти в Харкові в дитячому садочку, за результатами яких написав статтю в 1938 році „Дитячі запитання «чому?»”. Алексюк у штаті Іллінойс знайшов нові матеріали Г.Г. Вашенка, які й опублікував під назвою „Загальні методи навчання”. Але це неправда. Я звернувся офіційно із запитом в Іллінойський університет щодо того, які матеріали Г. Вашенка вони мають. Нам надіслали видання 1947 року Українського вільного університету: одна частина – 87 сторінок, друга – 85. А де взялося виданих 320? Тому не слід створювати собі кумирів. До вивчення спадщини будь-кого з великих слід підходити антропологічно.

Я іноді запитую студентів, чи читали вони „Педагогічну поему”?

Але в Україні ще не видано повного твору без усіляких недоліків, перекручень та скорочень, нам ще належить видати працю А.С. Макаренка в повному обсязі, як це зробили в Росії 2003 року.

Педагогіку А.С. Макаренка треба деполітизувати. Він усесвітній педагог, а не радянський.

ДО 120-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НА- РОДЖЕННЯ А.С. МАКАРЕНКА

ФОТОРЕПОРТАЖ СВЯТКУВАННЯ ПОЛТАВСЬКОГО ДПУ ІМ. В. КОРОЛЕНКА

1. Гостинна Полтавська земля зібрала представників багатьох макаренкознавчих центрів України і Росії. У роботі конференції і семінару взяли участь 374 представники різних наукових, освітніх і державних установ багатьох регіонів України і зарубіжжя.

Кафедра педагогічної майстерності – координаційний центр міжнародного і вітчизняного макаренкознавчого руху: тут працюють секретар Української асоціації Антона Макаренка доцент **Л.В. Крамущенко** і відповідальний секретар Міжнародної макаренківської асоціації доцент **А.В. Ткаченко**.

На фото учасників ювілейного зібрання макаренкознавців також і президенти макаренківських асоціацій: Української – **В.О.Пашенко** (м. Полтава) та Міжнародної – **Т.Ф. Корабльова** (м. Москва).

2. На базі унікального освітнього закладу, що уособлює життєздатність макаренківських ідей – Державного музею-заповідника А.С. Макаренка у с. Ковалівці Полтавського району (директор **В.І. Шульга**) відбулося засідання-презентація досвіду використання спадщини А.С. Макаренка у виховній роботі з сучасною молоддю.

Формат засідання передбачав активну діалогічну взаємодію учасників, тому обговорення деяких питань набувало гостро полемічного тону.

3. Зустріч зі студентами Кременчуцького педагогічного училища імені А.С. Макаренка (директор – депутат Полтавської обласної ради **І.В. Гальченко**) залишила незабутні враження.

Цей освітній заклад викликав ширше захоплення українських і зарубіжних гостей, оскільки *втілення ідей А.С. Макаренка-педагога знайшло живе відображення у роботі викладачів та в організації життя студентів училища і ліцею для обдарованих дітей, що працює при ньому.*

4. В Кременчуцькому педагогічному училищі мова йшла про перспективи міжнародного співробітництва макаренкознавців та про *відтворення в сучасності набуток вивдатового педагога.* Про це говорили (на фото зліва направо): **І.Д. Токарєв, А.В. Ткаченко** (на фото у другому ряду), **О.І. Виговська, Т.Ф. Корабльова, М.В. Гриньова, І.В. Гальченко, А.С. Васильєв-Макаренко.**

ВИВЧАЄМО ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ, ЩО ПРОЙШЛИ ВИПРОБУВАННЯ ЧАСОМ

„... творче використання багатющого досвіду Макаренка — це, насамперед, вміння застосувати його ідеї в нові форми роботи, що відповідають духу нашого часу”*

**Тетяна РУДЕЦЬКА,
Марина ТАРАСЕНКО**

Члени Ради музею спадщини Антона Семеновича Макаренка, четвертокурсники ВКНЗ СОР „Лебединське педагогічне училище імені А.С. Макаренка”

Ці слова — ще одне підтвердження унікальності постаті українського педагога А.С. Макаренка.

А.С. Макаренко — величина світового масштабу, а тому відділити історію вивчення і впровадження його педагогічної спадщини, обмежившись рамками однієї держави, одного народу, майже неможливо. Це педагог-класик, педагог, діяльність якого інтегрувалась з прогресивною педагогічною думкою зарубіжжя, яке, в свою чергу, відіграло і досі відіграє важливу роль у збереженні, вивченні і пропаганді його науково-методичних доробків та практичного досвіду.

Сьогодні ми — четвертокурсники одного з найстарших педагогічних закладів України — ВКНЗ СОР „Лебединське педагогічне училище імені А.С. Макаренка” — можемо поправу сказати, що в нашому училищі створена своєрідна система з вивчення художньої і педагогічної спадщини великого педагога, нашого земляка А.С. Макаренка, яка успішно використовується у професійній підготовці нас, майбутніх учителів. Від курсу до курсу, на заняттях

і в позаурочній діяльності ми відкриваємо для себе мудрість педагогічної атмосфери його виховної системи, в якій має місце радісний, бадьорий тон, перспектива радості завтра, оптимістичний підхід до вихованців, дисципліна, відповідальність за ближнього, дух гуманізму.

Читаючи і обговорюючи книги і статті А.С. Макаренка, ми бачимо, як долаються протидії вихованню, як громадська думка дитячого колективу формується під впливом життя колективу педагогів, як молоде покоління вносить у життя і свою творчу енергію, а не просто наслідують старших, як ціниться індивідуальність. З „Педагогічної поеми” ми дізнаємося про перевиховання безпритульних, неповнолітніх правопорушників. Герої повісті „Прапори на баштах” — діти в сім’ї. „Книга для батьків” присвячена вихованню в умовах батьківської сім’ї. Все це дуже різні твори. І разом з тим, у них багато спільного. Вони, як і багато інших макаренківських книг, говорять про шляхи до людського щастя, до перемоги гуманного людського начала.

А.С. Макаренко підкреслював: „Ніщо так не скріплює колектив, як традиція. Виховати традиції, зберегти їх

*Карпенчук С.Г., Окса М.М. Макаренкознавство в Україні: аспекти історії, теорії, практики. — Рівне: РДПУ, 2008. — 494 с. — С. 261.

— надзвичайно важлива задача виховної роботи” [2 с. 248].

Традиції Макаренка відомі й актуальні в сучасній школі. В нашому колективі вони набули неповторної своєрідності: це традиційна посвята у студенти, перший урок педагогіки в музеї спадщини А.С. Макаренка й інші.

А.С. Макаренко стояв біля витоків нової теорії і практики дитячого та молодіжного самоврядування. Ці ідеї отримують нові імпульси для реалізації у нашому ВНЗ. Студентська держава „Олеанда” — яскраве свідчення цьому. Її діяльність — це одна з наших перших сходинок до громадського суспільства, бо на рівні академічної групи, відділення, гуртожитку, курсу, спеціальності ми вчимося діяти, самостійно вирішувати питання внутрішнього управління.

А.С. Макаренко, міркуючи над проблемами освіти і виховання, робив висновок про те, що успіх педагогічної праці, в першу чергу, визначається якостями розуму, характеру, волі самого вихователя, яскравістю та своєрідністю його особистості. Наші наставники — це 103 викладачі, серед яких методисти, старші викладачі, викладачі вищої категорії, магістри вищої школи, понад два десятки нині навчається в магістратурі. Допмагаючи нам у вивченні педагогічних праць А.С. Макаренка, що не втратили своєї актуальності і з позицій сучасної школи, орієнтуючи на застосування їх у практиці, вони формують нашу педагогічну культуру, майстерність та компетентність учителя XXI століття.

Особливе місце у навчально-виховному процесі для нас, як майбутніх учителів, належить роботі, що проводиться на базі **МУЗЕЮ СПАДЩИНИ А.С. МАКАРЕНКА**, який відкрито в училищі до 100-річчя від дня його народження за ініціатииви тодішнього директора училища, відмінника народної освіти СРСР, заслуженого учителя УРСР П.М. Луїна. Основний фонд музею складають близько 1000 одиниць експонатів, деякі з них унікальні.

В двох кімнатах музею розміщені матеріали, які дозволяють ознайомитися з містом, де народився Антон Семенович, його родиною, навчанням, а також почерпнути знання ідей Антона Семеновича про виховання нової людини. Знайомство з цим творчим доробком проводиться у різних формах, що розроблені по групах, курсах, відділеннях (оглядові і тематичні екскурсії, виховні години, круглі столи, усні журнали, бесіди, окремі заняття з педагогіки, історії української педагогіки, основ педагогічної майстерності та ін.).

Гордістю музею є експозиція „Зв’язок поколінь”, що відображає діяльність групи „Пошук” (керівник Мандрико Т.В.), яка вже багато років співпрацює з вихованцями видатного педагога і макаренкознавцями. Особливо цікавою є величезна кількість листів, написаних макаренківцями, Н. Амосовою, І. Ветровим, Г. Герашенко, П. Дроздюком, Л. Конісьвичем, П. Куслієм, О. Макаренко, П. Плячковським, В. Руденком, І. Яценком, сестрами Г. Калабаліною та О. Паскаль та ін., фотоматеріали про зустріч з вихованцями А.С. Макаренка Плячковським П.А., Руденком В.А., тематичні альбоми тощо.

З дня заснування музею проведено понад 300 екскурсій для студентів училища, учнів міста, району, області, учасників регіональних засідань методичних об’єднань викладачів Центрального регіону, семінарів педагогічних працівників області та ін.

Серед відвідувачів музею — ветерани педагогічної праці училища, випускники різних років, вихованці А.С. Макаренка П.А. Плячковський, В.А. Руденко, В.М. Курило, І.І. Дрига, В.М.. Скакун, В. Мордань.

Збір матеріалів для музею, налагодження зв’язків із закладами, що носять ім’я А.С. Макаренка, на сьогодні переросло у роботу педагогічно-дослідницького характеру, про що свідчать теми рефератів, курсових робіт, публікації науково-практичних студентських конференцій. Так у березні 2008 року до 120-ої річниці з дня народження А.С. Макаренка була проведена науково-практична конференція, в якій брали участь не тільки наші студенти, а й представники таких навчальних закладів, як: Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І.Я. Франка, Кременчуцьке педагогічне училище імені А.С. Макаренка, Бердичівський педагогічний коледж, Путивльський коледж імені С.В. Руднева, Коростишівський педагогічний коледж імені І.Ф. Франка та інші. Це зайвий раз доводить, що ми підтримуємо зв’язки і активно співпрацюємо з педагогічними навчальними закладами різних регіонів. Конференція збагатила знання її учасників стосовно ідей і поглядів А.С. Макаренка та допомогла провистити раніше здобуті нами знання і представити власні наукові роботи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар В.І., Шапошнікова І.М. Управління формуванням професійної компетентності вчителя // Освіта і управління. — 2006. — №9. — С. 20-27.
2. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 томах. — Т.4. — М., 1983. — С. 248-365, с. 248.
3. Основи музейно-педагогічної діяльності вчителя. Програма спецкурсу з педагогіки / Ю.Г. Павленко. — Полтава: ПДПУ, 2006. — 22с.
4. Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України // Завуч. — 2006. — №15. — С. 18-20.
5. Шкільний музей у навчально-виховному процесі // Інформаційний збірник МОН України. — 1993. — № 1. — С. 21-26.

Наші ювіляри!

КИРИЧУК Олександр Васильович, доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України. Фахівець у галузі української лінгводидактики вищої та середньої школи, автор понад 150 наукових праць, зокрема монографії „Шкільний клас, як пізнавати і виховувати його душу”, під його науковим керівництвом розроблено Концепцію допомоги творчо обдарованій молоді України в умовах екологічної кризи, автор нашого журналу;

МОЛОДОЖЕНЯ Майя Володимирівна, директор Малинського загальноосвітнього навчально-виховного комплексу „Школа-ліцей №1 ім. Н.Сосніної” I-III ст., яку очолює тридцять років, Відмінник освіти України, нагороджена нагрудним знаком „Василь Сухомлинський”, вона берегиня традицій і впровадження інновацій на теренах освіти Житомирщини, наш читач з 2001 р. та автор журналу. Колектив школи переконаний, що Майя Володимирівна принциповий, демократичний, винахідливий директор і водночас чуйна людина;

ОГНЕВ'ЮК Віктор Олександрович, ректор Київського міського педагогічного університету імені Б.Д. Грінченка, доктор наук, професор, член-кореспондент АПН України, з 2009 року Президент міжнародного руху „Педагоги за мир і взаєморозуміння”, член редакційної Ради нашого журналу та його постійний автор;

БАРМАТОВА Ірина Вячеславівна, директор Приватної середньої загальноосвітньої школи „Співтворчість”, керівник експериментального педагогічного майданчика ГУОН м. Києва. Вона – співзасновник громадської організації „Асоціація приватних навчальних закладів м. Києва”, цього року стала номінантом Всеукраїнського проекту АПН України „Педагогинатори в Україні”;

ЧЕБИКІН Олексій Якович, директор Південного наукового центру АПН України м. Одеси, доктор психологічних наук, професор, академік АПН України, заслужений діяч науки й техніки України, ініціатор створення наукової школи з дослідження проблем емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності учнів.

*Наші найкращі вітання ювілярам!
Хай дороги Ваші стеляться крилато,
І добро не омине хату,
Хай здоров'я, радість
і достаток
Сипляться, немов
вишневий цвіт.
Хай малоє доля
з буднів свято
І дарує ще багато літ!*

